

FORRÁSKÖZLEMÉNY

TÓTH FERENC

EX LIBRIS COMTE DE BERCHENY

Újabb kutatások a franciaországi Bercsényi család könyvtára történetéről

Székesi Bercsényi László gróf nevét főleg katonai pályája és a Rákóczi-szabadságharc utáni franciaországi magyar emigráció összefogásában játszott szerepe miatt őrzi leginkább az utókor emlékezete. Karrierje csúcspontján egyetlen magyarként nyerhette el a neves Franciaország marsallja címet, amellyel bekerült kora legmodernebb hadseregének elitjébe, olyan neves hadvezérek sorába, mint Turenne, Villars vagy a kortárs Szász Móric.¹

Jelen forrásközlésben a híres magyar származású hadvezér és családja műveltségének egyik fontos tükörképével, nevezetesen a Luzancy községben ma is álló kastélyukban a forradalom idején elkobzott könyvtárunkkal szeretnék foglalkozni. A könyvtár lefoglalásakor részletes lista is készült a könyvekről, amelyek a közeli Meaux-ban lévő városi könyvtár kéziratárában találhatók.² A részletes könyvlistát már korábban közölte Forster Gyula is, egy Bercsényi Lászlónak szentelt munkájában.³ A Forster által publikált listát áttekintve és összehasonlítva az eredeti kézirattal, illetve az azt őrző könyvtárban található különféle kötetekkel és kéziratokkal, arra a következtetésre jutottam, hogy érdemes e dokumentumot újra közölni eredeti formájában, első sorban a kötetek bibliográfiai adatait figyelembe véve.⁴ E jelen publikáció elkészítése során igyekeztem a listán szereplő tételeket alapos könyvészeti kutatások segítségével rekonstruálni és azonosítani. A művek azonosítása során elsődlegesen a párizsi

¹ A francia marsallok társasága 1515 és 1793 között alig kétszáz főt számlált, és amint a legújabb kutatások is megerősítették, egy olyan intézményt formált, amely az ancien régime francia monarchiájának egyik legmagasabb stratégiai irányítására volt hivatva. A marsallokat a király nevezte ki, de kiválasztásukban mindig óriási szerepet játszott a jelöltek érdeme, valamint katonai és politikai teljesítménye. Ehhez újabban lásd *El Hage* 2011. és *Surreaux* 2013.

² A meaux-i városi könyvtár régi könyveinek és kéziratainak gyűjteményét a helyi Médiathèque Luxembourgban őrzik. Az intézményben folytatott kutatásaim során nagy segítséget nyújtott Fabien Couturier könyvtáros kolléga, akinek ezúton is szeretnék köszönetet mondani. Szintén hálás köszönettel tartozom a Külgazdasági és Külügyminisztérium Balassi Intézetének, hogy a 2018-ban Franciaországban folytatott kutatásaimhoz Klebelsberg Kuno-ösztöndíjat biztosított számomra. A lista pontos lelőhelye: Médiathèque Luxembourg de Meaux (továbbiakban: MLM) série Ms 155 PAT Divers catalogues des bibliothèques confisquées à la Révolution Bercheny.

³ *Forster* 1929. 89–116. o.

⁴ A listán szereplő néhány, a könyvek leírásához nem szorosan kapcsolódó adat (pl. a korabeli könyvtári jelzetek) közlésétől terjedelmi okok miatt eltekintettem.

Bibliothèque Nationale de France OPALE-PLUS elektronikus katalógusában, illetve a Gallica-adatbázisban szereplő művek adataira támaszkodtam. Néhány esetben ezektől eltérő könyvtári és információs adattárak eredményeit is felhasználtam. Az eredetiekkel azonos, illetve hasonló kiadványok könyvészeti adatait a könyvlista tételeihez illeszkedő lábjegyzetekben adtam meg, néhány esetben kiegészítve a konkrét művek elektronikus változatainak linkjeivel. A meaux-i városi könyvtárban folytatott kutatásaim során Bercsényi László és fiai *ex libris*ének segítségével az egykori könyvtárunk néhány eredeti darabját is sikerült azonosítanom, amelyek nagy segítséget nyújtottak a listán szereplő munkák egyes kiadásainak meghatározásához. E kötetek jelenlegi pontos könyvtári jelzetét is megadtam jegyzeteimben. Mivel az eredetileg kitűzött célom, a könyvlista rekonstrukciója és feldolgozása jóval meghaladja egy tanulmány terjedelmi korlátait, ezért úgy döntöttem, hogy ezen írás keretein belül most az azonosított munkákat tartalmazó lista alapján egy átfogó ismertetéssel szeretném a gyűjtemény tartalmát felvázolni – kiemelve a hadtudományi és magyar vonatkozású munkákat –, és annak jelentőségét a korabeli franciaországi és európai művelődéstörténeti kontextusba helyezve újraértékelni. Távlati terveim között szerepel a könyvlista és a benne található egyes művek részletesebb elemzése, illetve az emigráns magyar család művelődéstörténeti szerepének behatóbb vizsgálata.

Bercsényiek a francia királyok szolgálatában

Bercsényi László gróf 1689. augusztus 3-án született Eperjesen. Szülei Bercsényi Miklós és annak első felesége, Homonnai Drugeth Krisztina voltak.⁵ Apja Lengyelországba való távozása után tanulmányait a kassai jezsuita konventben végezte. A Rákóczi-szabadságharc alatt csak Kassa kapitulációja (1704 szeptembere) után csatlakozhatott apjához, és a fejedelem személyes szolgálatába állt. Részt vett a függetlenségi küzdelem legfontosabb eseményeiben – mint például az ónodi országgyűlésen –, és 1708-ban a trencsényi csatában hősiességével hozzájárult Rákóczi életének megmentéséhez. A fejedelem által alapított elit egység, a Nemesi Kompania tagjaként – utoljára annak zászlótartójaként – többször is kitüntette magát a szabadságharc utolsó küzdelmeiben. A szatmári béke után a fejedelemmel Lengyelországba távozott. Innen 1712-ben indult Franciaországba, ahol hamarosan a francia hadsereg kötelékeiben küzdő Ráttky-huszárezred tisztjeként folytatta a Habsburg-ellenes harcot. Fiatalkorában Bercsényi László pályája gyorsan emelkedett a katonai ranglétrán és a francia társadalmi hierarchiában. Karrierje sokat köszönhetett Leszczyński Szaniszló száműzött lengyel királynak, akivel 1718-ban ismerkedett meg az elzászi Wissembourban. Barátságuk egészen a lengyel uralkodó haláláig tartott. 1725-ben megházasodott, és

⁵ Életéhez lásd: *Forster* 1925.; *Forster* 1929.; *Zachar* 1979.; *Zachar* 1987.; *Boissau* 2006.

fiatal, elzászi nejével Brie-ben vásárolt birtokán telepedett le.⁶ Katonai pályájának fontos fordulópontja volt 1720, amikor a király engedélyével egy saját tulajdonú huszárezred alapításába kezdett.

Bercsényi, huszárezrede élén, részt vett a legtöbb korabeli háborúban. A lengyel örökösödési háború során kiválóan vezette ezredét, és katonai tehetsége révén hamar emelkedett a ranglétrán: 1734-ben brigadéros, majd 1738-ban altábornagy lett.⁷ A harcok után Szaniszló, egykori lengyel király és lotaringiai nagyherceg köréhez kapcsolódott, aki megtette főlovászmesterének, tanácsnokának, valamint udvari lovagi címmel is megtisztelte. Ekkor már Bercsényi a családjával a luzancyi kastélyban lakott, amely félúton helyezkedett el Párizs és Nancy között. A királyi családot meglátogató lengyel király többször is Luzancyban töltötte az éjszakát, amelyek dátumait a kastély folyosóján ma is megtalálható rézlemezre vésette Bercsényi.⁸

Az osztrák örökösödési háború újabb lehetőséget nyújtott a katonai előmenetele szempontjából. A hadügyminiszterhez írott 1743. október 22-ei levele végén kifejtette a magyarok huszárságban játszott fontos szerepéről vallott nézeteit: „Mindent megteszek, hogy magyarokat állítsak a király szolgálatába, és merem állítani, hogy sikeres vagyok, mivel a születésem és nevem ismert a hazámban, de ha megutáltatjuk a szolgálatot, ahelyett, hogy újabbakat szereznénk, elveszíthetjük a jelenlegi magyarokat is. Márpedig az vitathatatlan, hogy a magyarok a legalkalmasabbak a huszárságban való szolgálatra és az ezredemben lévő más nemzetiségűek is tőlük tanulják a szolgálatot.”⁹ A magyar huszárok és vezetőjük teljesítményének elismerését igazolja az a tény, hogy XV. Lajos 1743 végén létrehozta a huszárezredek főfelügyelője beosztást, melynek elnyeréséről d’Argenson gróf hadügyminiszter december 8-án kelt levelében tájékoztatta Bercsényi Lászlót.¹⁰ Ezt követően Bercsényi generális még eredményesebben küzdhetett a franciaországi huszárság magyar jellegének megőrzéséért. A következő évben XV. Lajos tábornokká nevezte ki. Bercsényi ezidőtájt majdnem az összes francia szolgálatban álló magyar huszár parancsnoka lehetett.¹¹ 1748-ban elnyerte Commercé város katonai kormányzói kinevezését. Itt jelentős átalakítások árán az egykori Stuart trónkövetelő által lakott híres kastélyból kaszárnyát létesített. 1753-ban elnyerte a Szent Lajos királyi és katonai rend nagykeresztjét, majd pályája csúcán, 1758-ban a marsallbotot is.¹²

Viszonylag kevésbé ismert Bercsényi gróf diplomáciai szerepvállalása, amely szoros összekapcsolódott huszárparancsnoki tevékenységével, mivel ő maga és ágensei – szinte kivétel nélkül – hivatalosan a huszártoborzás és lóvásárlás ügyével

⁶ Forster 1929. 8–9. o.

⁷ SHD série Maréchaux de France (a továbbiakban série MF) 230.

⁸ Zachar 1987. 119. o.

⁹ Tóth 2010. 896. o.

¹⁰ Zachar 1987. 148. o.

¹¹ Uo. 159–160. o.

¹² Tóth 2000. 65. o.

utaztak külföldre. A franciaországi mellett a korabeli magyar emigráció egy másik fontos központja török földön, II. Rákóczi Ferenc rodostói környezetében rendezkedett be. A rodostói, száműzött kuruc főtisztek szoros kapcsolatban álltak Bercsényi Lászlóval, akinek a huszárezredében sok rodostói magyar emigráns szolgált, és a rodostói magyar közösség később is közvetítő szerepet játszott a magyar újoncutánpótlás megszervezésében. Valójában az a közös cél lebegett mindkét emigráció vezetői előtt, hogy a magyar függetlenségi mozgalmak hagyományainak megfelelően francia és török segítséggel folytassák a nemzeti függetlenségi harcukat.¹³ A háborúk és hadgyakorlatok a fiatal tiszteket gyakran hátráltatták abban, hogy megfelelő műveltségre tegyenek szert. Sokan közülük éltesebb korukban kezdték el tanulmányaikat. Bercsényi László gróf – nevelt fia, Esterházy Bálint László visszaemlékezéseinek tanúsága szerint – szintén e csoporthoz tartozott: „Bercsényi gróf, azóta marsall a régi kor tökéletes művelt embere volt. Akkor kezdte el képezni magát, amikor mások már elfelejtették azt is, amit valaha megtanultak.”¹⁴

Bercsényi László fia, Bercsényi Ferenc Antal,¹⁵ apja halála után is folytatta a családi könyvtár gyarapítását, amint ezt jól tanúsítják a listán szereplő forradalom előtti évtizedekben beszerzett kiadványok. A francia forradalom idején Bercsényi gróf royalista tevékenysége miatt hamarosan egyre kényelmetlenebb helyzetbe került. Az 1789-es párizsi utcai zavargásokban a Berchény-huszárezred részt vett a lázadók elleni műveletekben. Később, a királyi család 1791 júniusában lezajlott és balul sikerült szökésében játszott nehezen megmagyarázható szerepet, amikor Montmédynél várta a király kocsiját, amely végül soha nem érkezett meg.¹⁶ A varenes-i éjszakát¹⁷ követő időszakban az idegen eredetű katonaság emigrációja felgyorsult. 1792 tavaszán az úgynevezett „idegen ezredek” zöme – köztük a Berchény-huszárezred nagy része – kollektívan dezertált.¹⁸ Amikor 1793-ban Dumouriez tábornok átállt a szövetségeseihez, a kíséretében tizenhárom, egykor a Berchény-ezredben szolgált huszártiszt követte. Ők ezután az emigráns hadseregben François Antoine de Berchény parancsnoksága alatt szolgáltak, majd átkerültek az osztrák hadseregbe, ahol a Berchény-huszárezredet újjászervezték.¹⁹ Az egykori kuruc emigránsok fiainak furcsa helyzetét jól

¹³ Boissau 2006. 33–36. o.

¹⁴ Esterházy 1905. 12. o.

¹⁵ Bercsényi László legkisebb fia 1744-ben született Lunéville-ben. 1747-ben kornétás lett a Berchény-ezredben. 1749-ben létszámfeletti hadnagynak nevezték ki. 1754-ben a Máltai Lovagrend is tagjai közé fogadta. 1754-ben kapitány lett. 1762-ben, testvére halála után megkapta az ezredtulajdonos-parancsnokságot, de 23 éves koráig az apja vezette az ezredét. 1771-ben elnyerte a Szent Lajos-rend keresztjét. A forradalom alatt elhagyta Franciaországot, és Londonban halt meg 1811-ben. Életéhez bővebben lásd Boissau 2006. 193–196. o.

¹⁶ Fischbach 1879. 122. o.

¹⁷ 1791. június 20-án XVI. Lajos és családja titokban elhagyta a Tuilériák palotáját azzal a céllal, hogy a forradalmi Párizsból a hozzá hű csapatokhoz távozzon. A menekülő királyi családot Varennes-nél elfogták. Az esemény fordulópontot jelentett a francia forradalom történetében.

¹⁸ Poulet 1910. 45–46. o.

¹⁹ ÖStA Kriegsarchiv, Hofkriegsrat Protokoll 1792 fol. 7679-7680. Vö. Wrede 1901. és Wenck 1966.

tükrözi Bercsényi Ferenc Antal gróf azon mondása, amely a hagyomány szerint akkor hangzott el, amikor II. Ferenc császár fogadta Bécsben: „Apámnak azért kellett Magyarországot elhagynia, mert nem szerette a királyt. Nekem azért kellett az új hazámat elhagynom, mert túlságosan szeretem a királyt. Mindkét dolog a vesztünket okozta.”²⁰

Bercsényi László és utódai figyelemre méltó könyvtárat hoztak létre, amelyben nyomtatott művek és kéziratok is egyaránt megtalálhatóak voltak. E gyűjtemény egy részét, a család javainak a francia forradalom alatt lezajlott elkobzása során számbavették. Az osztrák földre emigrált Bercsényi Ferenc Antal javait felmérő bizottság a könyvtár egy részének listáját is elkészítette, amelynek segítségével képet alkothattunk a Bercsényi-könyvtár összetételéről is. A forrásszöveg tanúsága alapján a könyvlistát a forradalom III. évének nivôse 19-én, vagyis 1795. január 8-án állították össze. A dokumentum szerint a könyvvállomány revízióját a VI. év thermidor 6-ájára, vagyis 1798. július 30-ára datálta az a bizottság, amelynek tagjai az emigránsok javaiból létrehozott első helyi múzeum és közkönyvtár (Museum de Meaux) műtárgyait és dokumentumait volt hivatott felmérni Arnoul Carangeot²¹ vezetésével.²² A felmérés alapján ebben az időszakban a Bercsényiek egykori könyvtára már alaposan megfogyatkozott állapotban volt, de még egységes bibliotékaként kezelték. Az összesen 410 tételből és 952 kötetből, valamint 14 kéziratcsomóból álló gyűjtemény, még töredékes volta ellenére is, a kor nagy nemesi és nagypolgári könyvtáraihoz hasonló impozáns egységet alkotott. Tanulmányom következő részében a gyűjtemény összetételével, fontosabb egységeinek elemzésével és különleges köteteinek bemutatásával foglalkozom.

A könyvgyűjtemény összetétele és főbb jellegzetességei

A könyvlista, valamint a meaux-i városi könyvtárban őrzött, Bercsényiek könyvtárából származó régi könyvek alapján egy nagyon egyedi könyvgyűjtemény képe rajzolódik ki, amely az emigráns nemesi család műveltségének több rétegét is feltárja előttünk. Ezen kulturális lenyomatok segítségével különféle következtetéseket is levonhatunk, amelyek hozzájárulnak az egykori könyvtár franciaországi magyar emigrációban betöltött szerepének könnyebb megértéséhez is. Lássuk hát, milyen is lehetett a rendelkezésünkre álló adatok alapján a könyvgyűjtemény összetétele. A könyvlista tanulmányozása során igyekeztem legjobb tudásom szerint az egyes műveket hét átfogóbb kategóriába sorolni. Ezek a következők: tudomány, történelem, vallás, szépirodalom, jog, művészet és egyéb. Az ilyen módon való kategorizálás szubjektív jellegét csak

²⁰ „Mon père a dû quitter la Hongrie parce qu’il n’aimait pas trop le roi. Moi, il m’a fallu quitter ma nouvelle patrie parce que j’aime beaucoup mon roi. Les deux choses nous sont comptées comme faute.” Idézi *Rupelle* 1977. 132. o. Vö. *Thaly* 1868. XXVIII. o.

²¹ Arnoul Carangeot (1742–1806), művelt tudós forradalmár, később a meaux-i múzeum igazgatója lett.

²² *Lebert* 1903. 22–25. o.

fokozta, hogy egyes munkák nemcsak egy, hanem két vagy még több kategóriába is egyaránt besorolhatóak voltak. Egyes művek a vegyes műfajaik miatt gondot okoztak, ilyenek voltak például a kora újkorban nagy sikernek örvendő emlékiratok, amelyek nemcsak a szépirodalom, hanem a történelem témakörébe is beletartoznak. Szintén nagy fejtörést okozott néhány katonai munka műfaji besorolása is, mivel ebben az időszakban a hadi tudományok sokkal inkább a „hadművészet” kategóriájába tartoztak, mintsem a tudományok közé. Ebben az esetben úgy döntöttem, hogy a műveket alapvetően a jelenkori szakmai kategóriákba sorolom be, és nem a 18. századi gyakorlatot követem. Ennek köszönhetően jóval jelentősebb lett a tudományos művek aránya, mint a művészeti munkáké. E 410 tételből álló egység – figyelembe véve a forradalom idején elveszett részeit is –, hiányos volta ellenére is igen komoly gyűjteménynek számíthatott az *ancien régime* végén. Összehasonlításképpen: Bercsényi László híres barátjának, Leszczyński Szaniszló lengyel királynak a magánkönyvtárára szeretnék hivatkozni, amely sok szempontból példaképe lehetett a Bercsényiek gyűjteményének. Amikor Leszczyński a magánkönyvtárát 1750-ben felajánlotta az általa alapított Société royale des Sciences et Belles-Lettres de Nancy tudós társaság közkönyvtárának, akkor a könyvgyűjteménye még csak 271 tételből állt.²³ Az egykori lengyel király magyar barátja valószínűleg már akkor hasonló méretű könyvtárral büszkélkedhetett. Az utódai által tovább gyarapított gyűjtemény forradalom idején feljegyzett listáján található művek típusai alapján így oszlott meg az állomány:²⁴

Típus	Darab	Százalék
Történelem	143	34,9%
Szépirodalom	38	9,3%
Tudományok	106	25,8%
Művészetek	7	1,7%
Vallás	12	2,9%
Jog	45	7%
Egyéb	59	14,4%
Mindösszesen	410	100%

A táblázat alapján megállapítható, hogy a történelmi és tudományos, és ezen belül is főleg hadtudományi munkák (13,9%) alkotják Bercsényi könyvtárának zömét. A Bercsényi-könyvtár a benne található művek megoszlása alapján kifejezetten egy katonai és politikai pályára aspiráló főnemesi család műveltségét tükrözi. A szűkebb értelemben vett hadtudományi munkák mellett a történelmi jellegű könyvek nagy része is erős hadtörténelmi jelleggel bír, az ókortól a 18. századig terjedő háborúk és hadjáratok történetét, mely a gyűjtemény ezen szeleciójának tematikáját is. Szintén domináns

a hadtörténeti vonal az irodalmi művek közé sorolható memoáriradalomban is, hiszen az ott szereplő szerzők jelentős része (pl. Villars marsall, Rákóczi fejedelem stb.) háborús történeteinek és hadvezéri tevékenységének állít emléket bennük. E tanulmány terjedelmi korlátai miatt nincs lehetőség arra, hogy valamennyi fontos munkáról megemlékezzünk, ezért a gyűjtemény csak néhány érdekes jellegzetességére hívnám fel a figyelmet.

A hadtudományi munkák között természetesen megtalálhatjuk az ókori klasszikus szerzők műveit (Thuküdidész, Polübiosz, Vegetius, Suetonius, Szicíliai Diodórosz, Xenophón stb.), de a legmodernebb hadtudományi szerzőkét (Feuquières, Folard, Szász Móric stb.) is. Bercsényi László hadtudomány iránti érdeklődése visszanyúlhat az ifjúkoráig, amikor a Rákóczi-szabadságharc idején a fejedelem Nemesi Kompaniájában tanulhatott, amelynek modelljéül nagy valószínűséggel a francia királyi muskétások gárdája szolgált. Rákóczi a személyes felügyelete alatt képzett fiatalokból szerezte volna létrehozni a hadserege új tisztikarát.²⁵ Az ifjú Bercsényi gróf hadtudomány iránti érdeklődése a száműzetés alatt sem csökkent. Újonnan alapított könyvtárában megtalálhatóak voltak a kor legismertebb és legnépszerűbb hadtudományi munkái, például Folard *Histoire de Polybe* című műve, Szász Móric *Rêveries*-jei vagy Turpin de Crissé *Essai sur l'art de la guerre*-je.²⁶ A spanyol örökösödési háborút követően az európai katonai gondolkodásban feléledtek a haditechnika fejlődése következtében kialakult viták, mint például a tüzérő és a gyalogsági lököerő közötti vetélkedés taktikai mérlegelései, vagy például a Folard lovag által kidolgozott oszlopharcászat körüli elméleti viták, amelyekben a hadtudósok egy része visszanyúlt az ókori szerzők műveikhez. A „régiek és modernek” hadtudományi vitájának érdekes lenyomatát nyújtja a Bercsényiek könyvgyűjteményének listája, ahol szinte az összes érintett szerző megtalálható.²⁷

A hadtudományi munkák között az egyik érdekes magyar vonatkozású kollekciónak alkotják a korabeli kisháborús taktikával foglalkozó munkák. Az e témát művelő francia nyelvű szakírók sokat foglalkoztak a 18. század első felében felállított magyar eredetű huszárezredek harcászati és hadikiegyesítési kérdéseivel. A luzancyi kastély könyvtárában megtalálható volt a műfaj szinte összes korabeli klasszikus szerzőjének (Grandmaison, Jeney, de la Roche stb.) kisháborús értekezése. A francia levéltári

²⁵ Rákóczi nagy jelentőséget tulajdonított a hadtudományi képzésnek is. Kiadatta Zrínyi Miklós hadtudományi munkáját, és francia katonai tanácsadókkal konzultált a reformjai ügyében. Egy önálló hadtudományi munkán is dolgozott az 1707–1708-as években, amelynek töredékeiből megállapítható, hogy két önálló fejezetét ő maga írta, két másikat pedig François de La Vallière *Pratique et maximes de la guerre* (Hága, 1693) című munkájából kölcsönözte. Windisch 1953.

²⁶ Turpin grófot Bercsényi László jó barátjának tekintette, és egyes források szerint gyakran magyarul *Fiamnak* szólította. Figyelemre méltó, hogy Turpin de Crissé összes fontos műve díszkiadásban szerepel a könyvlistán. Turpin de Crissé magyar vonatkozású munkásságával kapcsolatban lásd Tóth 1997.

²⁷ A régiek és modernek hadtudományi vitájáról újabban lásd Bois 2004.

források alapján és a kevésbé ismert hadi jelentések nyomán elég jól ismerjük a hadtudós Bercsényi László gondolatait. A francia kormányzat többször kérte a gróftól, hogy egy hasonló elméleti munkát ő is írjon. Amikor a francia hadügyminiszter 1753-ban újra azt szorgalmazta, hogy írjon egy, a huszárok gyakorlatoztatására és kiképzésére irányuló munkát, Bercsényi így hártotta el a felkérést a miniszternek írt levelében: „Ha szükségesnek gondoltam volna egy huszárokra vonatkozó gyakorlatozás rendjét, akkor már régen javasoltam [volna] Önnek. A huszárok a lovasság gyakorlatát és alakzatait követték. Azt gondolom, hogy nem tehetünk jobbat annál, hogy az új rendeletben foglaltakat alkalmazzuk rájuk is a gyalogos és lovas kiképzések során. Ahhoz kell őket hozzászoktatni, hogy minél fürgébben és gyorsabban hajtsák végre [a gyakorlatokat]. A huszáregységek bármely hadműveletben, feltéve, hogy egy ügyes és tapasztalt parancsnokuk van, aki főleg a kisháborús hadműveletekben jártas, amelyek megszámlálhatatlan elemből állnak, és csak hosszú tapasztalattal lehet megismerni [...] A huszármesterség és huszárharcászat a körülmények, a hely és a terep függvényei, és mondhatni, lépésről lépésre változnak, s abban rejlik a jó vezér szerepe, hogy képes kihasználni azok változatosságát a ravaszság, a leleményesség, valamint gyors és bátor fellépés segítségével, amelyek a legfontosabb ismérvei...”²⁸

A szépirodalmi munkák összetétele szintén érdekes képet mutat. A klasszikus szerzők mellett megtalálhatóak voltak itt a felvilágosodás legismertebb íróinak – mint Voltaire, Rousseau és Montesquieu – művei is. A modern irodalom igen széles palettája szerepel a könyvtárban a vallásos színezetű morális regényektől (pl. Fénelon művei) egészen a frivol libertinus könyvekig. A libertinizmus jelenlétéről egyébként érzékletesen beszámol Bercsényi László mostohafia, Ladislav Valentin Esterházy az emlékirataiban, ahol Voltaire és Retz bíboros műveiből kölcsönzött stílusban mutatja be a kastélyban zajló szerelmi afférokát.²⁹

A könyvtár magyar szempontból legizgalmasabb részét a hungarikum értékű művek jelentik. Ezek, bár nem jelentős számban, de többféle kategóriában is határozottan jelen voltak. A fennmaradt könyvlista alapján a hungarikumok különböző generációjú és tematikájú csoportokba sorolhatóak. Egyrészt megtalálhatóak itt olyan 16–17. századi régi könyvek, amelyeket nagy valószínűséggel a Bercsényiek Magyarországról hozhattak el az emigrációjuk elején. Ezek a magyarság történetére vonatkozó humanista történetírók munkái vagy a Magyar Királyság törvényeivel kapcsolatos művek. Ide tartozik Antonio Bonfini *Krónikájának* 1575-ös kolozsvári kiadása és a Káldy György által fordított *Biblia* egy 1626-os kiadása.

A hungarikumok egy másik fontos kategóriája a 18. századi kortárs magyarországi nyomtatványokból áll. Helyet kapott ebben a csoportban Bél Mátyás három munká-

²⁸ Idézi Boissau 2006. 138. o.

²⁹ Esterházy 1905. 22–23. o. Ladislav Valentin Esterházy valószínűleg a könyvtár egyik szorgalmas olvasója lehetett, amint ez az emlékiratainak egyes részeitől is kiderül. Vö. Tóth 2009. 108–114. o.

ja, egy német nyelvű magyar nyelvkönyv, Werbőczy István *Corpus Juris*ának egy 1751-es kiadása, egy 1765-ös kiadású egyházi és világi sematizmus és néhány jezsuita kegyességi munka. Természetesen a magyar függetlenségi mozgalom jelentős francia nyelvű művei is helyet kaptak, például Jean Le Clerc Thököly Imrének szentelt műve, Rákóczi fejedelem *Testament politique et moral* című munkája, vagy a Brenner Domokos által írt *l'Histoire des révolutions de Hongrie*, Claude Vanel *Histoire des troubles de Hongrie* című műve, Eustache Le Noble *Histoire du prince Ragotzi, ou Guerre des mécontents sous son commandement* című kötete.³⁰ A 18. századi hungarikumok között találunk néhány olyan kiadványt is, amelynek szerzői a franciaországi Berchény-huszárezredben szolgáltak. A már említett Lancelot Turpin de Crissé művei mellett a Jeney Lajos Mihály által írt *Le partisan ou l'art de faire la petite guerre* (Hága, 1759),³¹ vagy a fiatal korában szintén az ezredben katonáskodó második generációs magyar katonatiszt, François de Tott *Mémoires sur les Turcs et les Tartares*³² című műve szintén szerepel a könyvgyűjtemény listáján.

Izgalmas hungarikumgyűjteményt alkotnak a könyvlista után szereplő kéziratok, amelyekből néhány ma is megtalálható a meaux-i városi könyvtár kéziratárában. Ezek közül a legértékesebbek Bercsényi László levelezéseinek másolatát tartalmazó leveleskönyvek,³³ amelyeket még a 20. század elején Forster Gyula és társai is azonosítottak, és egy részüket lemásoltatták.³⁴ Szintén itt található egy különleges keleti kézirat eredeti török (oszmánli), valamint latin és francia fordításban, amelyet nagy valószínűséggel a konstantinápolyi francia tolmácsiskola egyik növendéke (*jeune de langue*) készített. Ez a III. Murád szultán (1546–1595) uralmát elbeszélő történeti munka részletesen megemlékezik a tizenöt éves háború (1591–1606) magyarországi eseményeiről.³⁵ A keleti eredetű kéziratot nagy valószínűséggel Bercsényi László törökországi toborzótisztje, Tóth András hozhatta magával valamelyik útjáról.³⁶ A kéziratok között található még egy érdekes, a 18. század végi, a huszárság katonai gyakorlataira vonatkozó német nyelvű kézirat is *Unterrichtung* címmel,³⁷ amely a Berchény-huszárezredben használt harcászati kézikönyv lehetett, és fontos forrás nemcsak az ez-

³⁰ Erre a műre vonatkozólag lásd Hourcade 1979.

³¹ Erre a műre vonatkozólag lásd Zachar 1986.

³² Erre a műre vonatkozólag lásd Tott 2008.

³³ MLM série MS 109–110.

³⁴ A Bercsényi László gróf miniszterekkel és államférfiakkal folytatott levelezéseiből készült kéziratok másolatokat az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzik. OSZK KT Quart. Gall. 55/ 1–2.

³⁵ A kézirat egy másik példánya megtalálható a Bibliothèque Nationale de France kéziratárában is: BNF, Ms Suppl Turc 865 Histoire du Regne de Sultan Murad Khan fils de Sultan Selim Khan traduite du turc par les soins, et sous la direction du P. R. Romain de Paris Conseiller des Missions de Grece et prefet des jeunes de langues par le Sieur Jean Baptiste Guintrand 1733 (trad. 30). E gyűjteményben található hungarikumokról újabban lásd Tóth 2021.

³⁶ Tóth az 1730-as, 1740-es és 1750-es években többször is megfordult török földön, és számos értékes kéziratot is vitt magával Franciaországba.

³⁷ MLM série MS 47 Unterrichtung – livre d'exercices du régiment Berchény (1782–1783).

redben alkalmazott taktikai módszerek ismerete, hanem az ezred „elnémetesedése” szempontjából is. Bercsényi László – ismereteink szerint – nem hagyott hátra irodalmi értékű emlékiratokat, de van egy rejtélyes kéziratgyűjteményre (MSS Mémoires du comte Bercsényi) való hivatkozás. Kultsár István szombathelyi tanár, aki elsőként jelentette meg Mikes Kelemen *Törökországi levelek* című művét, az előszóban cáfolja e tényt. Melyik Bercsényié lehetett? Talán az idős Bercsényi Miklóssé vagy sokkal valószínűbb, hogy a francia szolgálatban fényes karriert befutott Bercsényi Lászlóé.³⁸

A könyvlistában szereplő szép számú magyar vonatkozású munka jelenléte ellenére, a Bercsényiek egykor Luzancyban felhalmozott könyvtára nemcsak az óhaza emlékét őrizte, hanem példás nyitottsággal fogadta be az egyetemes kultúra és a francia írásbeliség megannyi értékes kötetét. A francia munkák sorában fontos helyet kapnak a helyi kulturális hatások, elsősorban a lotaringiaiak, amelyek a kor egyik pezsgő vidéki szellemi életéről tanúskodnak. Erre jó példát nyújt a Nancyban ma is működő Académie Stanislas tevékenysége, amely egyike a legrégebbi és legpatinásabb franciaországi tudós társaságoknak. A neves intézmény létrejöttét Leszczyński Szaniszló számúzott lengyel királynak köszönhette, akivel Bercsényi baráti kapcsolatban állt. Leszczyński Szaniszló uralkodása idején készült el a város jelenlegi híres központja, és számos intézmény alapítására is sor került. Ezek közül a leghíresebb az 1750. december 28-án létrehozott Société royale des Sciences et Belles-Lettres de Nancy nevű tudós társaság, a mai Académie Stanislas jogelődje és a vele együttműködő városi nyilvános könyvtár, amely igen szoros kapcsolatokat ápolt közép-európai, elsősorban lengyelországi tudósokkal is. Gondoljunk csak a lengyel kultúrában elvülhetetlen szerepet játszó Joseph André Załuski püspökre (1702–1774), aki korának neves bibliofil személyiségeként lotaringiai tartózkodása idején – 1737 és 1742 között – Szaniszló király udvari lelkészeként levelezést folytatott a kor számos jelentős tudósával. Az ő nevéhez fűződik az első nagy lengyel nemzeti könyvtár, irodalmi bibliográfia és akadémia gondolata. Itt kezdte el gyűjteni a király megbízásából a könyveket, amelyek megalapozták a későbbi nancyi könyvtár első gyűjteményét (Petit fonds Załuski).³⁹ Később Lengyelországban megalapította az első nyilvános lengyel könyvtárat, amelynek a gyűjteményei gyorsan gyarapodtak, és 1780-ra elérték az előkelő 400 000-es darabszámot.⁴⁰ Mint ismeretes, Szaniszló király és Bercsényi barátsága – mint a lengyel–magyar barátság szép szimbóluma – hosszú évtizedeken át tartott és nagyban hozzájárult Bercsényi László fényes franciaországi karrierjéhez. A két barát gyakran kávézott és pipázott együtt, miközben megtárgyalták a világ dolgait, és valószínűleg könyvgyűjteményeikről is gyakran esett szó.⁴¹

³⁸ Mikes 1794. 3. o.

³⁹ Boyé 1920. vö. Gaber 1975.

⁴⁰ Gaber 1974.

⁴¹ Szaniszló király híres pipázásairól már Teleki József magyar utazó naplója is megemlékezik. 1760. március 17-én így ír erről: „A király pipázik rendszerint mindenkor délután, és kávé is iszik,

Noha a 18. századi Lotaringiában élő magyar emigránsok és a nancyi szellemi élet közötti kapcsolatokról nagyon keveset tudunk, egy ott megjelent könyvecske terjedelmes előszavát a szerzője, Antoine-François Aubert Bercsényi László gróf életpályájának szentelte. A kötet teljes címe sokatmondó: *Le politique vertueux. La candeur et la bonne foi sont plus nécessaires à l'Homme d'Etat, que la ruse et la dissimulation* (Az erényes politikus. A jámborság és jóindulat szükségesebb az államférfinak, mint a ravaszság és képmutatás). Ez a címében antimachiavellisztikus értekezés 1762-ben jelent meg Nancyban Jean-Baptiste Hyacinthe Leclerc nyomdász műhelyében. A kötet szerzője Leszczyński Szaniszló király lunéville-i udvari ügyvédje volt, aki előszeretettel publikált keresztnevének feltüntetése nélkül, ami a kézikönyvek tanúsága szerint gyakran okozott félreértést még a legalaposabb helytörténeti munkákban is.⁴² A Bercsényiek és a nancyi akadémia szoros kapcsolatáról egyébként tanúskodnak a könyvlistán szép számmal megtalálható akadémiai előadások és kiadványok címei is.⁴³

Szintén érdekes és nem kevésbé rejtélyes téma Bercsényi László gróf és a francia szabaddóműves páholyok kapcsolata. Más idegen származású katonatiszthez hasonlóan, valószínűleg ő is csatlakozott e külföldiek beilleszkedését nagyban elősegítő csoportok egyikéhez. Egy nancyi városi könyvtárban őrzött kézirat szerint Tressan grófja már 1737-től több Leszczyński Szaniszló udvarában szolgáló külhoni nemesembert – köztük talán Bercsényi grófot is – bevezetett a strasbourg-i Candeur à l'Orient szabaddóműves páholyba.⁴⁴ Antoine-François Aubert fentebb idézett könyvének címe erre utalhat. Bercsényi egy 1747-ből származó, Bertin Durocheret, épernayi elnökkel váltott levelezése alapján nagyon valószínű, hogy valamelyik szabaddóműves páholy tagja volt.⁴⁵ Ebben az időszakban (1743–1771) Clermont grófja, Bercsényi híres haragosa volt a párizsi Nagypáholy nagymestere. Ez alapján nehezen képzelhető el, hogy ebbe a páholyba nyert felvételt, ugyanakkor nagy valószínűséggel könnyen bebocsájthatták a lunéville-i páholyba, amelyet jó barátja, Leszczyński Szaniszló király is látogatott. A későbbi időszakról már jóval pontosabb információink vannak, így tudomásunk van arról is, hogy 1786-ban a Bercheny-huszárezred tisztjei saját szabaddóműves páholyt alapítottak, amely a „La Vigilance” (éberség) nevet viselte. Ekkor a tisztikar 42 tagjából kilencen tartoztak a szabaddóművességhez.⁴⁶

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy Bercsényi László és utódai által létrehozott, a francia forradalomig a Luzancy kastélyukban őrzött könyvtár fennmaradt listája alapján egy karakteresen magyar származású, de az európai eszmék iránt rendkívül fogékony főnemesi kulturális környezet képe rajzolódik ki. Bercsényi László marsall

mások is, ha tetszik, kávéit ihatnak.” *Tolnai* 1987. 178. o.

⁴² Például Michel Caffier nemrég megjelent lotaringiai irodalomtörténeti szótárában François-Hubert Aubert-t tartja a *Le politique vertueux* című munka szerzőjének. Vö. *Caffier* 2003. 18. o.

⁴³ Elsősorban a 304–306. sz. tételéről van szó.

⁴⁴ *Badach* 2004. 216. o.

⁴⁵ *Surreaux* 2013. 643. o.

⁴⁶ *Tóth* 2000. 152–153. o.

pályája során a franciaországi magyar emigráció – zömében a magyar etnikumú huszárság – legfőbb katonai parancsnoka és egységben tartó szellemi vezetője volt. A magyar függetlenségi mozgalmak szellemét őrző markáns magyar identitása nem állt ellentétben a francia király szolgálatával és a francia elitbe való sikeres beilleszkedési folyamatával, amelyet jól tükröz a sokoldalú franciás műveltsége. Az általa létrehozott és utódai segítségével tovább gyarapított könyvtára sokoldalú érdeklődésről, gyakran olyan ellentétes hatásokról ad képet, amelyekben megfér egymás mellett a jezsuita ihletésű vallási irodalom a felvilágosodás és a szabadosság eszméivel. A könyvekben feszülő ellentétek valószínűleg gyakori vitákat is kelthettek a könyvtárt használó olvasók körében, amelyekre ma már – megfelelő források híján – csak következtetni tudunk. Egy-két kivételtől eltekintve, nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy honnan szerezhették be a könyvtár tulajdonosai a könyveiket. A magyar vonatkozású munkák érdekes mozaikja alapján egy különleges hungarikum-gyűjtemény rajzolódik ki, amelyet egyszerre tekinthetünk a franciaországi magyar emigráció vezető családjá által felhalmozott szellemi fegyvertárnak, vagy – a lengyel Załuski-gyűjteményhez hasonlóan – egy későbbi nemzeti gyűjteményt megalapozó egyedi kollekciónak. Az írássom végén közölt javított könyvlista remélhetőleg elősegíti majd az ezzel az izgalmas külföldi magyar vonatkozású könyvgyűjteménnyel kapcsolatos további kutatásokat is.

A Bercsényi-család könyvtárának jegyzéke Luzancyban

(forrás: Médiathèque Luxembourg de Meaux, série Ms 155 PAT Divers catalogues des bibliothèques confisquées à la Révolution : Bercheny)

Catalogue des livres de la bibliothèque de Bercheny de Luzanci

A

[p. 1]

- [1.] Adlerfeld G: Histoire militaire de Charles 12 Roy de Suede depuis 1700 jusqu'en 1700 (le 1er volume manque), Paris, Gessey, 1741.⁴⁷
- [2.] Affecteur. L': Observations sur les efforts du rob antisymphilitique, Paris, Ph. D. Pierres, 1783.⁴⁸
- [3.] Ange: L'état de la France contenant les princes, le clergé, les ducs et pairs, les marechaux de France etc. etc., Paris, Nicol. Gosselin, 1722.⁴⁹

⁴⁷ Vélhetőleg *Gustave Adlerfeld*: Histoire militaire de Charles XII, roi de Suede depuis l'an 1700 jusqu'à la bataille de Pultowa en 1709. Paris, Gissej, 1741 (3 k.).

⁴⁸ Vélhetőleg *Boyveau-Laffeteur*: Observations sur les effets du rob anti-symphilitique. Paris, Ph.-D. Pierres, 1784. A kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5695754f> (A letöltés időpontja: 2022. február 27.).

⁴⁹ Vélhetőleg *Sainte-Rosalie, Ange de*: L'État de la France contenant les princes, le clergé, les ducs et pairs, les maréchaux de France, et les grands officiers de la couronne, et de la Maison du Roy, les chevaliers des ordres; les officiers d'armée, tant sur terre que sur mer: les conseils,

- [4.] Amelot: Histoire du gouvernement de Venise, Paris, Fred. Leonard, 1677.⁵⁰
 [5.] Aubert: Le politique vertueux, Nancy, J. B. Hiacinte Le Clerc, 1762.⁵¹
 [6.] Aubery: Histoire du cardinal de Richelieu, tome 2 seul, Cologne, P. Dumarteau, 1666.⁵²
 [7.] Aubery: Memoire pour l'histoire du cardinal de Richelieu, Cologne, P. Dumarteau, 1667.⁵³
 [8.] Avila d': Histoire des guerres civiles de France, trad. par Baudoin. Paris, Rocollet, 1644.⁵⁴

B

- [9.] Bachaumont: Memoires secrets pour servir à l'histoire de la republique des lettres en France depuis 1762 jusqu'à nos jours ou journal d'un observateur, Londres, John Adam John, 1777.⁵⁵
 [10.] Baronius: Abrégé des annales ecclésiastiques fait en italien par S. François Panigarole et trad. en françois par Philippe de Pellevie, Paris, Ch. Hulpeau, 1627.⁵⁶
 [11.] Bazile: La véritable décision de toutes les controverses par la resolution d'une seule question, Paris, Denis Thierry, 1683.⁵⁷
 [12.] Bassompierre: Mémoires du Maréchal de Bassompierre contenant l'histoire de sa vie. Amsterdam, aux dépens de la Compagnie, 1723.⁵⁸
 [13.] Baucelas: Dictionnaire universel historique chronologique géographique et de jurisprudence civile et criminelle et de police des marechaussées de France. Paris, Veuve Ganeau etc., 1748.⁵⁹

les gouverneurs des provinces; toutes les cours supérieures du royaume; les généralitez et intendances: les universitez et académies etc. Paris, C. Osmont, 1722.

⁵⁰ Vélhetőleg *Amelot de La Houssaye, Abraham-Nicolas*: Histoire du gouvernement de Venise, par le sieur Amelot de La Houssaie. – Supplément à l'histoire du gouvernement de Venise. Paris, F. Léonard, 1676–1677 (2 k. egybekötve).

⁵¹ *Antoine-François Aubert*: Le politique vertueux. La candeur et la bonne foi sont plus nécessaires à l'Homme d'État, que la ruse et la dissimulation. Nancy, J.-B.-H. Leclerc, 1762. A kötet elektronikus változatát lásd http://docnum.univ-lorraine.fr/pulsar/RCR_543952103_90004.pdf (A letöltés időpontja: 2019. január 24.) Erről újabban lásd *Tóth* 2019.

⁵² *Antoine Aubery*: Histoire du cardinal duc de Richelieu. Cologne, Pierre Du Marteau, 1666 (2 k.).

⁵³ *Antoine Bertier – Antoine Aubery*: Mémoires pour l'histoire du cardinal de Richelieu. Cologne, Pierre Du Marteau, 1666 (7 k.).

⁵⁴ *Enrico Caterino Davila*: Histoire des guerres civiles de France, trad. par J. Baudoin. Paris, P. Rocollet, 1644.

⁵⁵ *Louis Petit de Bachaumont*: Memoires secrets pour servir à l'histoire de la république des lettres en France depuis MDCCLXII jusqu'à nos jours ou journal d'un observateur. Londres, John Adam John, 1777–1789 (36 k.).

⁵⁶ Vélhetőleg *Cesare Baronio*: Abrégé des Annales ecclésiastiques du P. César Baronius, fait en italien par F. François Panigarole et trad. en françois par Philippe de Pellevé. Paris, Ch. Hulpeau, 1627.

⁵⁷ Valószínűleg *Le P. Basile de Soissons*: La Véritable Décision de toutes les controverses par la résolution d'une seule question. Paris, D. Thierry, 1685.

⁵⁸ *François de Bassompierre*: Mémoires du Maréchal de Bassompierre contenant l'histoire de sa vie et de ce qui s'est fait de plus remarquable à la Cour de France pendant quelques années. Amsterdam, aux dépens de la Compagnie, 1723 (4 k.).

⁵⁹ Vélhetőleg *Gabriel-Henri de Baucelas*: Dictionnaire universel, historique, chronologique, géographique, et de jurisprudence civile, criminelle et de police, des marechaussées de France. Paris, chez la Veuve Ganeau, rue S. Jacques. Prault pere, quai de Gêvre. G. F. Quillau, pere, rue Galande,

- [14.] Beau, Le: Histoire du bas empire en commençant à Constantin le grand tome 1er seul. Paris, de Saint Saillant, 1757.⁶⁰
- [15.] Beaumelle de la: Memoires pour servir à l'histoire de Madame de Maintenon et à celle du siècle passé. Amsterdam, 1756.⁶¹
- [16.] Beaurin de: Histoire militaire de Flandre depuis l'année 1690 jusqu'en 1694 inclusivement avec cartes, le 1er volume de l'année 1690 manque restent 4 vol. Paris, chez l'auteur, 1755.⁶²
- [17.] Bel M.: Notitia Hungariae nova historico geographica divisa in partes quatuor. Viennae Austriae, Pallus Hrobisus, 1735.⁶³
- [18.] Bel M.: Notitia Hungariae nova historico geographica divisa in partes quatuor, Viennae Austriae, accident Samuelis Mikovini mappae tomus quartus solus. Viennae Austriae, Johan. Petz Vanghelen, 1742.⁶⁴
- [19.] Belloste: Traité du Mercure. Genève, Emmanuel Duvillard, 1754.⁶⁵
- [20.] Bielfeld: Institutions politiques 2 tom. en 1 vol. La Haye, Pierre Gosse, 1760.⁶⁶

à l'Annonciation. Chaubert, quai des Augustins. De Nully, Debats, au Palais. Prault, fils, quai de Conty. Quillau, fils, Lamesle, rue S. Jacques, 1748. 1. k. 2. r. A kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9608160c> (A letöltés időpontja: 2022. február 27.)

⁶⁰ *Charles Le Beau*: Histoire du bas empire en commençant à Constantin-le-Grand. Paris, Desaint et Saillant, 1757. 1. k.

⁶¹ *Françoise d'Aubigné de Maintenon*: Mémoires pour servir à l'histoire de Madame de Maintenon et à celle du siècle passé. Lettre de Madame de Maintenon. Amsterdam, Laurent de La Beaumelle, 1756.

⁶² Itt a következő teljes mű négy utolsó kötetéről van szó: *Jean de Beaurin*: Histoire militaire de Flandre depuis l'année 1690 jusqu'en 1694 inclusivement, qui comprend le détail des marches, campemens, batailles, sièges et mouvements des armées du roi et de celles des alliés pendant ces cinq campagnes. Paris, chez l'auteur, 1755. A második kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1041145h> (A letöltés időpontja: 2022. február 27.)

⁶³ Itt Bél Mátyás híres történelmi és földrajzi munkájának első kötetéről van szó: *Bél Mátyás*: Notitia Hungariae nova historico geographica divisa in partes quatuor. Vienna, J. P. van Ghelen, 1735. A kötet elektronikus változatát lásd https://books.google.hu/books?id=dYaykdrpnrnC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (A letöltés időpontja: 2022. február 28.)

⁶⁴ Itt az előző szerző munkájának negyedik kötetéről van szó: *Bél Mátyás*: Notitia Hungariae nova historico geographica divisa in partes quatuor, Viennae Austriae, accident Samuelis Mikovini mappae tomus quartus solus. Vienna, J. P. van Ghelen, 1737. A mű elektronikus változatát lásd https://books.google.hu/books?id=NvfSEAMoeJYC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (A letöltés időpontja: 2022. február 28.)

⁶⁵ Itt egy több változatban is megjelent mű egyik genfi kiadásáról van szó. Az egyik korabeli kiadás (*Augustin Belloste*: Traité du Mercure. H. és k. n., 1757) elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6136252j> (A letöltés időpontja: 2022. február 28.)

⁶⁶ *Jacob Friedrich von Bielfeld*: Institutions politiques. La Haye, P. Gosse, 1760 (2 k. egybekötve). Az első kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9744436v> (A letöltés időpontja: 2022. február 28.)

- [21.] Billon: Les principes de l'art militaire. Rouen, Jean Berthelin, 1633.⁶⁷
- [22.] Birac de: Les fonctions du capitaine de cavalerie et les principales de ses officiers subalternes, tome 1er seul. La Haye, Henry van Bulderen, 1693.⁶⁸
- [23.] Blond Le: La théorie et la pratique du jardinage avec fig. Paris, Jean Mariette, 1722.⁶⁹
- [24.] Blond Le: Elemens de fortification à l'usage des jeunes officiers. Paris, C. Ant. Jombert, 1742.⁷⁰
- [25.] Bobé: Commentaires sur les coutumes générales du baillage de Meaux avec des notes sur la coutume de Paris. Paris, Christophe Journal, 1683.⁷¹
- [26.] Bocace: Contes et nouvelles de Bocace, trad. lib. avec fig. gravées à l'eau forte, 1er vol. seul. Amsterdam, George Gallet, 1698.⁷²
- [27.] Bonifius: Antonii Bonfinii rerum ungaricarum decades tres nunc demum industriâ Martini Brenneri Bistriciensis transilvani inlueem edita Basilea Robert Winter, 1543.⁷³
- [28.] Bougainville: Voyage autour du monde par la fregate du Roy La Boudeuse et la Flûte l'Etoile en 1766, 67, 68, 69. Paris, Saillant, 1771. avec cartes.⁷⁴
- [29.] Boussanelle: Le bon militaire. Paris, J. P. Costard, 1772.⁷⁵
- [30.] Boussanelle: Commentaires sur la cavalerie. Paris, Guillyn, 1758.⁷⁶

⁶⁷ *Jérémie de Billon*: Les Principes de l'art militaire, où il est sommairement traité de la plus part des charges et devoirs des hommes qui sont en une armée. Rouen, J. Berthelin, 1760 (2 kötet egybekötve). A mű 1641-es kiadásának elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96121h> (A letöltés időpontja: 2022. február 28.)

⁶⁸ *De Birac*: Les fonctions du capitaine de cavalerie et les principales de ses officiers subalternes, 1. k. La Haye, H. van Bulderen, 1693.

⁶⁹ *Alexandre Jean-Baptiste Leblond*: La théorie et la pratique du jardinage. Paris, Jean Mariette, 1722. A mű elektronikus változatát lásd <https://bibliotheque-numerique.inha.fr/viewer/7058/?offset=#page=5&viewer=picture&o=bookmark&n=0&q=> (A letöltés időpontja: 2022. február 28.)

⁷⁰ *Guillaume Leblond*: Elemens de fortification à l'usage des jeunes officiers. Paris, chez Charles-Antoine Jombert, Libraire du Roi, 1742.

⁷¹ *Jean Bobé*: Commentaires sur les coutumes générales du baillage de Meaux ; avec des notes sur la coutume de Paris. Paris, Christophe Journal, 1683. A mű elektronikus változatát lásd https://books.google.hu/books?id=WtxDAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gb_s_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (A letöltés időpontja: 2022. február 28.)

⁷² *Bocace*: Contes et nouvelles de Bocace. Amsterdam, George Gallet, 1698 (2 k.). Az első kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k8728458x> (A letöltés időpontja: 2022. február 28.)

⁷³ Itt Antonio Bonfini humanista történetíró híres munkájának egyik korai kiadásáról van szó: *Antonii Bonfinii rerum ungaricarum decades tres, nunc demum industria Martini Brenneri... in lucem editae... Quibus accesserunt Chronologia Pannonum à Noah usque haec tempora, & Coronis Historiae Ungaricae diversorum auctorum*. Basel, Robert Winter, 1543.

⁷⁴ *Louis Antoine de Bougainville*: Voyage autour du monde par la frégate du Roi La Boudeuse et la Flûte l'Etoile en 1766, 1767, 1768 & 1769. Paris, Saillant & Nyon, 1771. Az első kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8602974k/f9.image> (A letöltés időpontja: 2022. február 28.)

⁷⁵ Itt a következő mű egy későbbi kiadásáról lehet szó: *Louis de Boussanelle*: Le bon militaire. Paris, Lacombe, 1770.

⁷⁶ *Louis de Boussanelle*: Commentaires sur la cavalerie. Paris, Guyllin, 1758.

- [31.] Briquet: Code militaire ou compilation des ordonnances des rois de France concernant les gens de guerre. Paris–Nyon, 1761.⁷⁷
- [32.] Briquet: Code militaire ou compilation des ordonnances des rois de France concernant les gens de guerre. Paris, Pierre Gaudouin, 1735.⁷⁸
- [33.] Busson du: Armorial des principales maisons et familles du Royaume particulièrement de celles de Paris et de l’Ile de France. Paris, H. L. Guerin, 1767.⁷⁹
- [34.] Bussy de: Les mémoires de M. Roger de Rabutin Comte de Bussy. Paris, F. Ruisson, 1696.⁸⁰
- [35.] Bussy de: Discours du Comte de Bussy à ses enfants sur le bon usage des adversités et les divers événements de la vie. Paris, Rigaud, 1730.⁸¹
- [36.] Bel: Compendium Hungarica geograph. Posenie, F. M. Landerer, 1767.⁸²

C

- [37.] Calmet: Histoire ecclesiastique et civile de Lorraine avec cartes géographiques plans de ville et eglises gravées en taille douze. Nancy, J. B. Cusson, 1728.⁸³
- [38.] Calmet: Histoire genealogique de la maison du Chatelet branche puinée de la maison de Lorraine. Nancy, J. B. Cusson, 1741.⁸⁴
- [p. 2]
- [39.] Calmet: Abrégé de l’histoire de Lorraine. Nancy, V^e. Denis Cusson, 1734.⁸⁵
- [40.] Cantimir: Histoire de l’empire ottoman ou se voyent les causes de son aggrandissement et de sa decadence avec des notes trad. en françois par M. de Jonquieres. Paris, Nyon, 1743.⁸⁶

⁷⁷ Vélhetőleg *Pierre de Briquet*: Code militaire, ou Compilation des ordonnances des roys de France concernant les gens de guerre. Paris, Prault, 1761 (8 k.). Az első kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k74160h> (A letöltés időpontja: 2022. február 28.)

⁷⁸ Itt az előző mű egy korábbi kiadásáról lehet szó.

⁷⁹ Vélhetőleg *Pierre-Paul Dubuisson*: Armorial des principales maisons et familles du Royaume particulièrement de celles de Paris et de l’Ile de France. Paris, H. L. Guerin et L. F. Latour, 1767 (2 k.).

⁸⁰ Vélhetően a neves 17. századi francia író, Bussy grófja emlékiratainak első kiadásáról lehet szó: *Roger de Rabutin*: Les mémoires de Messire Roger de Rabutin, Comte de Bussy. Paris, J. Anisson, 1696.

⁸¹ Itt az előző szerző következő munkájáról van szó: Discours du comte de Bussy-Rabutin à ses enfants sur le bon usage des adversitez et les divers événemens de la vie. Paris, Rigaud et Anisson, 1730.

⁸² *Bél Mátyás*: Compendium Hungariae geographicum. Posenii, Landerer, 1767. E kiadás egyik – valószínűleg a Bercsényi-könyvtárból származó – példánya megtalálható a meaux-i városi könyvtár régi könyvei között (jelzete: 2296 C-740). Erről újabban lásd: *Reisz T.* 2003. és *Tóth* 2007.

⁸³ Itt Dom Calmet híres lotaringiai történeti munkájáról van szó. *Augustin Calmet*: Histoire ecclésiastique et civile de Lorraine. Nancy, J.-B. Cusson, 1728 (3 k.).

⁸⁴ Itt az előző szerző következő munkájáról van szó. *Augustin Calmet*: Histoire généalogique de la maison du Chatelet, branche puinée de la maison de Lorraine. Nancy, J. B. Cusson, 1741 (2 k. egybekötve).

⁸⁵ Itt az előző szerző egy másik lotaringiai történeti munkájáról van szó. *Augustin Calmet*: Abrégé de l’histoire de Lorraine. Nancy, Veuve J. B. Cusson, 1734.

⁸⁶ *Dimitrie Cantemir*: Histoire de l’Empire othoman, où se voyent les causes de son agrandissement et de sa decadence. Paris–Nyon, 1743 (4 k.).

- [41.] Chalcondyle: Histoire de Turcs trad. par Blaise de Vagener. Paris, Cl. Brunelval, 1577.⁸⁷
- [42.] Chalons: Histoire de France tome 3e seul. Paris, P. G. le Mercier, 1754.⁸⁸
- [43.] Chambers: Traité des edifices, meubles, machines et ustenciles des Chinois gravé sur les originaux dessinés à la Chine. Paris, Lerouge, 1776. avec planches.⁸⁹
- [44.] Chambers: Dissertations sur le jardinage de l'Orient, trad. de l'anglois. Londres, G. Griffen, 1772.⁹⁰
- [45.] Charloix: Memoires de la vie de François de Scepeaux Sire de Vieilleville maréchal de France. Paris, G. L. Guérin, 1757.⁹¹
- [46.] Chenevieres: Détails militaires. Paris, Pierre S. Mariette, 1742.⁹²
- [47.] Chesne Du: Abregé de l'histoire d'Espagne. Paris, Chaubert, 1761.⁹³
- [48.] Choisy: Memoires pour servir à l'histoire de Louis 14. Utrecht, Van de Water, 1727.⁹⁴
- [49.] Christyn: Histoire generale des pays bas contenant la description des 17 provinces avec figures. Bruxelles, Ve Soppens, 1743.⁹⁵
- [50.] Coyer: Histoire de Jean Sobieski roy de Pologne. Varsovie–Paris, Duchesne, 1761.⁹⁶
- [51.] Coigny: Lettres de ce Marechal et celles de plusieurs autres officiers generaux au Roy et à M. d'Argenson son ministre. Amsterdam, Marc Michel Rey, 1761.⁹⁷
- [52.] Coigny: Campagnes de M. le Marechal de Coigny en Allemagne en 1743. contenant les lettres de ce Marechal et celles de plusieurs autres officiers generaux au Roy Etc. Amsterdam, Marc Michel Rey, 1761.⁹⁸

⁸⁷ Vélhetőleg *Laonicus Chalcondyle*: Histoire de de la décadence de l'Empire grec et établissement de celui des Turcs. Trad. par Blaise de Vigenère. Paris, N. Chesneau, 1577.

⁸⁸ Valószínűleg *Vincent-Claude Chalons*: Histoire de France, composée par M. Chalons... par ordre et sous les yeux de M. de Harlay. Paris, P. G. Le Mercier, 1754 (3 k.).

⁸⁹ *William Chambers*: Traité des edifices, meubles, machines et ustensiles des Chinois. Paris, G. L. Le Rouge, 1776. Az első kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52510589w> (A letöltés időpontja: 2022. február 28.).

⁹⁰ Itt az előző szerző egy másik keleti kertekkel foglalkozó munkájáról van szó: *William Chambers*: Dissertation sur le jardinage de l'Orient. London, W. Griffin, 1772. Az első kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k15222059> (A letöltés időpontja: 2022. február 28.).

⁹¹ Vélhetőleg *Vincent Carloix*: Mémoires de la vie de François de Scepeaux, sire de Vieilleville et comte de Duretal, maréchal de France. Paris, H. L. Guérin et L. F. Delatour, 1757 (5 k.).

⁹² Vélhetőleg *François de Chenevières*: Détails militaires, dont la connoissance est nécessaire à tous les officiers, & principalement aux commissaires des guerres. Paris, Pierre-Jean Mariette, 1742. A mű második kötetének elektronikus változatát lásd https://books.google.hu/books?id=kOFKAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (A letöltés időpontja: 2022. február 28.).

⁹³ Valószínűleg *Jean Baptiste Duchesne*: Abbrégé de l'histoire d'Espagne. Paris, Chaubert; Lambert & Durant, 1741.

⁹⁴ *François-Timoléon de Choisy*: Mémoires pour servir à l'histoire de Louis XIV. Utrecht, Van de Water, 1727 (3 k. egybekötve).

⁹⁵ Itt a következő mű egy későbbi kiadásáról lehet szó: *Jean-Baptiste Christyn*: Histoire générale des Pays-Bas, contenant la description des XVII provinces. Brusselle, F. Foppens, 1720 (4 k.).

⁹⁶ *Gabriel-François Coyer*: Histoire de Jean Sobieski, roi de Pologne. Varsovie et Paris, Duchesne, 1761 (3 k.).

⁹⁷ Valószínűleg *Campagne de Monsieur le Maréchal de Coigny en Allemagne l'an 1743 [-1744]* contenant les lettres de ce Maréchal & celles de plusieurs autres officiers Généraux au Roi, & à Mr. le Comte d'Argenson. Amsterdam, Marc Michel Rey, 1761–1762 (8 k.).

⁹⁸ Itt valószínűleg az előző mű egy másik kötetéről lehet szó.

D

- [53.] Daniel: Histoire de la milice françoise et des changemens qui s’y sont faits depuis l’établissement de la monarchie françoise dans les Gaules jusques à la fin du regne de Louis le grand avec fig., Paris, Denis Mariette, 1721.⁹⁹
- [54.] Dempportes: Le gentilhomme cultivateur ou cours complet d’agriculture, le 14e vol. manque, Paris, P. G. Simon, 1761. reste¹⁰⁰
- [55.] Denisart: Collection de decision et de notions relatives à la jurisprudence actuelle, Paris, Ve de Saint, 1771.¹⁰¹
- [56.] Didier: Le parfait ingenieur françois, Paris, Ch. A. Sombert, 1736.¹⁰²
- [57.] Diodore de Sicile: Histoire universelle trad. en françois par l’Abbé Terrasson, Paris, De Bure, 1737.¹⁰³
- [58.] Durival: Detail militaire, Lunneville, C. S. Messuy,¹⁰⁴

E

- [59.] Erasmus: Erasmi Roterodami veterum maxime insignium para miarum id est adagiorum collectanea abeodem recognita at que aucta, Parisii, Jacob Regnault, 1543.¹⁰⁵
- [60.] Espagnac d’: Journal historique de la derniere campagne de l’armée du roy en 1746 avec plans et cartes, La Haye, Henry Scheurlier, 1747.¹⁰⁶
- [61.] Eugene: Campagne de M. le Prince Eugene en Hongrie et des generaux venitiens dans la Morée pendant les années 1716 et 1717, Lion, Th. Amaulry, 1718.¹⁰⁷

⁹⁹ Itt a jezsuita Daniel atya híres hadtörténeti művéről van szó: *R. Père Daniel: Histoire de la milice françoise, et des changemens qui s’y sont faits depuis l’établissement de la monarchie françoise dans les Gaules, jusqu’à la fin du Regne de Louis le Grand.* Paris, Denis Mariette – Jean-Baptiste-Alexandre Desepine – Jean-Baptiste Coignard, 1721 (2 k.).

¹⁰⁰ Valószínűleg *Thomas Hale: Le gentilhomme cultivateur, ou cours complet d’agriculture.* Trad. par M. Dupuy Dempportes. Paris–Bordeaux, P. G. Simon – Chapuis, 1761–1764 (4 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1510970d> (A letöltés időpontja: 2022. február 28.)

¹⁰¹ Itt valószínűleg a következő gyűjteményes mű egyik kötetéről lehet szó: *Jean-Baptiste Denisart: Collection de décisions et de notions relatives à la jurisprudence actuelle.* Paris, Ve Desaint, 1771 (4 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96022863> (A letöltés időpontja: 2022. február 28.)

¹⁰² Itt valószínűleg a következő mű egy korábbi kiadásáról lehet szó: *Deidier Abbé: Le parfait ingenieur françois.* Paris, C. A. Jombert, 1742. A mű egy későbbi kiadásának elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k10431810> (A letöltés időpontja: 2022. március 1.)

¹⁰³ Itt valószínűleg a következő mű egyik kötetéről lehet szó: *Diodore de Sicile: Histoire universelle.* Trad. en françois par M. l’abbé Terrasson. Paris, chez de Bure, 1737–1744 (7 k.).

¹⁰⁴ Valószínűleg *Jean-Baptiste Luton Durival: Détails militaires.* Lunéville, C. S. Messuy, 1758.

¹⁰⁵ *D. Erasmi veterum maxime insignium paroemiarum, id est, adagiorum collectanea, ab eodem recognita atque aucta.* Paris, J. Regnault, 1543.

¹⁰⁶ *Jean-Baptiste Joseph d’Amarzit d’Espagnac: Journal historique de la dernière campagne de l’armée du roy en 1746.* La Haye, H. Scheurler, 1747.

¹⁰⁷ *Anthelme Tricaud: Campagne de Monsieur le Prince Eugene en Hongrie et des généraux véniens dans la Morée pendant les années 1716 et 1717.* Lyon, Thomas Amaulry, 1718. A mű elektronikus változatát lásd https://books.google.co.ve/books?id=RCgCiJTv64wC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (A letöltés időpontja: 2022. március 1.)

F

- [62.] Fenelon: Œuvres philosophiques. Paris, Ve de Laulne, 1739.¹⁰⁸
- [63.] Feuquieres: Memoires de M. le Marquis de Feuquieres L. G. des armées du roy. Londres, Pierre Dunoyer, Paris, Rollin, 1740.¹⁰⁹
- [64.] Feuquieres: Memoires historiques et militaires composés par. Amsterdam, Fred Bernard, 1736.¹¹⁰
- [65.] Feuquieres: Memoires sur la guerre. Amsterdam, J. Fred Bernard, 1734.¹¹¹
- [66.] Fillion: Journal de ce qui s'est passé à l'arrivée et pendant le séjour des dames de France Adelaide et Victoire à Lunneville etc. Nancy, V^e et Cl. Le Seur.¹¹²
- [67.] Folard: Nouvelle decouvertes sur la guerre dans une dissertation sur Polybe, 2de edition, Paris, Fr. Fosse, 1724.¹¹³
- [68.] Folard: Nouvelles decouvertes sur la guerre dans une dissertation sur Polybe. Bruxelles, Fr. Soppens, 1724.¹¹⁴
- [69.] Foix Ste.: Histoire de l'ordre du St Esprit tome 2 seul. Paris, Pissol, 1776.¹¹⁵
- [70.] Foix Ste.: Essai historique sur Paris. Londres–Paris, Duchesne.¹¹⁶
- [71.] Force de la: Description historique de la ville de Paris et de ses environs avec figures, le 3e vol. manque, Paris, Libr. associés, 1765. Reste.¹¹⁷
- [72.] Force de la: Introduction à la description de la France et au droit public de ce Royaume, 3e edition. Paris, Guill. Desprez, 1752.¹¹⁸
- [73.] Flechier: Histoire de Theodose le grand. Paris, Didot, 1749.

¹⁰⁸ *François de Fénelon*: Œuvres philosophiques. Paris, Veuve de Laulne, 1739.

¹⁰⁹ *Antoine de Pas, marquis de Feuquières*: Mémoires de M. le marquis de Feuquièr (...) contenant ses maximes sur la guerre et l'application des exemples aux maximes. Londres–Paris, P. Dunoyer – Rollin, 1740 (4 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9748446g> (A letöltés időpontja: 2022. március 1.).

¹¹⁰ Itt az előző szerző következő művének egy évvel későbbi kiadásáról lehet szó: *Antoine de Pas, marquis de Feuquières*: Mémoires historiques et militaires, composés par (...) feu le marquis de Feuquières. Amsterdam, J. F. Bernard, 1735.

¹¹¹ Itt az előző szerző egy másik művéről van szó: *Antoine de Pas, marquis de Feuquières*: Mémoires sur la guerre. Amsterdam, J. F. Bernard, 1734.

¹¹² Vélhetőleg *Fillion de Chavigneux*: Journal de ce qui s'est passé à l'arrivée et pendant le séjour de Mesdames de France, Adélaïde et Victoire, à Lunéville, au château de La Malgrange et à Nancy. Nancy, Veuve et C. Lescuré, 1761.

¹¹³ *Jean-Charles de Folard*: Nouvelles découvertes sur la guerre dans une dissertation sur Polybe, 2e édition revue par l'auteur. Paris, J.-F. Josse, 1724.

¹¹⁴ Itt az előző szerző ugyanazon művének egy másik kiadásáról van szó: *Jean-Charles de Folard*: Nouvelles découvertes sur la guerre dans une dissertation sur Polybe. Bruxelles, F. Foppens, 1724.

¹¹⁵ Vélhetőleg *Germain-François Poullain de Saint-Foix*: Histoire de l'ordre du St Esprit. Paris, Pissol, 1775 (2 k.).

¹¹⁶ Itt az előző szerző következő művéről van szó: *Germain-François Poullain de Saint-Foix*: Essais historiques sur Paris. Paris, Duchesne, 1777.

¹¹⁷ *Jean-Aymar Piganiol de La Force*: Description historique de la ville de Paris et de ses environs. Paris, G. Desprez, 1752 (2 k.). A kötet megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelzete: Rés. B 3 2286-2287 c 661 PAT.

¹¹⁸ Itt az előző szerző következő művéről van szó: *Jean-Aymar Piganiol de La Force*: Introduction à la description de la France et au droit public de ce royaume, 3e edition. Paris, G. Desprez, 1752.

- [74.] Freron: L'année littéraire, Amsterdam et Paris, Lacombe pour l'année 1767 les numeros 1. 7. 9. 10. 15. 16. 17. 24. 25. 26. 27. 28. 31. 32. 33. et 40.¹¹⁹
- [75.] Furetieres: Dictionnaire universelle contenant tous les mots françois tant vieux que modernes. La Haye, Arnould.¹²⁰

G

- [76.] Histoire de la rivalité de la France et de l'Angleterre. Paris, Saillant et Nyon, 1771.¹²¹
[p. 3]
- [77.] Gaillard: Histoire de la rivalité de la France et de l'Angleterre, tome 3e seul. Paris, 1771.¹²²
- [78.] Ganganelli: Lettres interessantes du Pape Clement 14. Ganganelli trad. de l'italien et du latin, 2e edit. Paris, Lottin le jeune, 1776.¹²³
- [79.] Germain St.: Memoires de M. le comte de St. Germain ecrits par lui même. Amsterdam, Marc Michel Rey, 1779.¹²⁴
- [80.] Gesner: Der Tod Abels in fünf gesängen von Gesner. Zurich, bey Gesner, 1759.¹²⁵
- [81.] Gmelin: Voyage en Sibirie. Paris, De Saint, 1769.¹²⁶
- [82.] Gomberville: La 1er 2^d 3e 4e partie de Polexandre avec la conclusion et derniere partie. Paris, Augustin Courbé, 1645.¹²⁷
- [83.] Goulard: Œuvres de chirurgie. Pezenas, Ve Goutier, 1763.¹²⁸
- [84.] Goulon: Memoires pour l'attaque et la deffense d'une place. La Haye, Pierre Josse, Paris, C. A. Sombert, 1730. avec fig.¹²⁹
- [85.] Gouvert: Memoires militaires sur les anciens ou idée precise de tout ce que les anciens ont ecrit relativement à l'art militaire par M. Bruxelles, 1762.¹³⁰

¹¹⁹ Vélhetőleg *Élie-Catherine Fréron*: L'Année littéraire. Année M.DCC.LXVII. Amsterdam, Chez Lacombe, 1767.

¹²⁰ *Antoine Furetière*: Dictionnaire universel. La Haye et Rotterdam, Arnoud et Reinier Leers, 1701 (3 k.). A mű első kötete megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelzete: 6073 c 399 FUR (1) PAT.

¹²¹ Itt a következő mű egyik kötetéről lehet szó: *Gabriel-Henri Gaillard*: Histoire de la rivalité de la France et de l'Angleterre. Paris, Saillant et Nyon, 1771–1777 (11 k.).

¹²² Itt az előző mű harmadik kötetéről lehet szó.

¹²³ Vélhetőleg *Lettres intéressantes du pape Clément XIV (Ganganelli)*. Paris, Lottin le jeune, 1776–1677 (3 k.).

¹²⁴ *Mémoires de M. le Comte de Saint-Germain écrits par lui-même*. Amsterdam, M.-M. Rey, 1779.

¹²⁵ Itt a következő mű egy másik kiadásáról lehet szó: *Salamon Gessner*: Der Tod Abels in fünf Gesängen. Zürich, Orell – Gessner – Fuessli, 1787.

¹²⁶ *Johann Georg Gmelin*: Voyage en Sibérie, contenant la description des moeurs et usages des peuples de ce pays, le cours des rivieres considérables, la situation des chaines de montagnes, des grandes forêts, des mines, avec tous les faits d'Histoire Naturelle qui sont particuliers à cette contrée. Paris, chez Desaint, 1767. A kötet megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelzete: 2132-2133 c 567 GME PAT.

¹²⁷ Vélhetőleg *Marin Le Roy de Gomberville*: La Première (Cinquième) partie de Polexandre. Paris, Augustin Courbé, 1645 (5 k.).

¹²⁸ Itt a következő mű egy másik kiadásáról lehet szó: *Thomas Goulard*: Œuvres de chirurgie. Montpellier, Gontier et Faure, 1770.

¹²⁹ *Louis Goulon*: Mémoires pour l'attaque et la deffense d'une place. La Haye, Pierre Josse, Paris, C. A. Sombert, 1730.

¹³⁰ Itt a következő mű egy másik kiadásáról lehet szó: *Jean-Henri Aubert de Gouvert*: Mémoires militaires sur les anciens, ou idée précise de tout ce que les anciens ont écrit relativement à l'art militaire. La Haye, H. Constapel, 1762.

- [86.] Gracian: L'homme de Cour trad. par Amelo de la Houssaye. Paris, P. Dumesnil, 1748.¹³¹
- [87.] Grandmaison: La petite guerre ou traité du service des troupes legeres en campagne en 2 parties. Paris, C. A. Sombert, 1756.¹³²
- [88.] Grimaret: Fonctions des generaux ou l'art de conduire une armée avec une architecture militaire par St. Julien. La Haye, Pierre Husson, 1710.¹³³
- [89.] Grosley: Observations sur l'Italie et sur les Italiens données en 1764 sous le nom de deux gentilhommes suédois. Londres–Paris, De Hansey le j., 1774. (Le 2 vol. Manque reste 3).¹³⁴
- [90.] Gueriniere: Plans et desseins des batimens cascades et fontaine dont le landgrave de Hesse Prince de Hersfeld comte de etc. a decoré la montagne nommée montagne d'hiver pres Cassel, Rome et réimprimé à Cassel, 1749.¹³⁵
- [91.] Guermiere de la: Ecole de cavalerie contenant la connoissance l'instruction et la conservation du cheval avec fig., Paris, fac. Colombat, 1733.¹³⁶
- [92.] Guille La: Histoire de la province d'Alsace depuis Jules Cesar jusqu'au mariage de Louis 15., Strasbourg, S. Renauld, Doulssecker, 1727.¹³⁷
- [93.] Guys: Voyage litteraire de la Grece, Paris, Veuve Du Chesne, 1771.¹³⁸

H

- [94.] Hauteville: Relation historique de la Pologne, Paris, Nicole Le Gras, 1686.¹³⁹
- [95.] Heré: Recueil des plans et elevations et coupes tant geometrales qu'en perspectives des chateaux et dependances que le Roy de Pologne occupe en Lorraine, Paris, François Graveur, tranches dorée filets.¹⁴⁰

¹³¹ Baltasar Gracián: L'Homme de cour. Paris, Paulus-Du-Mesnil, 1748. A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k97992437> (A letöltés időpontja: 2022. március 1.)

¹³² Itt a következő mű egy másik kiadásáról lehet szó: *Capitaine de Grandmaison: La petite guerre ou traité du service des troupes légères*. [S. 1.], 1756.

¹³³ Jean-Léonor Le Gallois de Grimaret: Fonctions des généraux ou l'art de conduire une armée avec une architecture militaire par St. Julien. La Haye, P. Husson, 1710. A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9682828x> (A letöltés időpontja: 2022. március 1.)

¹³⁴ Pierre-Jean Grosley: Observations sur l'Italie et sur les Italiens. London, [s. n.], 1774.

¹³⁵ Véltetőleg J.-F. Guérinière: Plans et desseins des bâtimens cascades et fontaine dont le landgrave de Hesse Prince de Hersfeld comte de etc. a décoré la montagne nommée montagne d'hiver près Cassel. Cassel, [s. n.], 1749.

¹³⁶ François Robichon de La Guérinière: École de cavalerie contenant la connoissance, l'instruction et la conservation du cheval. Paris, Jacques Collombat, 1733. A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8454718s> (A letöltés időpontja: 2022. március 2.)

¹³⁷ Louis Laguille: Histoire de la province d'Alsace, depuis Jules César jusqu'au mariage de Louis XV. Strasbourg, chez Renauld Doulssecker, 1727 (2 k. egybekötve). A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k10416294> (A letöltés időpontja: 2022. március 2.)

¹³⁸ Pierre-Augustin Guys: Voyage litteraire de la Grece, ou Lettres sur les Grecs anciens et modernes, avec un parallèle de leurs mœurs. Paris, chez la Veuve Duchesne, 1771 (2 k.).

¹³⁹ Véltetőleg Gaspard de Tende: Relation historique de la Pologne contenant le pouvoir de ses rois, leur élection et leur couronnement, les privilèges de la noblesse (...) par le sieur de Hauteville. Paris, N. Legras, 1686.

¹⁴⁰ Véltetőleg Jean Charles François: Recueil des plans elevations et coupes tant geometrales qu'en perspective des chateaux jardins, et dependances que le Roy de Pologne occupe en Lorraine y compris les batimens qu'il a fait elever ainsi que les chengemens considérables les decorations et autres enrichissements qu'il a fait faire à ceux qui etoient déjà construits le tout dirigé et dédié a Sa Majesté par M. Heré son premier architecte. Première partie. Paris, François Graveur, 1751.

- [96.] Hericourt d': *Elemens de l'art militaire*, La Haye, Jean Neaulme, 1739.¹⁴¹
 [97.] Hericourt d': *Elemens de l'art militaire*, La Haye, Jean Neaulme, 1739.
 [98.] Hericourt d': *Elemens de l'art militaire*, La Haye, Jean Neaulme, 1739.
 [99.] Hubert: *Choix de poesies allemandes*, tome 3e seul, Paris, Humblot, 1766.¹⁴²

J

- [100.] Jeney: *Le partisan ou l'art de faire la petite guerre avec succes selon le genie de nos jours*, La Haye, Constapel, 1759.¹⁴³
 [101.] Jeune Le: *La Louiseide ou le heros chretien. Poeme epique*, Paris, Martin, 1773.¹⁴⁴
 [102.] Isthuaneffius: *Regni Hungarici historia post obitum Matthiae Corvini regii*, 34, Colon. Agrippi. apd. Jo. Wilhelmuin Friessem, 1685.¹⁴⁵
 [103.] Junker: *Freye Gedanken über einige Theile der Kriegskunst C. Ad. Pensées libres sur différentes parties de l'art de la guerre pour l'usage de l'école royalle militaire?* Paris, Musier fils, 1764.¹⁴⁶

L

- [104.] Lambert: *Histoire generale civile naturelle politique et religieuse de tous les peuples du monde le 1er tome manque*, Paris, David Lejeune, 1750 reste 14¹⁴⁷
 [105.] Lande La: *Histoire de l'empereur Charles 6*, La Haye, J. Neaulme, 1743.¹⁴⁸
 [106.] Lavano: *Conferences de la fable avec l'histoire sainte*, Paris, Brunet fils, 1730.¹⁴⁹
 [107.] Laugier: *Histoire des negociations pour la paix conclue à Belgrade le 18 septembre 1739, entre l'empereur la Russie et la porte Ottomane par la mediation et sous la garantie de la France*, Paris, Ve Duchesne, 1768.¹⁵⁰
 [108.] Lawrence: *Memoire du colonel Lawrence contenant l'histoire de la guerre dans l'Inde entre les Anglois et les François depuis 1750 jusqu'en 1761*, Amsterdam, Paris, Boudet, 1766.¹⁵¹

¹⁴¹ *Nicolas d'Héricourt*: *Éléments de l'art militaire*. La Haye, J. Neaulme, 1739.

¹⁴² *Michael Huber*: *Choix de poésies allemandes*. Paris, Humblot, 1766 (4 k.).

¹⁴³ *Jeney [Lajos Mihály]*: *Le partisan ou l'art de faire la petite guerre avec succès selon le génie de nos jours*. La Haye, H. Constapel, 1759. Magyar fordítását lásd *Zachar* 1986.

¹⁴⁴ Véltetőleg *Le Jeune*: *La La Louiséide, ou le héros chrétien; poème épique*. Paris, Merlin, 1773.

¹⁴⁵ *Istvánffy Miklós*: *Regni Hungarici historia post obitum Matthiae Corvini regii*, XXXIV. Köln, J. W. Friessem, 1685. A mű elektronikus változatát lásd https://books.google.hu/books?id=5c9fA-AAAcAAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (A letöltés időpontja: 2022. március 2.)

¹⁴⁶ *Georges-Adam Junker*: *Freye Gedanken über einige Theile der Kriegskunst c'est-à-dire: Pensées libres sur différentes parties de l'art de la guerre*. Paris, Musier fils, 1764.

¹⁴⁷ *Claude-François Lambert*: *Histoire generale civile, naturelle, politique et religieuse de tous les peuples du monde*. Paris, David le jeune, 1750. A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k10428813> (A letöltés időpontja: 2022. március 2.)

¹⁴⁸ *P. A. La Lande*: *Histoire de l'empereur Charles VI*. La Haye, J. Neaulme, 1743.

¹⁴⁹ Véltetőleg *Guillaume de Lavour*: *Conférences de la fable avec l'histoire sainte*. Paris, A. Cailleau – Brunet fils – Henry, 1730.

¹⁵⁰ *Marc Antoine Laugier*: *Histoire des négociations pour la paix conclue à Belgrade le 18 septembre 1739, entre l'Empereur, la Russie et la Porte ottomane par la médiation et sous la garantie de la France*, Paris, Veuve Duchesne, 1768.

¹⁵¹ Véltetőleg *Colonel Lawrence*: *Mémoires du Colonel Lawrence contenant l'histoire de la guerre dans l'Inde, entre les Anglois et les François, sur la Côte de Coromandel, depuis 1750 jusqu'en 1761*. Amsterdam et Paris, Boudet, 1766.

- [109.] Lenglet du Fresnoy: Principes de l'histoire pour l'education de la jeunesse 6e vol. seul, Paris, Ve Muzier, 1739.¹⁵²
- [110.] Leti: La vie du pape Sixte cinquieme trad. de l'italien avec fig., Paris, Ve Damouneville, 1758.¹⁵³
- [111.] Linguet: Examen des ouvrages de Mr. de Voltaire consideré comme poete et comme prosateur comme philosophe, Bruxelles, Le Maire, 1788.¹⁵⁴
- [p. 4]
- [112.] Loyseau: Les œuvres de contenant les cinq livres de droit des offices et du degerpissement etc., Lyon, Comp. des libr., 1701.¹⁵⁵
- [113.] Louvois: Testament politique du M. de Louvois sous le regne de Louis 14, Cologne, chez le politique, 1696.¹⁵⁶
- [114.] Lucam: LapharsaledeLucaintradparMasson, Amsterdam, Paris, Dufour, 1765.¹⁵⁷

M

- [115.] Maillebois et Broglie: Campagnes de M. le mareschal de Maillebois en Westphalie l'an 1741 et 1742, Amsterdam, Marc Michel Rey, 1772.¹⁵⁸
- [116.] Maillebois et autres: Campagnes de M. le mareschal de Maillebois en Westphalie l'an 1741 et 1742 contenant les letters de ce marechal et celles de plusieurs autres officiers generaux au ministre du departement de la guerre, Amsterdam, M. M. Rey, 1772.¹⁵⁹
- [117.] Maître Le de Claville: Traité du vrai merite de l'homme considéré dans tous les ages et dans toutes les conditions, Amsterdam, aux deps. de la Compag., 1739.¹⁶⁰
- [118.] Mallet: Introduction à l'histoire de Dannemarc ou l'on traite de la religion loix meurs et usages des anciens Danois, Geneve, 1763.¹⁶¹
- [119.] Man Le de Lajaisse: Septième abrégé de la carte generale du militaire de France sur terre et sur mer jusqu'en decembre 1740, Paris, Prault Pere, 1741.¹⁶²

¹⁵² Itt a következő mű hatodik kötetről lehet szó: *Nicolas Lenglet du Fresnoy*: Principes de l'histoire pour l'éducation de la jeunesse. Paris, Musier – De Bure, 1736–1739 (6 k.).

¹⁵³ *Gregorio Leti*: La vie du pape Sixte cinquième. Paris, Veuve Damonville, 1758 (2 k.).

¹⁵⁴ *Simon-Nicolas-Henri Linguet*: Examen des ouvrages de Mr. de Voltaire considéré comme poète et comme prosateur comme philosophe. Bruxelles, Lemaire, 1788.

¹⁵⁵ *Charles Loyseau*: Les œuvres de maistre Charles Loyseau contenant les cinq livres de droit des offices. Lyon, Compagnie des libraires, 1701 (5 k. egybekötve). A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k110744g> (A letöltés időpontja: 2022. március 4.)

¹⁵⁶ *Gatien de Courtitz de Sandras*: Testament politique du M. de Louvois, premier ministre d'Etat, sous le regne de Louis XIV. Cologne, chez le Politique, 1696. A kötet megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelenlegi pontos jelzete: Réserve fds ancien, cote 3457 c 681.

¹⁵⁷ *Lucain*: La pharsale de Lucain trad par M. Masson. Amsterdam et Paris, Dufour, 1765.

¹⁵⁸ Vélhetőleg a következő mű első kötetről lehet szó: *Maillebois et Boglie*: Campagnes de M. le maréchal de Maillebois en Westphalie, l'an MDCCXLI et MDCCXLII. Amsterdam, M.-M. Rey, 1772 (10 k.).

¹⁵⁹ Itt az előző mű egy másik kötetről lehet szó.

¹⁶⁰ *Charles-François-Nicolas Le Maître de Claville*: Traité du vrai mérite de l'homme considéré dans tous les âges et dans toutes les conditions, avec des principes d'éducation propres à former les jeunes gens à la vertu. Amsterdam, aux dépens de la Compagnie, 1739 (2 k. egybekötve).

¹⁶¹ Itt a következő mű első kötetről lehet szó: *Paul-Henri Mallet*: Histoire de Dannemarc. Genève, J. Merlin, 1763 (6 k.).

¹⁶² *Pierre Lemau de La Jaisse*: Septième abrégé de la carte generale du militaire de France sur terre et sur mer jusqu'en decembre 1740. Paris, Prault père, 1741.

- [120.] Marana: L'espion turc dans les cours des princes chretiens, Cologne, Eras. Kinkins, 1715.¹⁶³
- [121.] Mareschal: Traité des droits honorifiques, Paris, P. Dumesnil, 1740.¹⁶⁴
- [122.] Marigny: Histoire des Arabes sous le gouvernement des califes, Paris, Ve Etienne, 1750.¹⁶⁵
- [123.] Marmontel: Contes moraux tome 2^d seul, La Haye, 1762.¹⁶⁶
- [124.] Martin: Gebettebuch zu Prost der armen Seelen der Segseurs, Haguenuau, J. Sebastien Dreher, 1738. Doré surtr. vignettes¹⁶⁷
- [125.] Manzenado: Reflexions militaires et politiques trad. de l'espagnol, Paris, Jacq. Guerin, 1735.¹⁶⁸
- [126.] Masson le: Le philosophe moderne ou l'incredule comdamné au tribunal de sa raison, Paris, Despilly, 1759.¹⁶⁹
- [127.] Maurice: Les reveries ou memoires sur l'art de la guerre de Maurice Cte de Saxe, La Haye, Pierre Gosse, 1756.¹⁷⁰
- [128.] Meliboer: Der ungarische Spracmeister oder Kurze am Veisung zu der edlen ungarischen Sprache nebst einem Anhang von Sprachen, Presburg, J. M. Landerer, 1754.¹⁷¹
- [129.] Mentelle: Choix de lectures geographiques et historiques précédés d'un abrégé de geographie avec cartes, Paris, 1783. tome 2 seul¹⁷²
- [130.] Mercier: Tableau de Paris, tome 1er et 2e seuls, Hambourg, Verchaux, 1781.¹⁷³

¹⁶³ *Giovanni-Paolo Marana*: L'espion turc dans les cours des princes chrétiens. Cologne, E. Kinkius, 1715.

¹⁶⁴ Itt a következő mű egy későbbi kiadásáról lehet szó: *Mathias Mareschal*: Traité des droits honorifiques. Paris, C. Robustel, 1714 (2 k.).

¹⁶⁵ *François Augier Marigny*: Histoire des Arabes sous le gouvernement des califes. Paris, V. Estienne, 1750. A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k62552914> (A letöltés időpontja: 2022. március 4.).

¹⁶⁶ Itt a következő mű egy későbbi kiadásáról lehet szó: *Jean-François Marmontel*: Contes moraux. La Haye, 1762 (2 k.).

¹⁶⁷ Itt egy korabeli elzászi kiadású német nyelvű imakönyvről lehet szó.

¹⁶⁸ *Alvaro Navia-Ossorio, vizconde del Marcenado*: Réflexions militaires et politiques. Paris, J. Guerin, 1735–1738 (11 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9739578t> (A letöltés időpontja: 2022. március 4.).

¹⁶⁹ *Daniel Le Masson des Granges*: Le philosophe moderne ou L'incredule comdamné au tribunal de sa raison. Paris, Despilly, 1759. A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6514046x> (A letöltés időpontja: 2022. március 4.).

¹⁷⁰ *Maurice de Saxe*: Les Rêveries, ou Mémoires sur l'art de la guerre. La Haye, P. Gosse, 1756. A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1041163f> (A letöltés időpontja: 2022. március 4.).

¹⁷¹ Itt Bél Mátyás e népszerű magyar nyelvű könyvének egyik későbbi pozsonyi kiadásáról lehet szó: *Bél Mátyás*: Der ungarische Sprach-Meister, oder kurtze Anweisung zu der edlen ungarischen Sprache. Kolozsvár, Academische Buchdruckerey der Gesellschaft Jesu, 1731. A mű elektronikus változatát lásd <https://mek.oszk.hu/12500/12588/> (A letöltés időpontja: 2022. március 4.).

¹⁷² *Edme Mentelle*: Choix de lectures géographiques et historiques. Paris, chez l'auteur, 1783 (6 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k97827490> (A letöltés időpontja: 2022. március 4.).

¹⁷³ *Louis-Sébastien Mercier*: Tableau de Paris. Hambourg, Virchaux, 1781–1782 (4 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k30434282> (A letöltés időpontja: 2022. március 4.).

- [131.] Mercier: Eloges et discours philosophiques, Amsterd. C. van Garnevet, 1776.¹⁷⁴
- [132.] Mignot: Histoire de l'empire ottoman depuis son origine jusqu'à la paix de Belgrade en 1740, Paris, Le Clerc, 1771.¹⁷⁵
- [133.] Millot: Memoires politiques et militaires pour servir à l'histoire de Louis 14 et Louis 15, Paris, Moutard, 1776.¹⁷⁶
- [134.] Moutandre: Etat militaire de France pour les années 1758. 1761. 1766. 1767. 1772. 1774. 1775. un autre vol. de la même année 1775. 1777. un autre vol. de la même année 1777. 1780. 1782. 1784. 1786. avec deux vol. de 1773 et de 1790¹⁷⁷
- [135.] Montecuculi: Memoires de Montecuculi avec fig en taille douze, Amsterdam, 1734.¹⁷⁸
- [136.] Montesquieu: L'esprit des loix, Londres, 1757.¹⁷⁹
- [137.] Montgon: Memoires de M. de Montgon, 1750.¹⁸⁰
- [138.] Montigny: Uniformes militaires dessinés et gravés en taille douze, Paris, Cherreau, 1773.¹⁸¹
- [139.] Montreux de Histoire universelle des guerres des Turcs depuis l'an 1564 jusqu'à la treve faite en l'année 1606, Paris, 1608.¹⁸²
- [140.] Moore Levüs: Le pornographe ou idée d'un honnête homme sur un projet de reglement pour les prostituées, Londres, Jean Nourse, 1769.¹⁸³

¹⁷⁴ *Louis-Sébastien Mercier*: Éloges et discours philosophiques. Amsterdam, C. van Harrevelt, 1776.

¹⁷⁵ *Vincent Mignot*: Histoire de l'Empire ottoman, depuis son origine jusqu'à la paix de Belgrade en 1740. Paris, Le Clerc, 1771 (4 k.).

¹⁷⁶ *Adrien-Maurice de Noailles*: Mémoires politiques et militaires pour servir à l'histoire de Louis XIV et Louis XV. Szerk. Claude-François-Xavier Millot. Paris, Moutard, 1776–1777 (6 k.).

¹⁷⁷ Vélhetően a következő mű későbbi kiadásairól lehet szó: *Jacques de Roussel*: Table historique de l'Etat militaire de France, depuis 1758 jusqu'à présent. Paris, chez Guillyn, 1766.

¹⁷⁸ *Raimondo Montecuccoli*: Mémoires de Montecuculi, généralissime des troupes de l'Empereur, ou principes de l'art militaire en général. trad. par Jacques Adam. Amsterdam, aux dépens de la Compagnie, 1734. Erről újabban lásd *Montecuccoli* 2017.

¹⁷⁹ *Charles-Louis de Secondat de Montesquieu*: De l'esprit des loix. Londres, [s. n.], 1757 (4 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb309703602> (A letöltés időpontja: 2022. március 4.)

¹⁸⁰ Vélhetőleg *Charles Alexandre de Montgon*: Mémoires de M. l'abbé de Montgon. Lausanne, M.-M. Bousquet, 1750–1753 (8 k.).

¹⁸¹ Itt a következő mű egy későbbi kiadásáról lehet szó: *Claude-Antoine Littret de Montigny*: Uniformes militaires, où se trouvent gravés en taille-douce les uniformes de la Maison du Roy, de tous les régiments de France, les drapeaux, étendards et guidons, avec la datte de leur création et les différentes figures de l'exercice, tant de cavalerie que de l'infanterie. Paris, chez l'auteur, 1773. Ez utóbbi mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k15213965> (A letöltés időpontja: 2022. március 4.)

¹⁸² Itt a következő – magyarországi török háborúkat tárgyaló – műről van szó: *Nicolas de Montreux*: Histoire universelle des guerres des Turcs, depuis l'an 1565 jusqu'à la trefve faite en l'année 1606. Paris, R. Fouet, 1608. E történeti munka egy kétkötetes mű második részét képezi. Az első kötetben *Martin Fumée* Histoire générale des troubles de Hongrie et Transilvanie című magyar vonatkozású munkája található.

¹⁸³ Itt a következő, e korban népszerű libertinus munkáról van szó: *Nicolas-Edme Rétif de La Bretonne*: Le pornographe ou idée d'un honnête-homme sur un projet de règlement pour les prostituées. Londres, J. Nourse, 1769. A kötet megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelenlegi pontos jelzete: 6979 c 296 RET PAT.

- [141.] Moreri: Le grand dictionnaire historique nouvelle edit par Drouet, Paris, Lib. 1759.¹⁸⁴
- [142.] Motteville Mde: Memoire pour servir à l'histoire d'Anne d'Autriche epouse de Louis 13, Amsterd., Fr. Changuion, 1739.¹⁸⁵
- [143.] Mouhy le Cer: L'amante anonime ou l'histoire secrete de la volupté avec des contes nouveaux de fées, La Haye, Forry, 1755.¹⁸⁶
- [144.] Mourier du: Memoires pour servir à l'histoire de la republique, des provinces unies et des pays bas contenant la vie des princes d'Orange, avec des notes par Amelot de la Houssaye, Londres, aux deps de la Comp., 1754.¹⁸⁷

N

- [145.] Necker: Sur le compte rendu au roy nouveaux eclaircissemens, Paris, Hôtel de Thou, 1788.¹⁸⁸
- [146.] Necker: De l'administration des finances de la France, 1784.¹⁸⁹
- [147.] Noailles: Les lettres de ce marechal et celles de plusieurs autres officiers generaux au roy et au ministre de la guerre, Amsterdam, M. M. Rey, 1760.¹⁹⁰
- [148.] Nollet: Leçons de phisique experimentale, Paris, L. H. Guerin, 1749. avec fig.¹⁹¹
- [149.] Nollet: Leçons de phisique experimentale, tome 6e seul, Paris, L. H. Guerin, 1764.¹⁹²
- [p. 5]
- [150.] Nollet: Essai sur l'electricité des corps avec fig., Paris, F. F. Guerin, 1753.¹⁹³

¹⁸⁴ *Louis Moreri*: Le grand dictionnaire historique, ou le mélange curieux de l'histoire sacrée et profane. Paris, les libraires associés. 1759 (10 k.). A mű második kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5495503z> (A letöltés időpontja: 2022. március 4.)

¹⁸⁵ *Françoise de Motteville*: Mémoires pour servir à l'histoire d'Anne d'Autriche, épouse de Louis XIII. Amsterdam, F. Changuion, 1739 (6 k.).

¹⁸⁶ *Charles de Fieux, chevalier de Mouhy*: L'amante anonyme, ou l'histoire secrette de la volupté, avec des contes nouveaux de fées. La Haye, S. Jorry, 1755. A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1511520f> (A letöltés időpontja: 2022. március 4.)

¹⁸⁷ *Louis Aubéry du Maurier*: Mémoires pour servir à l'histoire de la République des Provinces-Unies et des Pays-Bas. London, aux dépens de la Compagnie, 1754 (2 k.).

¹⁸⁸ *Jacques Necker*: Sur le Compte rendu au roi en 1781, nouveaux éclaircissemens. Paris, à l'hôtel de Thou, 1788.

¹⁸⁹ *Jacques Necker*: De l'administration des finances de la France. H. n., 1784.

¹⁹⁰ Itt a következő munka első kötetéről lehet szó: Campagne de M. le maréchal duc de Noailles en Allemagne, l'an MDCCXLIII, contenant les lettres de ce maréchal. Amsterdam, M.-M. Rey, 1760 (2 k.).

¹⁹¹ Itt a korban népszerű kísérleti fizikai munka harmadik kiadásáról lehet szó: *Jean-Antoine Nollet*: Leçons de physique expérimentale. Paris, H.-L. Guérin, 1749–1765 (6 k.). A mű negyedik kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1040171p> (A letöltés időpontja: 2022. március 9.). A mű első kötete megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelzete: 7680 c 267 NOL PAT.

¹⁹² Itt az előző mű hatodik kötetéről van szó.

¹⁹³ Itt a korban népszerű kísérleti fizikai munka második kiadásáról lehet szó: *Jean-Antoine Nollet*: Essai sur l'électricité des corps. Paris, H.-L. Guérin, 1753.

- [151.] Nollet: Recherches sur les causes particulieres des phenomenes électriques, 3e edit, Paris, F. F. Guerin, 1753.¹⁹⁴
- [152.] Nolli: Nuova pianta di Roma data in luce 1748 misurata delineavit¹⁹⁵
- [153.] Noue de la: Discours politiques et militaires, Basle, Fr. Forest, 1758. (ellenőrizni!)¹⁹⁶
- [154.] Noyer du M^{de}: Lettres historiques et galantes de deux dames de condition, tome 5e seul, Amsterd, aux deps. de la Compagnie, 1738.¹⁹⁷
- [155.] Noyer du M^{de}: Lettres historiques et galantes de deux dames de condition dont l'une etoit à Paris et l'autre en province en 4 vol. dont le 2^d manque, Amsterd, 1738.¹⁹⁸
- [156.] Noyer du M^{de}: Lettres historiques et galantes, Londres, 1757. manque le 3e vol. reste 8¹⁹⁹

O

- [157.] Oesterreich: Description de tout l'interieur des deux palais de Sans Souci et de ceux de Posdam et de Charlottenbourg, Posdam, Sommer, 1773.²⁰⁰
- [158.] Orbessan d': Melanges historiques critiques de phisique de litterature et de poesie, tome 1er seul contenant l'histoire de Lucullus, Paris, Merlin, 1768.²⁰¹
- [159.] Ormeaux des: Histoire de Louis de Bourbon 2^d du nom prince de Condé, 1er pr. du Sang surnommé le Grand avec plans de sieges et de bataille, Paris, Saillant, 1766.²⁰²
- [160.] Ormeaux des: Histoire de la maison de Montmorency, Paris, de Saint, 1768.²⁰³
- [161.] Oxenstirn: Pensées du comte Oxenstirn, La Haye, Jean Van Duren, 1749.²⁰⁴

¹⁹⁴ Itt az előző szerző egy másik munkájának harmadik kiadásáról van szó: *Jean-Antoine Nollet: Recherches sur les causes particulières des phénomènes électriques*. Paris, F. F. Guérin, 1753.

¹⁹⁵ Vélhetően *Giovanni Battista Nolli: Nuova pianta di Roma data in luce da Giambattista Nolli*. Roma, [s. n.], 1748.

¹⁹⁶ Itt a következő munka egy későbbi kiadásáról lehet szó: *François de La Noue: Discours politiques et militaires du Seigneur de La Nouë*. Bâle, de l'imprimerie de Fr. Forest, 1587.

¹⁹⁷ Itt a következő munka egy későbbi kiadásáról lehet szó: *Anne-Marguerite Du Noyer: Lettres historiques et galantes de deux dames de condition*. Amsterdam, P. Brunel, 1732 (5 k.).

¹⁹⁸ Itt az előző munka hiányzó részeiről lehet szó.

¹⁹⁹ Itt az előző munka egy másik kiadásáról van szó: *Anne-Marguerite Du Noyer: Lettres historiques et galantes de deux dames de condition*. London, [s. n.], 1757 (8 k.).

²⁰⁰ *Matthias Oesterreich: Description de tout l'intérieur des deux palais de Sans-Souci et de ceux de Potsdam et de Charlottenbourg*. Potsdam, impr. de Sommer, 1773.

²⁰¹ Itt a következő munka első kötetéről van szó: *Anne-Marie Daignan d'Orbessan: Mélanges historiques critiques, de physique, de littérature et de poésie*. Paris, Merlin, 1768 (3 k.). A mű e kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1073459> (A letöltés időpontja: 2022. március 10.)

²⁰² *Joseph-Louis Ripault Desormeaux: Histoire de Louis de Bourbon, second du nom, prince de Condé, surnommé le Grand avec plans de sièges et de batailles*. Paris, Saillant, 1766–1768 (4 k.).

²⁰³ *Joseph-Louis Ripault Desormeaux: Histoire de la maison de Montmorency*. Paris, Desaint, 1768.

²⁰⁴ *Johan Turesson, comte d'Oxenstierna: Pensées du comte Oxenstirn, sur divers sujets, avec les réflexions morales du même auteur*. La Haye, Jean Van Duren, 1749.

P

- [162.] Pages: Voyages autour du monde et vers les deux poles par terre et par mer, Paris, Moutard, 1728.²⁰⁵
- [163.] Perefixe: Histoire du roy Henry le grand, Paris, Didot, 1749.²⁰⁶
- [164.] Phipps: Voyage au Pole Boreal fait en 1773 par ordre du roy d'Angleterre trad. de l'anglois, Paris, Saillant, 1775.²⁰⁷
- [165.] Piganiol: Description historique de la ville de Paris et de ses environs, tome 3^e seul avec fig., Paris, Libr. Assoc., 1765.²⁰⁸
- [166.] Pouget: Instruction sur les principaux devoirs des chevaliers de Malthe, Paris, Nicolas Simart, 1712.²⁰⁹
- [167.] Polyen et Frontin: Les ruses de guerre de Polyen avec les Stratagemes de Frontin, tome 1er seul, Paris, Ganeau, 1743.²¹⁰
- [168.] Puffendorf: Le droit de la nature et des gens ou sisteme general des principes les plus importans de la morale de la jurisprudence et de la politique trad du latin par S. Barbeyzac 5e edit, Amsterdam, Pierre Decoup, 1734.²¹¹

R

- [169.] Ray: L'art de la guerre pratique, Paris, Ch. A. Jombert, 1754.²¹²
- [170.] Rakoczi: Testament politique et moral du prince Rakoczi, La Haye, Scheuleer, 1751.²¹³
- [171.] Raymond: L'après souper des auberges comedie en un acte et en vers, 1665.²¹⁴
- [172.] Raynal abbé: Ecole militaire ouvrage composé par ordre du Gouvernement, Paris, Durand, 1762.²¹⁵

²⁰⁵ *Pierre-Marie-François de Pagès*: Voyages autour du monde et vers les deux pôles par terre et par mer, pendant les années 1767, 1768, 1769, 1770, 1771, 1773, 1774 et 1776. Paris, Moutard, 1782 (2 k.).

²⁰⁶ Itt a következő népszerű munka egy korábbi kiadásáról lehet szó: *Hardouin de Péréfixe de Beaumont*: Histoire du roy Henry le Grand. Paris, Didot, Nyons fils et Damouneville, 1755.

²⁰⁷ *Constantin John Phipps*: Voyage au pôle boréal fait en 1773, par ordre du roy d'Angleterre. Paris, Saillant et Nyon, 1775.

²⁰⁸ Itt a következő munka egy részéről van szó: *Jean-Aymar Piganiol de La Force*: Description historique de la ville de Paris et de ses environs. Paris, Libraires Associés, 1765 (10 k.).

²⁰⁹ *François Aimé Pouget*: Instructions sur les principaux devoirs des chevaliers de Malte dressées par l'auteur du Cathéchisme de Montpellier. Paris, chez Nicolas Simart, 1712. A mű elektronikus változatát lásd https://books.google.hu/books?id=L4FXXjdegVYC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (A letöltés időpontja: 2022. március 10.)

²¹⁰ Les ruses de guerre de Polyen avec les stratagèmes de Frontin. Paris, Ganeau, 1743 (2 k.).

²¹¹ Itt a következő nagyhatású filozófiai munkáról van szó: *Samuel von Pufendorf*: Le Droit de la nature et des gens ou Système général des principes les plus importans de la morale, de la jurisprudence et de la politique. Trad. par Jean Barbeyrac. Amsterdam, Veuve de Coup, 1734 (2 k.).

²¹² *Jacques-Marie Ray de Saint-Geniès*: L'art de la guerre pratique. Paris, Ch.-A. Jombert, 1754.

²¹³ *II. Rákóczi Ferenc*: Testament politique et moral du prince Rakoczi. La Haye, Scheuleer, 1751 (2 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt-6k9793713z> (A letöltés időpontja: 2022. március 10.).

²¹⁴ *Raymond Poisson*: L'après-souper des auberges. Paris, G. Quinet, 1665. A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k76261m> (A letöltés időpontja: 2022. március 11.).

²¹⁵ *Guillaume-Thomas Raynal*: École militaire. Paris, Durand, 1762 (3 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k80133v> (A letöltés időpontja: 2022. március 11.).

- [173.] Raynal idem: Histoire philosophique et politique des établissemens et du commerce des Européens dans les deux Indes, Amsterdam, 1773. manquent les tomes 2e et 3e restent les 3. 4. 5. 6.²¹⁶
- [174.] Retz: Memoires du Card de Retz, Nancy, J. B. Cusson, 1717. Tome 1er seul²¹⁷
- [175.] Ricaut: Histoire des trois derniers empereurs des Turcs depuis 1623 jusqu'en 1677 trad de l'anglois, Paris, Ve Louis Billaine, 1682.²¹⁸
- [176.] Riccoboni M^{de} Histoire de Christine de Suabe 1ère partie du tome 2e seule reste manque contenant l'histoire de Christine de Suabe et de Sigefroyd. Comte de Fugger sans frontispice²¹⁹
- [177.] Roches des: Histoire de Dannemarc avant et depuis l'établissement de la monarchie, Paris, Rollin fils, 1732.²²⁰
- [178.] Roche de la: Essai sur la petite guerre, Paris, Saillant et Nyon, 1770.²²¹
- [179.] Rousseau: Œuvres de Rousseau de Geneve, Neufchatel, 1764.²²²
- [180.] Rousset: Le chevalier de St George réhabilité dans sa qualité de Jacques 3. Par de nouvelles preuves avec la relation historique des suites de sa naissance, Witchall imprimé du Cokpitt²²³

S

- [181.] Sage Le: Le diable boiteux augmenté d'une journée des parques, Paris, Damonville, 1756. Tome 2 et 3 seuls avec figures²²⁴
- [182.] Sage Le: Le géographe parisien ou le conducteur chronologique et historique des rues de Paris, Paris, Valleyre, 1769 avec plans²²⁵
- [183.] Saluste: La semaine ou creation du monde divisé en considerations et illustrées des commentaires de Pantaleonthevenin Lorrain, Paris, Seros Marnel, 1585.²²⁶

²¹⁶ Itt az előző szerző híres munkájának egyik első kiadásáról van szó: *Guillaume-Thomas Raynal: Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les deux Indes*. Amsterdam, 1773 (6 k.). E műről bővebben lásd *Penke* 2000.

²¹⁷ *Mémoires de M. le Cardinal de Retz*. Nancy, J.-B. Cusson, 1717 (3 k.).

²¹⁸ *Paul Ricaut: Histoire des trois derniers empereurs des Turcs, depuis 1623 jusqu'à 1677*. Paris, Veuve L. Billaine, 1682 (4 k.).

²¹⁹ Vélhetően *Marie-Jeanne Riccoboni: Histoire de Christine de Suabe et celle d'Aloïse de Livarot*. Paris, Mérigot, 1783 (2 k.).

²²⁰ Vélhetően *Jean-Blaise des Roches: Histoire de Dannemarc, avant et depuis l'établissement de la monarchie*. Paris, Rollin père, 1732 (9 k.).

²²¹ *Comte de La Roche: Essai sur la petite guerre*. Paris, Saillant et Nyon, 1770 (2 k. egybekötve). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1511816k> (A letöltés időpontja: 2022. március 11.).

²²² *Jean-Jacques Rousseau: Œuvres de M. Rousseau de Genève*. Neuchâtel, k. n., 1764 (7 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k8509209> (A letöltés időpontja: 2022. március 11.). A kötet megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelenlegi pontos jelzete: Réserve fds ancien, cote 6466-6467 c 427.

²²³ Vélhetően *Thomas Burnet: Le Chevalier de St. George, réhabilité dans sa qualité de Jacques III*. Whitehall, imprimerie du Cockpitt, 1713.

²²⁴ *Alain-René Lesage: Le diable boiteux*. Nouvelle édition augmentée d'une journée des Parques. Paris, Damonville, 1756 (2 k.).

²²⁵ *Lesage: Le géographe Parisien ou le conducteur chronologique et historique des rues de Paris*. Paris, Valleyre, 1769 (2 k.).

²²⁶ *Guillaume de Saluste, seigneur du Bartas: La semaine, ou création du monde*. Paris, Hierosme de Marnef, 1585.

- [184.] Saxe Maurice Cte de: Memoire sur l'art de la guerre de Maurice Comte de Saxe, Dresde, Conrad Wather, 1757 avec figures²²⁷
- [185.] Schininte: Versuch einer genauen und unständlichen Beschreibung der Hochfürstlich Hessischen Residenz und Hauptstadt Cassel nebst der nahe gelegenen Lustschlössern, Cärten und adern Schene wurdigen Sagen, Cassel, 1767.²²⁸
- [p. 6]
- [186.] Schouten: Voyage de Gauthier Schouten aux Indes orientales commencé l'an 1658 et fini l'an 1665 trad du hollandois, Rouen, Pierre Caillou, 1725.²²⁹
- [187.] Solignac: Histoire generale de Pologne tome 1er seul, Paris, S. Th. Herissant, 1759.²³⁰
- [188.] Solis: Histoire de la conquete du Mexique ou de la Nouvelle Espagne trad de l'espagnol, 6e edit, Paris, 1759.²³¹
- [189.] Solleysel: Le parfait marechal qui enseigne à connoitre la beauté, la bonté et les défauts des chevaux, Paris, Jean Mariette, 1723.²³²
- [190.] Stanislas R. de P.: Œuvres du philosophe bienfaisant 1er tome seul grandes marges, 1763.²³³
- [191.] Strada: Histoire de la guerre de Flandre, trad par Durier, Bruxelles, S. Serstevens, 1712.²³⁴
- [192.] Strahlenberg: Description historique de l'empire russe, trad. de l'allemand, Amsterdam, Paris, de Saint Saillant, 1757.²³⁵
- [193.] Suetone: Histoire des douze Césars empereurs romains avec leurs portraits écrits en latin trad par M. Duteil, Lyon, Ant. Molin, 1684.²³⁶

²²⁷ *Maurice de Saxe*: Mémoires sur l'art de la guerre. Dresde, G. C. Walter, 1757. A kötet megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelzete: 6896 c 323 SAX PAT.

²²⁸ *Friedrich Groshuf – Johann Balthasar Hundeshagen*: Versuch einer genauen und umständlichen Beschreibung der Hochfürstlich-Hessischen Residenz- und Hauptstadt Cassel. Cassel, 1767. A mű elektronikus változatát lásd <https://gdz.sub.uni-goettingen.de/id/PPN369956168> (A letöltés időpontja: 2022. március 11.)

²²⁹ *Gautier Schouten*: Voyage de Gauthier Schouten aux Indes Orientales commencé l'an 1658 et fini l'an 1665. Rouen, P. Le Boucher, 1725.

²³⁰ Itt a következő munkáról vagy annak egy későbbi kiadásáról lehet szó: *Pierre-Joseph de Solignac*: Histoire générale de Pologne. Paris, J.-T. Herissant, 1750.

²³¹ Itt a következő munka egy későbbi kiadásáról van szó: *Antonio de Solis y Ribadeneira*: Histoire de la conquete du Mexique, ou de la nouvelle Espagne par Fernand Cortez. Paris, La Compagnie des Libraires, 1759. (2 k.). A mű első kötete megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelzete: 4598 c 779 SOL PAT.

²³² Itt a következő munka egy korábbi kiadásáról lehet szó: *Jacques de Solleysel*: Le Parfait mareschal qui enseigne à connoitre la beauté, la bonté et les défauts des chevaux, les signes et les causes des maladies. Paris, Didot, 1754 (2 k. egybekötve). A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k15126040> (A letöltés időpontja: 2022. március 11.)

²³³ *Stanislas Leszczyński*: Oeuvres du philosophe bienfaisant. Paris, [s. n.], 1763 (4 k.).

²³⁴ *Famiano Strada*: Histoire de la guerre de Flandre. Bruxelles, J. t'Serstevens, 1712 (3 k.).

²³⁵ *Philip Johann von Strahlenberg*: Description historique de l'empire russe. Amsterdam – Paris, Desaint et Saillant, 1757.

²³⁶ Itt a következő munka egy korábbi kiadásáról lehet szó: *Suetone*: Histoire des empereurs romains. Trad par M. Duteil, Lyon, Antoine et Horace Molin, 1689 (2 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k8727246q> (A letöltés időpontja: 2022. március 11.)

T

- [194.] Tacite avec des notes historiques et politiques par Amelot de la Hous-
saye, 3e edition, Amsterdam, F. F. Westein, 1716.²³⁷
- [195.] Talbot Robert de: Lettre du Ch. de la suite du Duc de Bedford à Paris en 1762 mi-
ses en françois par Maubert, tome 1er seul, Amsterdam, Fr. Changuion, 1768.²³⁸
- [196.] Tavernier: Les six voyages en Turquie en Perse et aux Indes, Paris, Ve Prebou,
1724.²³⁹
- [197.] Theophraste: Les caracteres de Theophraste trad du grec avec les caracteres et
les meurs de ce siecle, 9e edit, Paris, Etienne Michallet, 1696.²⁴⁰
- [198.] Thucydide: L'histoire de Thucydide de la guerre du Peloponese, Paris, Hilaire
Foucault, 1714.²⁴¹
- [199.] Thou: Abregé de l'histoire universelle avec des remarques par remond de St.
Albine en 11 vol. dont les 3e et 7e manquent, La Haye, 1759 reste²⁴²
- [200.] Torcy: Le traité de Ryswik jusqu'à la paix d'Utrecht, Londres, Nourse et Vail-
lant, 1757. Le 1er tome seul²⁴³
- [201.] Tott de: Memoires sur les Turcs et les Tartares, Amsterdam, 1784.²⁴⁴
- [202.] Turenne: Histoire du Vte de Turenne, La Haye, F. Neaulme avec plans et fig.²⁴⁵
- [203.] Turpin de Crissey: Essay sur l'art de la guerre, Paris, Prault fils aîné, 1754.
Doré sur tr. filets.²⁴⁶
- [204.] Turpin idem: Commentaires sur les memoires de Montecuculi avec fig., Paris,
Lacombe, 1769. Doré sur tranches filets.²⁴⁷
- [205.] Turpin idem: Commentaires sur les institutions militaires de Vegèce, Montar-
ges, Cl. Lequatre, 1779.²⁴⁸

²³⁷ *Tacite* avec des notes politiques et historiques par Amelot de la Houssaye. Amsterdam, Westein, 1716.

²³⁸ *Jean-Henri Maubert de Gouvest: Lettres du chevalier Robert Talbot à la suite du duc de Bedford à Paris en 1762.* Amsterdam, F. Changuion, 1768 (2 k.).

²³⁹ *Jean-Baptiste Tavernier: Les six voyages de Jean-Baptiste Tavernier en Turquie, en Perse et aux Indes.* Paris, Veuve Ribou, 1724 (6 k.). A kötet megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelzete: Rés. B 10 2123-2129 c 563 TAV(1-6) PAT.

²⁴⁰ *Jean de La Bruyère: Les Caractères de Théophraste, traduits du grec, avec les Caractères, ou les Moeurs de ce siècle.* Paris, E. Michallet, 1699.

²⁴¹ *Xénophon: L'histoire de Thucydide, de la guerre du Péloponèse.* Paris, H. Foucault, 1714 (3 k.).

²⁴² *Jacques-Auguste de Thou: Abrégé de l'histoire universelle.* La Haye, 1759 (10 k.).

²⁴³ *Jean-Baptiste Colbert, Torcy márkí: Memoires de monsieur de Torcy, pour servir à l'histoire des négociations depuis le traité de Ryswyck jusqu'à la paix d'Utrecht.* Londres, Nourse & Vaillant, 1757 (3 k.).

²⁴⁴ Itt a híres magyar származású huszártiszt és diplomata munkájának első kiadásáról van szó: *François de Tott: Mémoires du baron de Tott, sur les Turcs et les Tartares.* Amsterdam, 1784 (4 k.). Magyar fordítását lásd *Tott* 2008.

²⁴⁵ Vélhetően *François Raguenet: Histoire du vicomte de Turenne.* La Haye, J. Neaulme, 1738.

²⁴⁶ *Lancelot Turpin de Crissé: Essai sur l'art de la guerre.* Paris, chez Prault, 1754 (2 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1042613k> (A letöltés időpontja: 2022. március 11.)

²⁴⁷ Itt az előző szerző következő munkájáról van szó: *Commentaires sur les Mémoires de Montecuculi, généralissime des armées et grand-maître de l'artillerie de l'empereur.* Paris, chez Lacombe, Lejay, 1769 (3 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k10426978> (A letöltés időpontja: 2022. március 11.)

²⁴⁸ Itt az előző szerző egy másik munkájáról van szó: *Commentaires sur les Institutions militaires de Végèce.* Montargis, C. Lequatre, 1779 (3 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1515110x> (A letöltés időpontja: 2022. március 11.)

V

- [206.] Vaultier: Observations sur l'art de faire la guerre suivant les maximes des plus grands generaux, Paris, Louis Coignard, 1714.²⁴⁹
- [207.] Vaumoriere de Le grand Scipion, Paris, Aug. Courbé, 1661.²⁵⁰
- [208.] Veiss: Representation des fêtes données par la ville de Strasbourg pour la convalescence du roy. avec dentelle, il n'y a que 20 pages de relations les gravures manquent²⁵¹
- [209.] Werbdez: Corpus juris Hungarici seu decretum generale melyli Regni Hungariae particum que eidem aunexarum in duos tomos distinctum, Tyrnaviae, 1751.²⁵²
- [210.] Vertot: Histoire des chevaliers hospitaliers de St Jean de Jerusalem appelés depuis chevaliers de Rhodes et aujourd'hui chevaliers de Malthe, Paris, Quillau P. et f., 1727.²⁵³
- [211.] Vertot: Histoire des chevaliers hospitaliers de St Jean de Jerusalem appelés depuis chevaliers de Rhodes et aujourd'hui chevaliers de Malthe, Amsterdam, Wetstems, 1732.²⁵⁴
- [212.] Wicquefort: L'ambassadeur et ses fonctions augmenté de reflexions sur les memoires pour les ambassadeur et de la reponse à l'auteur etc., Cologne, P. Marteau, 1690.²⁵⁵
- [213.] Villaret: Histoire de France depuis l'établissement de la monarchie jusqu'au regne de Louis 14, il n'existe que les tomes 8. 9. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 22., Paris, Saillant, 1762.²⁵⁶
- [214.] Villars de: Campagnes de M. de Villars en Allemagne 1703, Amsterdam, M. M. Rey, 1762.²⁵⁷

²⁴⁹ *Vaultier*: Observations sur l'art de faire la guerre, suivant les maximes des plus grands généraux. Paris, L. Coignard, 1714.

²⁵⁰ *Pierre Ortique de Vaumorière*: Le grand Scipion. Paris, 1661 (4 k.).

²⁵¹ *Jacques-Philippe Le Bas*: Représentation des Fêtes données par la ville de Strasbourg pour la convalescence du Roi. Paris, L. Aubert, 1745.

²⁵² *Werbőczy István*: Corpus juris Hungarici, seu decretum generale incltyi Regni Hungariae, partiumque eidem annexarum in duos tomos distinctum. Tyrnaviae, typis academicis Societatis Jesu, 1751 (2 k.).

²⁵³ *René Aubert de Vertot*: Histoire des chevaliers hospitaliers de S. Jean de Jérusalem, appelez depuis Chevaliers de Rhodes, et aujourd'hui chevaliers de Malte, Paris, Quillau père et fils, 1727 (5 k.).

²⁵⁴ Itt az előző munka egy másik kiadásáról lehet szó.

²⁵⁵ *Abraham Van Wicquefort*: L'Ambassadeur et ses fonctions. Cologne, P. Marteau, 1690 (2 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k93844c> (A letöltés időpontja: 2022. március 13.)

²⁵⁶ *Paul-François Velly*: Histoire de France depuis l'établissement de la monarchie jusqu'au regne de Louis XIV. Paris, chez Desaint, Saillant & Nyon, 1755–1786. (30 k.). A mű negyedik kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5425038h> (A letöltés időpontja: 2022. március 14.)

²⁵⁷ Itt a következő gyűjteményes munka egyik kötetéről lehet szó: Campagnes des maréchaux de Villars, de Marsin, de Tallard, de Noailles, de Maillebois, de Broglie, de Belle-Isle et de Coigny en Allemagne, de 1703 à 1744. Amsterdam, M.-M. Rey, 1760–1773 (27 k.).

- [215.] Villars de: Vie du M^{al} de Villars écrite par lui même et publiée par Anquetil avec plans de bataille, Paris, Moutard, 1785.²⁵⁸
- [216.] Villars de: Vie du M^{al} de Villars écrite par lui même et publiée par Anquetil avec plans de bataille, Paris, Moutard, 1784. Le 1er vol. manque reste 3²⁵⁹
- [217.] Ville de Ch.: Fortifications avec planches et figures, Lyon, Fréné Barlet, 1628.²⁶⁰
- [218.] Vitruve: Les dix livres d'architecture corrigés trad. en françois avec des notes et fig., 2e edit revue et augmentée par Perrault, Paris, J. B. Coignard, 1684.²⁶¹
- [219.] Voiture: Lettres, Le frontispice et 29 pages manquent sans couverture mauvais état²⁶²
- [220.] Voltaire: Le Huron ou l'ingenu, Lausanne, 1767.²⁶³
- [221.] Voltaire: Histoire de Charles 12 roy de Suede, Basle, Christophe Revis, 1732.²⁶⁴
- [222.] Voltaire: Precis du siecle de Louis 15, 1er vol. seul, Geneve, 1770.²⁶⁵
- [223.] Voltaire: Abregé de l'histoire universelle depuis Charlemagne jusqu'à Charles Quint, La Haye, J. Neaulme, 1753.²⁶⁶
- [p. 7]
- [224.] Voltaire: La Henriade avec figures tome 2^d seul, Amsterdam, Comp., 1759.²⁶⁷
- [225.] Voltaire: Histoire de Charles 12 roy de Suede, 11e edit 2 T. en 1 vol., Basle, Christ. Revis, 1756.²⁶⁸
- [226.] Wust: L'art militaire du partisan, La Haye, 1768.²⁶⁹

X

- [227.] Xenophon: La retraite des dix mille trad de Perrot d'Ablancourt, Paris, Ve Barbin, 1706.²⁷⁰

²⁵⁸ *Louis-Hector de Villars*: Vie du maréchal de Villars, écrite par lui-même et donnée au public par M. Anquetil. Paris, Moutard, 1785 (4 k.).

²⁵⁹ Itt az előző mű egy évvel korábbi kiadásáról van szó.

²⁶⁰ *Antoine de Ville*: Les fortifications du chevalier Antoine de Ville, contenans la manière de fortifier toute sorte de places. Lyon, J. Barlet, 1628.

²⁶¹ *Vitruvius*: Les dix livres d'architecture de Vitruve, corrigez et traduits nouvellement en françois. Paris, J.-B. Coignard, 1684.

²⁶² Vincent Voiture francia író *Lettres choisies* című népszerű munkájának valamelyik nehezen azonosítható korabeli kiadásáról van szó.

²⁶³ Voltaire népszerű munkájának egy nagy valószínűséggel hamis impresszummal megjelentetett következő kötetéről van szó: *Voltaire*: Le huron ou l'ingénu. Lausanne (Paris), 1767.

²⁶⁴ *Voltaire*: Histoire de Charles XII, roi de Suède. Bâle, chez Christophe Revis, 1732.

²⁶⁵ Itt az előző szerző nagy valószínűséggel hamis impresszummal megjelentetett következő munkájáról van szó: *Voltaire*: Précis du siècle de Louis XV. Genève (Paris), 1770.

²⁶⁶ *Voltaire*: Abrégé de l'histoire universelle depuis Charlemagne jusqu'à Charlequin. La Haye, J. Néaulme, 1753 (2 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k72059j> (A letöltés időpontja: 2022. március 14.). A kötet megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelzete: 5281 c 660 VOL (1-2) PAT.

²⁶⁷ *Voltaire*: La Henriade. Amsterdam, La Compagnie, 1759 (2. k.).

²⁶⁸ *Voltaire*: Histoire de Charles XII. Roy de Suède. Bâle, Christophe Revis, 1756 (2 k. egybekötve).

²⁶⁹ *Baron de Wust*: L'art militaire du partisan. La Haye, 1768.

²⁷⁰ *Xenophon*: La Retraite des Dix-Mille de Xénophon, ou l'Expédition contre Artaxerxès. Trad. de Nicolas Perrot, sieur d'Ablancourt. Paris, Veuve Barbin et chez C. David, 1706.

Z

- [228.] Zacharie: Souscriptions pour les charmes elastiques à substituer aux souspen-tes et ressorts des carosses, Lion, Aimé de la Roche, 1763.²⁷¹
- [229.] Zarale: Histoire de la decouverte et de la conquete du Perou, trad. de l'espagnol, Paris, 1742.²⁷²

Theologie

- [230.] Missale romanum Monachii ex off. Joan. Socklini, 1693.²⁷³
- [231.] Szent Biblia az egesz keretztyensegben be ott regi deak szotubol magyarra fordította a Jesus alatt vitezkedo tarsasagbeli Nagyszombati Kaldi Gyorgi pap, Nyomtatta Béchben a Kolomai Udvarban Kormika Mate, 1626.²⁷⁴
- [232.] Oraison funebre du duc de Montensier par Flechier, Sermon prêché à l'ouverture de l'assemblée générale du clergé par Bossuet, Lettre pastorale de Bossuet aux nouveaux catholiques de son diocese etc, Paris, differens imprimeurs et differentes années²⁷⁵.
- [233.] Le chretien interieur ou la conformité interieure que doivent avoir les chretiens avec Jesus Christ, Paris, Ch. Robustel, 1696.²⁷⁶
- [234.] Sans frontispice A boldog aszszonrol Sz: Bonaventura zoltara²⁷⁷.

Jurisprudence

- [235.] Reglement arrêté par le roy pour l'habillement des troupes du 25 avril 1767, Paris, imprimerie Royale, 1767.²⁷⁸
- [236.] Reglement arrêté par le roy pour l'habillement des troupes du 27 7bre 1775, Paris, imprimerie Royale, 1767.²⁷⁹

²⁷¹ *Guillaume Zacharie*: Souscriptions pour les chaînes élastiques à substituer aux soupentes et ressorts des carosses, berlines, chaises de poste et autres semblables voitures. Lyon, A. Delaroche, 1763.

²⁷² *Augustín de Zárate*: Histoire de la découverte et de la conquête du Pérou. Paris, 1742 (2 k.).

²⁷³ *Missale Romanum ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini restitutum*. M München, J. Jaecklin, 1693.

²⁷⁴ Itt Káldi György katolikus Bibliájának első kiadásáról van szó: Szent Biblia, melyet az egész keresztyénségben be-vőtt régi deák bötüből magyarra fordította ... Káldi György. Bécs, Formika Máté, 1626.

²⁷⁵ Véelhetően *Esprit Fléchier*: Oraison funèbre de Charles de Ste Maure, du de Montausier, prononcée le 11 août 1690. Paris, Dezallier, 1690.

²⁷⁶ Itt a következő munka egy későbbi kiadásáról lehet szó: *Jean de Bernières*: Le Chrestien interieur, ou la Conformité interieure que doivent avoir les Chrestiens avec Jesus Christ. Rouen, C. Grivet, 1661.

²⁷⁷ Itt *Szent Bonaventura* Psalterium majus Beatae Mariae Virginis című munkája egyik korabeli magyar fordításáról lehet szó.

²⁷⁸ Itt a következő dokumentumról van szó: Règlement arrêté par le Roi, pour l'habillement & équipement de ses troupes. Du 25 avril 1767. Paris, Imprimerie Royale, 1767. Ennek elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96841766/f1.image> (A letöltés időpontja: 2022. március 14.)

²⁷⁹ Itt a következő dokumentumról van szó: Règlement arrêté par le roi, pour l'habillement & l'équipement de l'infanterie, des invalides & des troupes-légères. Du 2 septembre 1775. Paris, Imprimerie Royale, 1775. Ennek elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96770575.texteImage> (A letöltés időpontja: 2022. március 14.)

- [237.] Ordonnance du Roy pour le service des troupes²⁸⁰
- [238.] Memoire pour le le comte de Lally contre le procureur general, Paris, G. Desprez, 1766.²⁸¹
- [239.] Refutation des faits imputés au Sr. Godelieu par le Sr. Duplex, Paris, Chenault, 1764.²⁸²
- [240.] Memoire pour le Sr. de Bussy expositif de ses creances sur la compagnie des Indes, Paris, Cellot, 1764.²⁸³
- [241.] Ordonnances et reglement concernant la marine, Paris, Imp. Royale, 1786.²⁸⁴
- [242.] Recueil des ordonnances du Roy du 1er juillet 1727 et du 1er 7bre 1734 et depuis 1743 jusqu'en 1753 concernant l'etat militaire, Paris, imprim. Royale.²⁸⁵
- [243.] Pieces et mémoires touchant l'Abbaye de Jouarre pour M. Bossuet contre l'Abbesse trois traités pour les affaires du clergé de France, differens imprim. diff. années.²⁸⁶
- [244.] Institutions au droit public d'Allemagne, Leipsic, 1766.²⁸⁷
- [245.] Dictionnaire portatif de jurisprudence et de pratique, Paris, Le Clerc, 1763.²⁸⁸
- [246.] Recueil des nouvelles ordonnances du roy relatives à la constitution actuelle de l'etat militaire, Metz, J. B. Collignon, 1777.²⁸⁹

²⁸⁰ Itt talán a következő dokumentumról lehet szó: Ordonnance du roi, pour le service des troupes de terre & de marine que sa majesté envoie dans l'Inde, & de celles attachées au service de la Compagnie des Indes. Du premier décembre 1756. Paris, Imprimerie Royale, 1756. Ennek elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8625411t.image> (A letöltés időpontja: 2022. március 14.)

²⁸¹ Mémoire pour le comte de Lally, lieutenant-général des armées du roi, grand-croix de l'ordre royal & militaire de Saint-Louis, ci-devant colonel d'un régiment irlandois de son nom, commissaire du roi & commandant en chef dans l'Inde. Contre monsieur le procureur-général. Paris, G. Desprez, 1766. Ennek elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3048596s> (A letöltés időpontja: 2022. március 14.)

²⁸² *Lesueur de Petiville*: Réfutation des faits imputés au sieur Godeheu par le sieur Duplex. Paris, Ch.-E. Chenault, 1764. Ennek elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt-6k5461260w.texteImage> (A letöltés időpontja: 2022. március 14.)

²⁸³ *Charles-Joseph Patissier, marquis de Bussy-Castelnau*: Memoire pour le sieur de Bussy, brigadier des armées du roi, expositif de ses créances sur la Compagnie des Indes. Paris, L. Cellot, 1764.

²⁸⁴ Ordonnances et règlements concernant la marine. Paris, Imprimerie Royale, 1786.

²⁸⁵ Itt több királyi rendeletet tartalmazó dokumentumgyűjteményről van szó, amelynek az első példánya a következő: Ordonnance du roi, concernant les crimes & délits militaires. Du premier juillet 1727. Paris, 1759. Ennek elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt-6k9744817w.texteImage> (A letöltés időpontja: 2022. március 14.)

²⁸⁶ Itt több jogi iratot tartalmazó dokumentumgyűjteményről van szó, amelynek az első példánya a következő: Pieces et memoire touchant l'abbaye de Jouarre. Pour Messire Jacques Benigne Bossuet, evesque de Meaux. Contre reverende dame Henriette de Lorraine abbesse de Jouarre. Paris, Veuve S. Mable-Cramoisy, 1690. Ennek elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k30411166> (A letöltés időpontja: 2022. március 14.)

²⁸⁷ *Gérard de Rayneval – Joseph Mathias*: Institutions au droit public d'Allemagne. Leipsic et Züllichau, Frommann, 1766.

²⁸⁸ *Honoré Lacombe de Prezel*: Dictionnaire portatif de jurisprudence et de pratique, Paris, Le Clerc – Despillay – Cellot, 1763 (3 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9691647j> (A letöltés időpontja: 2022. március 14.)

²⁸⁹ Recueil des nouvelles Ordonnances du Roi, relatives à la constitution actuelle de l'État Militaire. Metz, J. B. Collignon, 1777 (5. k.).

- [247.] Code militaire ou compilation des ordonnances des rois de France concernant les gens de guerre, Paris, Pierre Gaudouin, 1728.²⁹⁰
- [248.] Code rural ou maximes et reglement concernant les lieux de campagne, Paris, Prault, 1749.²⁹¹
- [249.] Code des seigneurs haut justiciers et feodaux, Paris, Nyon, 1761.²⁹²
- [250.] Ordonnances du roy concernant les gouverneurs et lieutenant generaux des provinces, Paris, 1762.²⁹³
- [251.] Ordonnances du roy portant reglement general concernant les hopitaux militaires du 2 may 1781, Paris, Imprim. Royale, 1781.²⁹⁴

Sciences et arts

- [252.] Un carton contenant 8 cartes de geographie ou plans de ville pliées et en mauvais etat il y a de plus 74 feuilles intitulées Romana magnitudo, monumenta restituta et aveta per Rubens, Roma, 1699.²⁹⁵
- [253.] Instruction que le Roy a fait expedier pour regler provisoirement l'exercice de ses troupes d'infanterie du 30 may 1775 avec fig. Versailles, Imprim. du Departement de la Guerre, 1775.²⁹⁶
- [254.] Ordonnances du roy pour l'exercice des troupes avec un extrait manuscrit des dispositions faites et arretées par le roy pour l'exercice des troupes avec un extrait manuscrit des dispositions faites et arretées par le roy sur les places de Ch.ers de St. Louis.²⁹⁷

²⁹⁰ *Pierre de Briquet*: Code militaire ou compilation des ordonnances des rois de France concernant les gens de guerre. Paris, P. Gandoüin, 1728 (4 k.). A mű első kötete megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelzete: 6907 c 196 BRI PAT.

²⁹¹ Véltetően *Antoine-Gaspard Boucher d'Argis*: Code rural ou maximes et règlements concernant les biens de campagne. Paris, Prault père, 1749 (2 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96844782> (A letöltés időpontja: 2022. március 15.)

²⁹² *Jean Henricquez*: Code des seigneurs hauts justiciers et féodaux ou maximes concernant les fiefs et droits féodaux, les justices seigneuriales et les droits qui appartiennent aux seigneurs à cause de leur justice. Paris, Nyon, 1761.

²⁹³ Itt a következő királyi rendeletről van szó: Ordonnance du roy, Concernant les Gouverneurs & Lieutenans généraux des provinces, les Gouverneurs & État-majors des Places, & le service dans lesdites places. Du 25 juin 1750. Paris, Imprimerie Royale, 1750. Ennek elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9745601n.texteImage> (A letöltés időpontja: 2022. március 15.)

²⁹⁴ Itt a következő királyi rendeletről van szó: Ordonnances du Roi portant règlement général Concernant les Hôpitaux militaires. Du 2 Mai 1781. Paris, Imprimerie Royale, 1781. Ennek elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9736529d.texteImage> (A letöltés időpontja: 2022. március 15.)

²⁹⁵ Nehezen azonosítható vegyes nyomtatványok (térképek, városképek stb.).

²⁹⁶ Itt a következő királyi rendelet egy évvel későbbi kiadásáról lehet szó: Instruction que le roi a fait expédier pour régler provisoirement l'exercice de ses troupes d'infanterie. Du 11 juin 1774. Grenoble, Veuve Faure, 1774. Ennek elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k97568616.texteImage> (A letöltés időpontja: 2022. március 15.)

²⁹⁷ Itt az előzőhöz hasonló királyi rendeletről lehet szó, amelyhez egy kézirat tervzetet csatoltak. Ez utóbbi feltételezhetően Bercsényi László grófé lehetett.

- [255.] Ordonnances du roy tant pour l'infanterie, l'artillerie, cavalerie et hussards depuis 1758 jusques et compris 1730.²⁹⁸
- [256.] Reflexions critiques sur les differens systêmes de tactique de Folard excepté celui de sa colonne avec fig., Berlin, J. Neaulme, 1756. doré sur tr. Filets vignettes.²⁹⁹
- [257.] Essai general de tactique précédé d'un discours sur l'état actuel de la politique et de la science militaire en Europe avec le plan d'un ouvrage intitulé la France politique et militaire, Londres, 1772.³⁰⁰
- [p. 8]
- [258.] Nouvelles decouvertes pour l'avantage et l'utilité du public, Nancy, Hasser, sans année avec planches.³⁰¹
- [259.] Nouvelles constitutions militaires avec une tactique adaptée à leurs principes et démontrée en 20 planches gravées en taille douze, Francfort sur le Mein, Knoch, 1760.³⁰²
- [260.] Ecclesiastica et seculares regni Hungaria dignitates ac honori tituli etc. cursus postaru, per Hungariam Croatiam etc. Psoni, F. Donumien Spaiszer, 1765.³⁰³
- [261.] Service journalier et exercice de cavalerie, Chaumont, G. Briden, 1740.³⁰⁴
- [262.] Nouvelles constitutions militaires avec une tactique adaptée à leurs principes et démontrée en 20 planches, Francfort sur le Mein, Knoch, 1760.³⁰⁵
- [263.] L'art de former les jardins modernes ou les jardins anglois, Paris, Ch. Ant. Jombert, 1771. avec plan.³⁰⁶
- [264.] Nouvelle fortification française espagnole italienne et hollandaise ou recueil de différentes manieres de fortifier en Europe avec fig., Amsterdam, Georg. Gallet, 1698.³⁰⁷

²⁹⁸ Itt szintén az előzőekhez hasonló királyi rendeletek gyűjteményéről lehet szó.

²⁹⁹ Vélhetően *Guy-Auguste de Rohan-Chabot*: Reflexions critiques sur les differens systêmes de tactique de Folard, excepté celui de sa colonne. Berlin (Paris), J. Neaulme (L.-D. Delatour), 1756. A kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1515090m> (A letöltés időpontja: 2022. március 15.). A mű szerzőjének kérdéséhez lásd *Tóth* 2016. 111–116. o.

³⁰⁰ *Jacques-Antoine-Hippolyte de Guibert*: Essai général de tactique précédé d'un discours sur l'état actuel de la politique et de la science militaire en Europe, avec le plan d'un ouvrage intitulé : la France politique et militaire. Londres, chez les libraires associés, 1772. A mű újabb kiadása *Guibert* 2004.

³⁰¹ *Stanislas Leszczyński*: Nouvelles découvertes pour l'avantage et l'utilité du public. Nancy, chez Haener, [s. a.].

³⁰² *Stanislas-Louis La Noue Du Vair*: Nouvelles constitutions militaires, avec une tactique adaptée à leurs principes et démontrée en 20 planches. Francfort-sur-le-Main, Knoch, 1760.

³⁰³ Magyarországi egyházi és világi méltóságok sematizmusa. Itt az 1758 és 1782 között megjelent évkönyvkönyvek 1765-ös következő példányáról van szó: *Ecclesiasticae et seculares regni Hungariae dignitates ac honorum tituli*. Psoni, F. D. Spaiser, 1765.

³⁰⁴ Itt talán a következő munka egy későbbi kiadásáról lehet szó: *Le Coq-Madeleine (lieutenant-colonel)*: Le service ordinaire et journalier de la cavalerie, en abrégé. Paris, L. D. Delatour et P. Simon, 1720.

³⁰⁵ Itt valószínűleg a 259. számú munka egy részéről vagy másodpéldányáról lehet szó.

³⁰⁶ *Thomas Whately*: L'art de former les jardins modernes, ou l'art des jardins anglois. Paris, Ch.-A. Jombert, 1771. A kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1115957> (A letöltés időpontja: 2022. március 16.)

³⁰⁷ Nouvelle fortification française, espagnole, italienne et hollandaise. Amsterdam, G. Gallet, 1698.

- [265.] La médecine et la chirurgie des pauvres, Paris, Didot, 1758.³⁰⁸
- [266.] Ordonnance du roy pour regler l'exercice des troupes à cheval du 1er may 1777. Metz, J. Bap. Collignon.³⁰⁹
- [267.] Reglement provisoire sur le service de l'infanterie en campagne, Metz, idem.³¹⁰
- [268.] Les devoirs de l'homme de guerre avec des remarques importantes tome 3e seul, La Haye, Geuze van Bulderen, 1693.³¹¹
- [269.] Secrets concernant les arts et metiers, Bruxelles, aux depens de la compagnie, 1766.³¹²
- [270.] Bibliothèque militaire historique et politique, Paris, Vincent, 1760.³¹³
- [271.] Antilogies et fragemens philosophiques, Amsterdam, Paris, Vincent, 1774.³¹⁴
- [272.] La nouvelle ecole du monde tome 2d seul, L'isle, J. B. Henry, 1764.³¹⁵
- [273.] Memoires sur la guerre ou l'on a rassemblé les maximes les plus necessaires dans les operations de l'art militaire, Amsterd., Fr. Changuion, 1731.³¹⁶
- [274.] Memoires sur la guerre tirées des originaux de M. de T., Paris, Rollin, 1738.³¹⁷
- [275.] Memoires sur la guerre ou l'on a rassemblé les maximes les plus necessaires dans les operations de l'art militaire, Amsterdam, Fr. Changuion, 1731.³¹⁸
- [276.] Le bon fermier ou l'ami des laboureurs par l'auteur de la bonne fermiere, L'Isle, J. B. Henry, 1767.³¹⁹
- [277.] Reglement pour la cavalerie prussienne, trad. de l'alleman par le baron de Sa-inclair, Amsterdam, Evan Harevelt, 1762.³²⁰

³⁰⁸ *Nicolas Alexandre*: La médecine et la chirurgie des pauvres. Paris, Didot, 1758.

³⁰⁹ Itt a következő királyi rendelet metzi utánnomásáról lehet szó: Ordonnance du Roi, pour régler l'exercice des troupes à cheval. Du 1er may 1777. Paris, Imprimerie Royale, 1777.

³¹⁰ Itt a következő királyi rendelet egy későbbi metzi utánnomásáról lehet szó: Règlement provisoire sur le service de l'infanterie en campagne. Paris, Imprimerie Royale, 1778. Ennek elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k97522147.texteImage> (A letöltés időpontja: 2022. március 16.)

³¹¹ *De Lamont*: Les devoirs de l'homme de guerre, avec des remarques importantes sur les disgraces qui sont arrivées à plusieurs officiers dans ces dernieres années, pour les avoir negligez. La Haye, Henry Van Bulderen, 1693.

³¹² Secrets concernant les arts et metiers. Bruxelles, par la compagnie, 1766–1767 (2 k.).

³¹³ *Beat Fidel Zurlauben*: Bibliothèque militaire historique et politique. Cosmopolis et Paris, Vincent, 1760 (3 k.).

³¹⁴ *Abbé de Fontenai – Joseph Donzé de Verteuil*: Antilogies et fragmens philosophiques, ou Collection méthodique des morceaux les plus curieux & les plus intéressans sur la religion, la philosophie, les sciences & les arts, extraits des écrits de la philosophie moderne. Amsterdam et Paris, Vincent, 1774–1775 (4 k.).

³¹⁵ *Alexis-Jean Le Bret*: La Nouvelle école, monde nécessaire à tous les états, et principalement à ceux qui veulent s'avancer dans le monde. Lille, J.-B. Henry, 1764.

³¹⁶ *Antoine de Pas, marquis de Feuquières*: Mémoires sur la guerre, où l'on a rassemblé les maximes les plus nécessaires dans les opérations de l'art militaire. Amsterdam, F. Changuion, 1731.

³¹⁷ *Henri de La Tour d'Auvergne, vicomte de Turenne*: Mémoires sur la guerre tirées des originaux de M. de T***. Paris, Rollin fils, 1738 (2 k.).

³¹⁸ Itt valószínűleg a 269. számú munka egy részéről vagy másodpéldányáról lehet szó.

³¹⁹ *Louis Rose*: Le Bon fermier, ou L'ami des laboureurs. Lille, J.-B. Henry, 1767. A kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9749924x> (A letöltés időpontja: 2022. március 16.). A kötet megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelzete: 7667 c 285 ROS PAT.

³²⁰ Règlement pour la cavalerie prussienne, traduit de l'allemand par Mr le Baron de Sinclair. Amsterdam, E. van Harevelt, 1762. A kötet megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelzete: 6905 c 325 REG PAT.

- [278.] Les ordonnances militaires du Roy reduites en pratiques et appliquées aux details du service, Liege, Fr. Broncart, 1707.³²¹
- [279.] Membre instructif contre le plomb laminé, Paris, Ant. Boudet, 1752.³²²
- [280.] L'acheminement nouveau à la langue françoise c'est à dire le nouveau parlement françois et allemand, Colmar, H. Decker, 1738.³²³
- [281.] Liste generale des postes de France, Paris, Faillot, 1744.³²⁴
- [282.] Liste general des postes de France, Paris, Faillot.³²⁵
- [283.] Tarif de la reduction des monnoyes de France et de Lorraine, Nancy, Pierre Antoine doré sur tr.³²⁶
- [284.] Ordonnance du roy sur l'exercice de la cavalerie du 22 juin 1755.³²⁷
- [285.] La politique naturelle ou discours sur les vrais principes du gouvernement, Londres, 1773.³²⁸
- [286.] Theorie des jardins, Paris, Pissot, 1776.³²⁹
- [287.] Defense du systeme de guerre moderne ou refutation complete du systeme de M. D. par l'auteur de l'essai general de tactique, Neufchatel, 1779 avec planches gravées.³³⁰
- [288.] L'artillerie nouvelle ou examen des changemens faits dans l'artillerie françoise depuis 1765, Amsterdam, 1773.³³¹
- [289.] Etat de la forest de Cuise ditte de Compiègne avec une carte de cette foret, Paris, S. E. Colombat, 1763.³³²
- [290.] Journal oeconomique ou memoires, notes ou avis sur l'agriculture les arts le commerce, Paris, Ant. Boudet, les mois de janvier, fev. mars, aout, 7bre 8bre

³²¹ Les ordonnances militaires du Roy, reduites en pratiques et appliquées au détail du service. Liège, J.-F. Bronckart, 1707.

³²² Mémoire instructif contre le plomb laminé, Paris, 1752.

³²³ Acheminement nouveau à la langue françoise, c'est-à-dire le Nouveau parlement françois et allemand. Colmar, J.-H. Decker, 1738.

³²⁴ Itt a franciaországi postakocsihálózat leírását tartalmazó, 1708 és 1786 között megjelentett könyvsorozat 1744-es kiadványáról van szó: Liste générale des postes de France. Paris, Jaillot, 1744.

³²⁵ Itt az előző sorozatos mű egy másik darabjáról lehet szó.

³²⁶ Tarif de la réduction des monnoyes de France et de Lorraine. Nancy, P. Antoine, é. n.

³²⁷ Itt a következő királyi rendeletről van szó: Ordonnances du Roi, sur l'exercice de la cavalerie. Du 22 juin 1755. Paris, Imprimerie Royale, 1755. Ennek elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9759125v> (A letöltés időpontja: 2022. március 17.)

³²⁸ *Paul Henri Dietrich d'Holbach*: La Politique Naturelle, ou Discours sur les vrais principes du gouvernement. Londres, 1773 (2 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9739176m> (A letöltés időpontja: 2022. március 17.)

³²⁹ *Jean-Marie Morel*: Théorie des jardins. Paris, Pissot, 1776. A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k85711d> (A letöltés időpontja: 2022. március 17.)

³³⁰ *Jacques-Antoine-Hyppolite de Guibert*: Defense du système de guerre moderne ou réfutation complète du système de M. D. (Mesnil-Durant) par l'auteur de l'Essai général de tactique. Neufchâtel, 1779 (2 k. egybekötve).

³³¹ *Charles Tronson du Coudray*: L'Artillerie nouvelle ou Examen des changements faits dans l'artillerie françoise depuis 1765. Amsterdam, 1773.

³³² *Mons*: État de la forest de Cuise, dite de Compiègne. Paris, J.-J.-E. Colombat, 1763.

- 9bre Xbre 1763 toute l'année 1764 à l'exception du mois de Xbre et le mois de janvier 1765.³³³
- [291.] Exament d'un livre qui a pour titre pararelle des differentes methodes de traiter le maladie venerienne, Paris, P. F. Gueffier, 1765.³³⁴
- [292.] Reglement pour la cavalerie prussienne, trad. de l'allemand par Sinclair, Francfort, Knoch, 1762.³³⁵
- [293.] Ordonnance du roy pour regler l'exercice de la cavalerie du 1er juin 1766, Metz, F. Collignon.³³⁶
- [294.] Reglement provisoire pour le service de la cavalerie des dragons en campagne de l'imprimerie Royale, Paris.³³⁷
- [295.] Recueil des ordonnances du roy concernant sa maison ses troupes etc. depuis le 12 Xbre 1775, Metz, F. Collignon, 1776.³³⁸
- [296.] Manuel pour le corps de l'infanterie par un off. de dragons, Paris, Imp. Royale, 1781.³³⁹
- [297.] Encyclopedie militaire par une société d'anciens officiers et de gens de lettres, ouvrage periodique 1770 ? Paris, Valade, 1770.³⁴⁰
- [298.] Ordonnances du roy pour regler l'exercice de toutes les troupes à cheval du 1er may 1777, Metz, J. B. Collignon, 1777.³⁴¹
- [299.] Instruction à l'usage du regiment de dragons de Conty, Valenciennes, J. B. Henry, 1786.³⁴²
- [300.] Journal encyclopédique de Bouillon année 1768 les 2e et 3. parties du 3 et la 3e partie du tome 5. La 2e partie du tome 6 et la 3e partie du tome 7.³⁴³
- [p. 9]

³³³ Itt az 1751 és 1772 között megjelentett *Journal oeconomique, ou Mémoires, notes et avis sur les arts, l'agriculture, le commerce* című periodika 1763 és 1765 közötti néhány példányáról van szó. E folyóirat elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb32801251q/date> (A letöltés időpontja: 2022. március 18.)

³³⁴ *Jean Keyser*: Examen d'un livre qui a pour titre « Parallèle des différentes méthodes de traiter le maladie vénérienne ». Paris, P. F. Gueffier, 1765.

³³⁵ Itt a 277. számú munka egy másik kiadásáról lehet szó.

³³⁶ Itt a következő királyi rendelet egy későbbi metzi utánnomásáról lehet szó: Ordonnance du roi pour régler l'exercice de la cavalerie du 1er juin 1766. Paris, Imprimerie Royale, 1766.

³³⁷ Itt a következő királyi rendelet egy korábbi párizsi kiadásáról lehet szó: Règlement provisoire sur le service de la cavalerie et des dragons en campagne. Metz, J.-B. Collignon, 1778.

³³⁸ Recueil des ordonnances du roi concernant sa maison, ses troupes d'infanterie, cavalerie, dragons, hussards, chasseurs et autres, depuis le 12 décembre 1776. Metz, J.-B. Collignon, 1776.

³³⁹ *Thiroux de Mondésir*: Manuel pour le corps de l'infanterie. Paris, Imprimerie Royale, 1781.

³⁴⁰ Itt az 1770 és 1772 között megjelentett *Encyclopédie militaire par une société d'anciens officiers et de gens de lettres* című periodika 1770-ben megjelent példányairól lehet szó. E folyóirat 1771-es évfolyama 5. számának elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt-6k54352691?rk=21459;2> (A letöltés időpontja: 2022. március 20.)

³⁴¹ Itt a következő királyi rendeletről van szó: Ordonnance du Roi pour régler l'exercice de toutes les troupes à cheval du 1er mai 1777. Metz, J.-B. Collignon, 1777.

³⁴² *Jean-Baptiste Camille de Canclaux*: Instruction à l'usage du régiment de dragons de Conti. Valenciennes, J.-B. Henry, 1786.

³⁴³ Itt az 1756 és 1793 között megjelentett *Journal encyclopédique, par une société de gens de lettres* című periodika 1768-ban megjelent példányairól lehet szó. E folyóirat 1768-as évfolyama 1. számának elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k15229420/f7.item> (A letöltés időpontja: 2022. március 20.)

Belles lettres

- [301.] Dictionnaire universel françois et latin appellé Dictionnaire de Trévoux, Nancy, Pierre Antoine, 1740.³⁴⁴
- [302.] Supplément au dictionnaire universel, Nancy, Pierre Antoine.³⁴⁵
- [303.] Harangues militaires ou Conciones des princes capitaines et autres manians tant la guerre que les affaires d'Etat recueillies et faites françoises par François de Belleforest, Paris, Nicolas Chesneau, 1572.³⁴⁶
- [304.] Recueil de discours prononcés aux séances publiques de l'Académie de Nancy. Remontrances à Stanislas roy de Pologne duc de Lorraine et pieces de poesies, differens imprim. differ. années.³⁴⁷
- [305.] Recueil de discours prononcés dans l'Académie de Nancy, diff. imprim. diff. années³⁴⁸
- [306.] Mémoires de la Société Royale des Sciences et belles lettres de Nancy, tome Ier seul Nancy, Pierre Antoine, 1754.³⁴⁹
- [307.] Lettres de Myladi Wortlay Montagute ecrites pendant ses voyages en diverses parties du monde trad. de l'anglois, Paris, Duchesne, 1764.³⁵⁰
- [308.] Elite de bons mots pensées choisies, histoires singulières et autres petites pièces, le 5e vol. manque, Amsterdam, Pierre Mortier, 1745 (reste 5).³⁵¹
- [309.] Les hommes, 4e edit., Paris, Ganneau, 1737.³⁵²
- [310.] Bibliothèque de campagne ou amusements de l'esprit et du cœur, manquent les tomes 6. 9. 12. 13. 14. 15.), La Haye, Geneve, 1749. (reste 10).³⁵³
- [311.] Le portefeuille d'un homme de goût ou l'esprit de nos meilleurs poetes, tome 3e seul, Amsterdam, Paris, Delalain, 1770.³⁵⁴

³⁴⁴ Dictionnaire universel françois et latin, contenant la signification et la définition tant des mots de l'une et de l'autre langue. Nancy, Pierre Antoine, 1740 (6 k.).

³⁴⁵ Itt az előző művet kiegészítő munkáról van szó: *Laurent-Josse Le Clerc – Joseph Du Masbaret – Pierre-Charles Berthelin*: Supplément au Dictionnaire universel français et latin. Nancy, Pierre Antoine, 1752.

³⁴⁶ Itt a következő munka első kiadásáról lehet szó: *François de Belleforest*: Harangues militaires et concions des princes, capitaines et autres, manians tant la guerre que les affaires d'estat. Paris, L'Angelier, 1588.

³⁴⁷ A Nancyban működő Académie de Stanislas (korábbi nevén Société Royale des sciences et belles lettres de Nancy) tudós társaság nyilvános előadásainak összegyűjtött nyomtatott változatai évszámjegjelölés nélkül.

³⁴⁸ Az előzőhöz hasonló kiadvány évszámjegjelölés nélkül.

³⁴⁹ A Nancyban működő Société Royale des sciences et belles lettres de Nancy tudós társaság első évkönyve. Elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k861470> (A letöltés időpontja: 2022. március 22.)

³⁵⁰ Itt a következő munka első kötetéről lehet szó: *Mary Wortley Montagu*: Lettres de milady Wortlay Montagute écrites pendant ses voyages en diverses parties du monde. Londres – Paris, 1764–1768 (2 k.).

³⁵¹ Itt a következő munka egy részéről lehet szó: Elite de bons mots, pensées choisies, histoires singulières et autres petites pièces. Amsterdam, Pierre Mortier, 1745–1747 (2 k.).

³⁵² Nehezen azonosítható korabeli kiadvány.

³⁵³ Itt a zömében 1735 és 1752 között megjelentetett *Bibliothèque de campagne ou amusements de l'esprit et du cœur* című periodika 1749-es néhány példányáról van szó.

³⁵⁴ Itt a következő munka harmadik kötetéről lehet szó: *Joseph de La Porte*: Le Portefeuille d'un homme de goût, ou l'Esprit de nos meilleurs poètes. Amsterdam, 1770 (3 k.).

- [312.] Nouvelle bibliothèque de campagne ou choix d'épisodes intéressants et curieux, tomes 4e et 7e seuls, Amsterdam, Changuion, Paris, Le Jay, 1771.³⁵⁵
- [313.] L'esprit des monarques philosophes Marc Aurele, Julien, Stanislas, Frédéric, Paris, Vincent, 1764.³⁵⁶
- [314.] L'esprit de St Evremont par l'auteur du génie de Montesquieu, Amsterdam, Arskée, 1761.³⁵⁷
- [315.] Aventures de Clamades et de Clarmonde tirées de l'espagnol, Paris, Nyon fils, 1733.³⁵⁸
- [316.] Mercure de France avril 1740, Paris, Guill. Cavalier, 1740.³⁵⁹
- [317.] Plaidoyer divisé en six discours suivi de jugement, sans nom d'imprimeur, 1749.³⁶⁰
- [318.] Amusemens de la campagne, de la cour, de la ville ou recreations historiques et galantes, Francfort, Bassompierre à Liege, 1760. Tomes 9., 10., 11. et 12. Seuls.³⁶¹
- [319.] Romans et contes de M. D. XXX tome 1er seul, 1731.³⁶²
- [320.] Sans frontispice, Cabinet des fils, tome 1er seul, 1731.³⁶³
- [321.] Proverbes dramatiques, Paris, Martin, 1768. La 5e et la 6ème partie manquent restent la 1ère, 2^d, 4e, 7e et 8e en trois vol.³⁶⁴
- [322.] Reponse à un ecrit anonime intitulé memoire sur les rangs et les honneurs de la cour, Paris, Le Breton et Ve Duchesne, 1771.³⁶⁵
- [323.] Les œuvres galantes et amoureuses d'Ovide avec un supplement contenant nombre des plus jolies pieces de poesies qui ont du rapport à la galanterie, le tout en vers françois, 1774. Tome 2e.³⁶⁶
- [324.] Les soirées helvétienues alsaciennes et francontoises, Amsterdam, Paris, Delalain, 1771.³⁶⁷

³⁵⁵ Itt a 18. század második felében megjelentetett *Nouvelle Bibliothèque de campagne ou Choix d'épisodes intéressants et curieux* című periodika 1771-es néhány példányáról van szó.

³⁵⁶ *Alexandre Nicolas Dupuis: L'esprit des monarques philosophes, Marc Aurèle, Julien, Stanislas et Frédéric.* Amsterdam et Paris, Vincent, 1764. A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9739315m> (A letöltés időpontja: 2022. március 23.)

³⁵⁷ *Charles de Marguetel de Saint-Denis de Saint-Evremont: L'esprit de Saint-Evremont.* Amsterdam, Arkstée, 1761.

³⁵⁸ *Madame Le Givre de Richebourg: Aventures de Clamades et de Clarmonde.* Paris, Nyon fils, 1733.

³⁵⁹ Itt az 1724 és 1790 között megjelentett *Mercure de France* című periodika 1740-ben megjelent áprilisi példányáról lehet szó.

³⁶⁰ Nehezen azonosítható nyomtatott jogi védőbeszéd.

³⁶¹ Itt a következő munka egyes részeitől lehet szó: *Eustache Le Noble: Amusemens de la campagne, de la cour, de la ville ou Récréations historiques et galantes.* Francfort – Liège, Bassompierre, 1756–1760 (12 k.).

³⁶² Nehezen azonosítható szépirodalmi mű.

³⁶³ Nehezen azonosítható mű.

³⁶⁴ Itt a következő munka részeitől lehet szó: *Carmentelle: Proverbes dramatiques.* Paris, Merlin, 1768–1783 (8 k.).

³⁶⁵ *Jean-François Georgel: Réponse à un écrit anonyme intitulé Mémoire sur les rangs et les honneurs de la Cour.* Paris, Le Breton, 1771.

³⁶⁶ Itt a következő munka második kötetéről van szó: *Publius Ovidius Naso: Les oeuvres galantes et amoureuses d'Ovide.* London, Aux dépens de la Compagnie, 1774 (2 k.).

³⁶⁷ *Alexandre-Frédéric-Jacques Masson de Pezay: Les soirées helvétienues, alsaciennes et francontoises.* Amsterdam – Paris, Delalain, 1771.

- [325.] L'homme juste à la cour ou memoires du C. de R., Berlin, Paris, Pellot, 1771.³⁶⁸
- [326.] Variétés d'un philosophe provincial par M. Ch. Lejeune, tome 1er seul, Paris, de Chanly, 1767.³⁶⁹
- [327.] Lettres sur la théorie des loix civiles &, Amsterdam, 1770.³⁷⁰
- [328.] Histoire de Miss. Elise Warwick trad. de l'anglois 2de partie seule, Paris, Merigot jeune, 1781.³⁷¹
- [329.] Histoire d'une franco-indienne ecrite par elle même tome 1er seul, Paris, Buisson, 1787.³⁷²
- [330.] Adele de com. ou lettres d'une fille à son père manquent le 1er et 3e vol. en France, 1772. reste.³⁷³
- [331.] Recueil de differens discours et memoires, liasse.³⁷⁴
- [332.] Variétés litteraires historiques et galantes, ouvrage periodique proposé par souscription.³⁷⁵

Histoire

- [333.] Compte general de la depense des edifices et batimens que le roy de Pologne a fait construire pour l'embellissement de la ville de Nancy depuis 1751 jusqu'en 1759 Lunneville, C. S. Messuy, 1759.³⁷⁶
- [334.] Deduction concernant les droits de succession et de substitution de la maison de Baviere aux Royaumes de Hongrie et de Bohême ainsi qu'à l'archiduc d'Autriche &c., Munic, 1741.³⁷⁷
- [335.] Les etats, empires et principautés du monde representés par l'ordre naifve et veritable description des pays, meurs des peuples, forces, richesses, gouvernemens &c. par le S. D. F. V. Y., Paris, Jean Fost, 1636.³⁷⁸

³⁶⁸ *Johann Michael von Loen*: L'homme juste à la cour, ou les Mémoires du c. d. R.. Paris, Pillot, 1771 (2 k. egybekötve).

³⁶⁹ *François Champion de Pontallier*: Variétés d'un philosophe provincial par M. Ch. le jeune. Paris, de Hansy, 1767 (2 k. egybekötve).

³⁷⁰ *Simon-Nicolas-Henri Linguet*: Lettres sur la Théorie des loix civiles etc. Amsterdam, 1770.

³⁷¹ Histoire de Miss Elise Warwick. Paris, Merigot, 1781 (2 k.).

³⁷² Histoire d'une franco-indienne écrite par elle-même. Paris, Buisson, 1787 (2 k.).

³⁷³ Itt a következő munka részéről lehet szó: *Nicolas-Edme Rétif de La Bretonne*: Adèle de Comm**, ou Lettres d'une fille à son père. En France, 1772 (5 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1514013h> (A letöltés időpontja: 2022. március 27.)

³⁷⁴ Nehezen azonosítható vegyes művek.

³⁷⁵ Itt a következő periodikáról van szó: *Variétés littéraires, historiques etc.* Ouvrage périodique, proposé par souscription. Paris, au bureau, rue neuve Sainte-Catherine n° 21, 1785–1787 (48 sz. 8 k.).

³⁷⁶ Itt a következő munka egy korábbi kiadásáról lehet szó: *Nicolas-Léopold Michel*: Compte général de la dépense des édifices et batimens que le roi de Pologne, duc de Lorraine et de Bar, a fait construire pour l'embellissement de la ville de Nancy, depuis 1751 jusqu'en 1759. Lunéville, C. F. Messuy, 1761.

³⁷⁷ Deduction concernant les droits de succession et de substitution de la Serénissime maison electorale de Baviere aux Royaumes de Hongrie et de Boheme ainsi qu'à l'Archiduché d'Autriche & autres Etats en dépendants. München, 1741. E mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9770425n?rk=21459;2> (A letöltés időpontja: 2022. május 20.)

³⁷⁸ Itt a következő munka egy későbbi kiadásáról lehet szó: *Pierre d'Avity*: Les Etats, empires, et principautez du monde, representez par la description des pays, moeurs des habitans, richesses des provinces, les forces, le gouvernement, la religion, & les princes qui ont gouverné & gouvernent chacun Estat jusques à present. Paris, Nicolas du Fossé, 1617.

- [336.] Procès verbal de l'assemblée generale du clergé de France tenue à St. Germain en Laye, Paris, Fred. Leonard, 1690.³⁷⁹
- [337.] Memoires de Frederic Henry Prince d'Orange depuis 1621 jusqu'en 1646 avec des gravures representants les plus belles actions dessinées par Bernard Licart, Amsterdam, L. Humbert, 1733.³⁸⁰
- [338.] Chronica Az Magyarocnac d'olgairol, mint jottec ki a nagy scythiabol Pannoniaban és mint foglaltac magoknac az orszagot ; es mint birtac aszt hertzegetol hertzege es kiralyrol kiralyra, nagy soc tusakodassockal es szamtalan sok dallyokkcal &c. Colosvarott, vegeze Heltay Gasparne, anno 1575.³⁸¹
- [p. 10]
- [339.] Histoire des revolutions de Hongrie ou l'on donne une idée juste de son legitime gouvernement avec les memoires du prince Rakoczi sur la guerre de Hongrie depuis 1703 jusqu'à la fin et ceux du Comte de Bethlen Niklos sur les affaires de Transilvanie, La Haye, J. Neaulme, 1739. 2 volumes.³⁸²
- [340.] Dictionnaire de la noblesse, Paris, Ve Duchesne, 1770.³⁸³
- [341.] Memoire à consulter pour le Sr. de Bussy au supl. du memoire du Sr. de Lally avec les lettres que les Srs de Bussy et de Lally se sont ecrites dans l'Inde pour servir de pieces justificatives, Paris, Michel Lambert, 1766.³⁸⁴
- [342.] Histoire de Jean de Boucicaut Mal de France publiée par Theodore Godefroy, Paris, A. Pacart, 1620.³⁸⁵
- [343.] Xavier Szent Ferencznek Jesus tarsasagabol valo India apostolanak elete, 1759.³⁸⁶

³⁷⁹ Procès verbal de l'assemblée générale du clergé de France, tenue à saint-Germain en Laye au chasteau neuf, en l'année mil six cens quatre vingt cinq. Paris, F. Léonard, 1690.

³⁸⁰ *Frédéric-Henri d'Orange-Nassau*: Mémoires de Frédéric Henri, prince d'Orange, qui contiennent ses expéditions militaires depuis 1621 jusqu'en 1646. Amsterdam, P. Humbert, 1733.

³⁸¹ *Antonio Bonfini*: Chronica az magyaroknac dolgairol : mint iöttéc ki a nagy Scythiából Pannoniában, és mint foglaltác magoknac az országot : es mint birtác aszt hertzegegről hertzege, es királyról királyra, nagy soc tusakodássokkal és szántalan sok viadallyokkcal. Kolozsvár, Heltai Gáspárné, 1575.

³⁸² *Brenner Domokos*: Histoire des révolutions de Hongrie où l'on donne une idée juste de son légitime gouvernement avec les Mémoires du prince François Rakoczi sur la guerre de Hongrie depuis 1703 jusqu'à sa fin, et ceux du comte de Bethlen Niklos, sur les affaires de Transilvanie. La Haye, J. Neaulme, 1739 (2 k.).

³⁸³ Itt a következő munka első részéről lehet szó: *François-Alexandre Aubert de La Chesnaye Des Bois*: Dictionnaire de la noblesse, contenant les généalogies, l'histoire & la chronologie des familles nobles de France. Paris, Ve Duchesne, 1770–1786 (15 k.).

³⁸⁴ Itt a következő jogi dokumentumról van szó: Mémoire à consulter et consultation pour le sieur de Bussy, maréchal des camps & armées du roi, au sujet du memoire que le sieur de Lally, lieutenant général, vient de répandre dans le public. Avec les Lettres que les sieurs de Bussy & de Lally se sont écrites dans l'Inde, pour servir de pièces justificatives. Paris, M. Lambert, 1766. A kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k30717007> (A letöltés időpontja: 2022. március 28.)

³⁸⁵ *Théodore Godefroy*: Histoire de Messire Jean de Boucicaut, mareschal de France, gouverneur de Gennes, et de ses mémorables faicts en France, Italie et autres lieux. Paris, A. Pacard, 1620. A kötet elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k763329> (A letöltés időpontja: 2022. március 28.)

³⁸⁶ *Orazio Torsellini*: Xavier Szent Ferencznek Jesus Társaságából-Való India' Apostolának Élete. Ford. Lestyán M., Kassa, 1759.

- [344.] Sans frontispiece Histoire generale de Hongrie 6e livre commençant en 1598 et finissant en 1605.³⁸⁷
- [345.] Almanachs royaux pour les années 1752, 1769, 1779, 1782 et 1786.³⁸⁸
- [346.] Histoire du Parlement de Paris par M. l'abbé Big, Amsterdam, 1770. 2 tomes en 1.³⁸⁹
- [347.] Memoires sur les dernieres revolutions de la Pologne ou on justifie le retour du roy Auguste par un gentilhomme polonois, Rotterdam, Futsch, 1716.³⁹⁰
- [348.] Abregé chronologique de l'histoire ecclesiastique contenant l'histoire des eglises d'Orient et d'Occident, Paris, Thomas Herissant, 1757.³⁹¹
- [349.] Das glorwürdigste Leben und Thaten Friedrich Augusti des grossen Königs in Pholen und Churfürstens zu Sachsen, Hamburg, 1733.³⁹²
- [350.] Mémoires de Mr. de ... pour servir à l'histoire du 17e siecle, Amsterdam, Arskle Mezkus, 1760.³⁹³
- Idem.³⁹⁴
- [351.] Histoire des troubles de Hongrie, le 3e vol. manque, Paris, Guill. de Luynes, 1685. reste 5.³⁹⁵
- [352.] Histoire des rois de Pologne et du gouvernement de ce royaume où l'on trouve tout ce qui s'est passé de plus remarquable sous le regne de Frederic Auguste et pendant les deux derniers interregnes, Amsterdam, Fr. L'honoré, 1733.³⁹⁶
- [353.] Memoires pour servir à l'histoire de Louis Dauphin de France mort le 20 Xbre, 1765 avec un traité de la connoissance des hommes fait par ses ordres en 1758, Paris, S. Glimon, 1777.³⁹⁷
- [354.] Memoires pour servir à l'histoire de l'Europe depuis 1740 jusqu'à la paix generale de 1748, Amsterdam, par la Compagnie, 1752.³⁹⁸

³⁸⁷ Itt a következő munka töredékéről lehet szó: *Claude-Louis-Michel de Sacy*: Histoire générale de Hongrie depuis la première invasion des Huns jusqu'à nos jours. Paris, Demonville, 1778 (2 k.).

³⁸⁸ Itt a jelzett évekre vonatkozó naptárakról lehet szó.

³⁸⁹ *Voltaire*: Histoire du Parlement de Paris par M. l'abbé Big. Amsterdam, 1770 (2 k.).

³⁹⁰ *Prebendowski*: Mémoires sur les dernières révolutions de la Pologne, où on justifie le retour du roy Auguste, par un gentilhomme polonois. Rotterdam, Fritsch et Böhm, 1710.

³⁹¹ *Philippe Macquer*: Abregé chronologique de l'histoire ecclésiastique, contenant l'histoire des Eglises d'Orient & d'Occident. Paris, Jean-Thomas Herissant, 1757.

³⁹² *David Fassmann*: Das glorwürdigste Leben und Thaten Friedrich Augusti, des Großen, Königs in Pohlen und Churfürstens zu Sachsen. Hamburg – Frankfurt, 1733.

³⁹³ *Durand*: Mémoires de M. De *** pour servir à l'histoire du dix-septieme siècle, publiées pour la première fois. Amsterdam, Akstée et Merkus, 1760 (3 k.).

³⁹⁴ Ugyanaz a munka vagy annak folytatása.

³⁹⁵ *Claude Vanel*: Histoire des troubles de Hongrie. Paris, Veuve C. Blageart – G. de Luines, 1685–1688 (6 k.).

³⁹⁶ *Pierre Massuet*: Histoire des rois de Pologne et du gouvernement de ce Royaume. Où l'on trouve son détail, très-circonscié de tout ce qui s'est passé de plus remarquable sous le règne de Frédéric Auguste, et pendant les deux derniers interregnes. Amsterdam, Fr. L'Honoré, 1733–1734 (5 k.).

³⁹⁷ *Henri Griffet*: Memoires pour servir à l'histoire de Louis Dauphin de France mort le 20 décembre 1765. Avec un traité de la connoissance des hommes, fait par ses ordres en 1758. Paris, P. G. Simon, 1777 (2 k.).

³⁹⁸ *Jean François de Spon*: Mémoires pour servir à l'histoire de l'Europe depuis 1740 jusqu'à la Paix générale signée à Aix-la-Chapelle le 18 octobre 1748. Amsterdam, par la Compagnie, 1752 (4 k.).

- [355.] *Memoires du Mal de Berwick duc et pair de Fr., Londres, aux deps. de la compagnie, 1758.*³⁹⁹
- [356.] *Memoires des expeditions militaires qui se sont faittes en Allemagne en Hollande et ailleurs depuis le traité d'Aix la Chapelle jusqu'à celui de Niemegue par un officier de distinction, Paris, Buasson, 1734.*⁴⁰⁰
- [357.] *La vie de Philippe d'Orleans petitt fils de France regent du Royaume pendant la minorité de Louis 15, Londres, aux deps. de la Compagnie, 1736.*⁴⁰¹
- [358.] *Histoire du Prince Eugene de Savoie generalissime des armées de l'empereur et de l'empire, Amsterdam, Arskée Merkur, 1740.*⁴⁰²
- [359.] *Theatre de la guerre derniere en Allemagne contenant la description geographique des pays ou elle s'est faite avec un journal historique des operations militaires des armées des puissances belligerantes, avec cartes et fig. 2de edit., Paris, Langlois fils, 1763.*⁴⁰³
- [360.] *Histoire des revolutions de Gênes depuis son etablisement jusqu'à la conclusion de la paix de 1748, Paris, Nyon, 1750.*⁴⁰⁴
- [361.] *L'esprit de la ligue ou histoire politique des troubles de France pendant les 16. 17 siècles, Paris, J. Th. Herissant, 1767.*⁴⁰⁵
- [362.] *Histoire de la derniere guerre de Boheme avec cartes, Francfort, Paul Lenclume, 1745.*⁴⁰⁶
- [363.] *Memoires pour servir à l'histoire de notre tems par l'observateur hollandois redigés et augmentés par M. D. V., Leipzig, 1757.*⁴⁰⁷
- [364.] *Memoires pour servir à l'histoire de l'Europe depuis 1740 jusqu'à la paix generale signée à Aix la Chapelle le 18 8bre 1748, Amsterdam, 1749.*⁴⁰⁸

³⁹⁹ *Jacques Fitz-James, duc de Berwick: Mémoires du maréchal de Berwick, duc et pair de France. Londres, aux dépens de la Compagnie, 1758 (2 k.).*

⁴⁰⁰ *Mémoires très-fidèles et très-exacts des expéditions militaires qui se sont faites en Allemagne, en Hollande et ailleurs depuis le traité d'Aix-la-Chapelle jusques à celui de Nimègue. Paris, Briasson, 1734 (2 k.).*

⁴⁰¹ *La Mothe: La vie de Philippe d'Orléans, petit-fils de France, régent du royaume pendant la minorité de Louis XV. Londres, Aux dépens de la Compagnie, 1736.*

⁴⁰² *Itt a következő munka egy korábbi kiadásáról lehet szó: Éléazar de Mauvillon: Histoire du Prince Eugene de Savoye, généralissime des armées de l'Empereur & de l'Empire. Amsterdam, Arkstée et Merkus, 1750 (5 k.).*

⁴⁰³ *Guillaume Dheulland: Théâtre de la guerre dernière en Allemagne, contenant la description géographique des pays où elle s'est faite; avec un journal historique des opérations militaires des armées des puissances belligérantes. Paris, Langlois, 1763 (5 k.).*

⁴⁰⁴ *Louis George Oudard Feudrix de Bréquigny: Histoire des révolutions de Gênes, depuis son établissement jusqu'à la conclusion de la paix de 1748. Paris, Nyon, 1750 (3 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6522549j> (A letöltés időpontja: 2022. március 30.)*

⁴⁰⁵ *Louis-Pierre Anquetil: L'Esprit de la Ligue ou histoire politique des troubles de France pendant les XVIe et XVIIe siècles. Paris, J. T. Herissant, 1767 (3 k.).*

⁴⁰⁶ *Éléazar de Mauvillon: Histoire de la derniere guerre de Boheme. Francfort (Amsterdam), 1745 (2 k.).*

⁴⁰⁷ *Emer de Vattel: Mémoires pour servir à l'histoire de notre tems par l'Observateur hollandois, redigez et augmentez par M. D. V. Francfort et Leipzig, 1757 (2 k. egybekötve).*

⁴⁰⁸ *Itt a 354. sz. munka egy másik, korábbi kiadásáról van szó: Jean-François de Spon: Mémoires pour servir à l'histoire de l'Europe depuis 1740 jusqu'à la Paix générale signée à Aix-la-Chapelle le 18 octobre 1748. Amsterdam, la Compagnie, 1749 (4 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6544111w> (A letöltés időpontja: 2022. március 30.)*

- [365.] Histoire de Pierre premier surnommé le grand empereur de toutes les Russies enrichie de places de batailles et de medailles, Amsterdam, Arsktée, 1742.⁴⁰⁹
- [366.] Histoire de l'empereur Charles 6 et des revolutions arrivées dans l'empire sous le regne des princes de la maison d'Autriche depuis Rodolphe jusqu'à present par M. L. D. M., Amsterdam, Franc. L'honoré, 1747.⁴¹⁰
- [367.] Histoire de l'empire d'Allemagne et principalement de ses revolutions depuis son établissement par Charlemagne jusqu'à nos jours, Paris, Gerissant le fils, 1771.⁴¹¹
- [368.] Histoire impartiale des evenemens militaires et politiques de la derniere guerre dans les quatre parties du monde, Amsterdam, Paris, Ve Duchesne, 1786.⁴¹²
- [369.] Histoire de Maurice Cte de Saxe avec fig. et cartes, le 1er vol. manque, Mittaw, 1752. reste 3⁴¹³
- [370.] Histoire de Guillaume le Conquerant duc de Normandie et roy d'Angleterre, par M. L'Abbé, Amsterdam, aux deps. de la Compagnie, 1742.⁴¹⁴
- [371.] Histoire de Prusse Ragotzi ou la guerre des mecontens sous son commandement, Paris, Claude Cellier, 1707.⁴¹⁵
- [p. 11]
- [372.] Memoires de Maximilien duc de Wirtemberg par M. F. L., Amsterdam, Aks-tée, 1740.⁴¹⁶
- [373.] Histoire de la guerre de 1741, 2 parties, Amsterdam, 1755.⁴¹⁷
- [374.] Memoires du duc de Villars Mal de France, La Haye, P. Gosse, 1734.⁴¹⁸

⁴⁰⁹ *Éléazar de Mauvillon*: Histoire de Pierre I surnommé le grand empereur de toutes les Russies. Amsterdam – Leipzig, Arkstée et Merkus, 1742.

⁴¹⁰ Itt a következő munkáról vagy annak egy későbbi kiadásáról lehet szó: *Pierre Massuet*: Histoire de l'empereur Charles VI et des révolutions arrivées dans l'Empire sous le règne des princes de l'auguste maison d'Autriche depuis Rodolphe jusqu'à présent par M. L. D. M.. Amsterdam, F. L'Honoré, 1747 (2 k.). A mű megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelenlegi pontos jelzete: 4037 c 741 MAS (1-2) PAT.

⁴¹¹ *Élie-Catherine Fréron*: Histoire de l'empire d'Allemagne et principalement de ses révolutions. Paris, Hérisant le fils, 1771 (8 k.).

⁴¹² *Pierre Charpentier de Longchamps*: Histoire impartiale des événements militaires et politiques de la dernière guerre dans les quatre parties du monde. Amsterdam, Paris, Veuve Duchesne, 1786 (3 k.).

⁴¹³ *Louis-Balthazar Néel*: Histoire de Maurice, comte de Saxe. Mittau, 1752 (3 k.).

⁴¹⁴ Itt a következő munka egy másik kiadásáról lehet szó: *Antoine François Prévost*: Histoire de Guillaume le Conquérant duc de Normandie et roi d'Angleterre. Paris, chez Prault, 1742 (2 k.).

⁴¹⁵ *Eustache Le Noble*: Histoire du prince Ragotzi, ou Guerre des mécontens sous son commandement. Paris, C. Cellier, 1707.

⁴¹⁶ *Maximilien-Emmanuel, duc de Wurtemberg*: Mémoires de Maximilien-Emmanuel duc de Wirtemberg, colonel d'un régiment de dragons au service de Suède, contenant plusieurs particularitez de la vie de Charles XII, depuis 1703 jusqu'en 1709, après la bataille de Pultowa. Amsterdam, Arkstée et Merkus, 1740.

⁴¹⁷ *Voltaire*: Histoire de la guerre de mil sept cent quarante & un. Amsterdam, [s. n.], 1755. A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k654411w> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.), illetve újabb kritikai kiadását *Voltaire* 2020.

⁴¹⁸ *Louis-Hector de Villars*: Mémoires du duc de Villars, pair de France, maréchal-général des armées de Sa Majesté Très-Christienne. La Haye, P. Gosse, 1734.

- [375.] Exposition des motifs apparens et reels qui ont perpetués la guerre presenté par M. G. D. M. R. D. M., Amsterdam, 1746.⁴¹⁹
- [376.] La vie politique et militaire du Mal Duc de Belleisle publiée par M. D. G., La Haye, Vanduren, 1762.⁴²⁰
- [377.] Memoire historique sur la negociation de la France et de l'Angleterre depuis le 26 mars 1761 jusqu'au 20^{7^{bre}} de la même année avec les pieces justificatives, Paris, impr. Royale, 1761.⁴²¹
- [378.] Manifeste de Son Altesse elettorale de Baviere, la lettre de Son Altesse Electorale de Cologne à Sa Majesté Imperiale du 19 mars 1702 en latin et en françois, s. n. d'imprim., 1705.⁴²²
- [379.] Histoire de la derniere guerre commencée l'an 1756 et finie par la paix d'Hubertusbourg le 15 fevr. 1763, Cologne, 1769.⁴²³
- [380.] Histoire de Stanislas premier Roy de Pologne duc de Lorraine et de Bar par M. D. C.xxx, Francfort, 1740. 2 tomes en 1.⁴²⁴
- [381.] Histoire interessante ou relation des guerres du Nord et de Hongrie au commencement de ce siecle, Hambourg, 1756. 2 T. en 1.⁴²⁵
- [382.] Histoire de l'imperatrice Irené, Amsterdam, 1762.⁴²⁶
- [383.] Relation de la campagne de Mastricht en 1748, Nancy, Pierre Antoine, 1760.⁴²⁷
- [384.] Anecdote du regne de Pierre 1er dit le grand Czar de Moscovie, 1745. 2 part en 1.⁴²⁸
- [385.] Histoire du Prince Ragotzi ou la guerre des mecontens sous con commandement, Paris, Claude Cellier, 1707.⁴²⁹
- [386.] Histoire d'Emeric comte de Tekeli ou memoires pour servir, Cologne, Jacq. de la verité, 1693.⁴³⁰

⁴¹⁹ *Jean Rousset de Missy*: Exposition des motifs apparens et réels qui ont causé & perpétués la guerre présente par Mr. R. G. D. M. R. D. M.. Amsterdam, aux dépens de la Compagnie, 1746. A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k65450054> (A letöltés ideje: 2022. március 31.).

⁴²⁰ *François-Antoine Chevrier*: La vie politique et militaire de M. le maréchal duc de Bell'Isle. La Haye, Veuve Van Duren, 1762.

⁴²¹ *Étienne-François de Choiseul*: Mémoire historique sur la négociation de la France et de l'Angleterre depuis le 26 mars 1761 jusqu'au 20 septembre de la même année, avec les pièces justificatives. Paris, Imprimerie Royale, 1761. A kötet megtalálható a meaux-i városi könyvtárban, jelzete: 3480 c 692 CHO PAT.

⁴²² *Maximilien II*: Manifeste de S. A. électorale de Bavière. La lettre de S. A. électorale de Cologne à Sa Majesté Impériale, du 19 mars 1702, en latin et en françois. H. n., 1705.

⁴²³ Histoire de la dernière guerre, commencée l'an 1756, & finie par la Paix d'Hubertusbourg, le 15 février 1763. Cologne, 1769.

⁴²⁴ *Duc de Chevrères*: Histoire de Stanislas Ier, roi de Pologne, grand-duc de Lithuanie, duc de Lorraine et de Bar. Francfort, 1740.

⁴²⁵ *Jean-Louis d'Usson, marquis de Bonnac*: Histoire intéressante, ou Relation des guerres du Nord et de Hongrie au commencement de ce siècle. Hambourg, 1756 (2 k.).

⁴²⁶ *Vincent Mignot*: Histoire de l'impératrice Irène. Amsterdam (Paris), 1762.

⁴²⁷ Relation de la campagne de Mastricht, en 1748. Nancy, Pierre Antoine, 1760.

⁴²⁸ *Léonor-Jean-Christine Soulas d'Allainval*: Anecdote du regne de Pierre Premier, dit Le Grand, czar de Moscovie. Paris (?), 1745.

⁴²⁹ Itt a 371. sz. munka egy másik példányáról lehet szó.

⁴³⁰ *Jean Le Clerc*: Histoire d'Emeric, comte de Tekeli, ou Mémoires pour servir à sa vie. Cologne, I. de La Vérité, 1693.

- [387.] Suite de la clef ou journal historique sur les matieres du tems juillet 1720, par M. C. F. tome 8e seul, Verdun, Paris, Etienne Ganneau, 1720.⁴³¹
- [388.] La clef du cabinet des princes de l'Europe juillet 1717 tome 27e seul Luxembourg, And. Chevalier.⁴³²
- [389.] Considerations sur la guerre d'Allemagne trad. de l'anglois, Paris, F. F. Etienne, 1761.⁴³³
- [390.] Le Parfait Capitaine ou abregé des guerres des commentaires de Cesar, 1744.⁴³⁴
- [391.] Memoires des deux dernieres campagnes de M. de Turenne en Allemagne, suivant la copie de Paris, Strasbourg, F. Renaud Doulssecker le Pere, 1734.⁴³⁵
- [392.] Memoires de la regence, Amsterdam, 1749. avec fig.⁴³⁶
- [393.] Memoires instructifs sur la vacance du trone imperial sur le droit des electeurs &c. par le baron de xxx, Amsterdam, Pierre Mortier, 1745. 2 t. reliés en 1.⁴³⁷
- [394.] Histoire des revolutions de l'ile de Corse et de l'elevation de Theodore 1er, La Haye, Laupie, 1738.⁴³⁸
- [395.] L'Europe vivante et mourante ou tableau annuel des principales cours de l'Europe, suite du memorial genealogique historique année 1759, Bruxelles, Soppens.⁴³⁹
- [396.] Nouvelles etrennes militaires ou tableau de Mars pour l'année 1765, paris, Duchesne, 1765.⁴⁴⁰

⁴³¹ Itt a következő 1717 és 1776 között megjelenő párizsi periodikáról van szó: *Suite de la Clef, ou Journal historique sur les matieres du tems*. Elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb32873747s/date> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.).

⁴³² Itt a következő 1704 és 1773 között megjelenő luxemburgi periodikáról van szó: *La Clef du cabinet des princes de l'Europe ou Recueil historique et politique sur les matieres du tems*. A periodika néhány számának elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb32743376g/date> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

⁴³³ *Israel Mauduit*: Considérations sur la guerre d'Allemagne. Paris, Frères Estienne, 1761. A mű elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k65447161> (A letöltés időpontja: 2022. március 31.)

⁴³⁴ *Henri de Rohan*: Le parfait capitaine, ou abregé des guerres des commentaires de César. Paris, 1744. L. a mű elektronikus változatát <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1511744j> (A letöltés időpontja: 2022. április 1.)

⁴³⁵ *Deschamps*: Mémoires des deux dernières Campagnes de M. de Turenne en Allemagne et de ce qui s'est passé depuis sa mort sous le commandement du comte de Lorge. Strasbourg, J. Renaud Doulssecker, 1734.

⁴³⁶ *Chevalier de Piossens*: Mémoires de la Régence. Amsterdam, 1749 (5 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1522252z> (A letöltés időpontja: 2022. április 1.)

⁴³⁷ *Jean Rousset de Missy*: Mémoires instructifs: I sur la vacance du trône impérial, II sur le droit des électeurs de l'empire, III la capitulation impériale, IV l'élection, le serment et le couronnement, V addition de la capitulation et du suffrage de Bohême. Amsterdam, P. Mortier, 1745 (2 k. egybekötve).

⁴³⁸ *Histoire des Révolutions de l'ile de Corse, et de l'élévation de Théodore I sur le trône de cet état*. La Haye, chez P. Paupie, 1738.

⁴³⁹ *Jacques Destrées*: L'Europe vivante et mourante ou Tableau annuel des principales cours de l'Europe. Bruxelles, F. Foppens, 1759-1760 (2 k.).

⁴⁴⁰ *Nouvelles etrennes militaires, ou tableau de Mars pour l'année 1765*. Paris, Duchesne, 1765. A mű elektronikus változatát lásd https://books.google.hu/books?id=q4W-7tqHSIUC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (A letöltés időpontja: 2022. április 2.)

- [397.] Almanach genealogique chronologique et historique pour l'année, Bissextile, 1748.⁴⁴¹
- [398.] Considerations politiques et philosophiques sur les affaires presentes du Nord et parti entierement de Pologne, Londres, 1774.⁴⁴²
- [399.] Eloge du roy de Prusse par l'auteur de Lessay general de tactique, Londres, 1787.⁴⁴³
- [400.] Procedure criminelle instruite au Chatelet de Paris sur la denunciation des faits arrivés à Versailles dans la journée du 6 octobre 1789, imprimée par ordre de l'assemblée nationale, Paris, Baudouin, 1790.⁴⁴⁴
- [401.] Lettres secrettes touchant la derniere guerre de main de Maitre, Francfort, aux depens de la Compagnie, 1771. La premiere partie seule.⁴⁴⁵
- [402.] Hoch-furstl. Hessengasselscher Staats und Adress Calender auf das Jahr Christi 1773. Cassel.⁴⁴⁶
- [403.] Recherches philosophiques sur les Egiptiens et les Chinois par l'auteur des recherches sur les Americains, Berlin, C. F. Decker, 1773.⁴⁴⁷
- [404.] Mercure de France mars 1736, Paris, Guill. Cavellier, 1730.⁴⁴⁸
- [405.] Ceremonial du sacre des rois de France, Paris, Guill. Despres, 1776.⁴⁴⁹
- [406.] Histoire des troubles de Hongrie, la 2de partie manque, Paris, Guill. de Luynes, 1690.⁴⁵⁰
- [407.] Histoire de la campagne de 1757 sur le Bas Rhin dans l'Electorat de Hannover et autres pays conquis, Francfort, 1757.⁴⁵¹
- [408.] Etat de la Maréchaussée au 1er janvier 1786, Paris, Imprim. Royale, 1786.⁴⁵²

⁴⁴¹ *Jacques Destrées*: Almanach généalogique chronologique et historique pour l'année, Paris, Ballard, 1747–1749 (3 k.).

⁴⁴² *Simon-Nicolas-Henri Linguet*: Considérations politiques et philosophiques, sur les affaires présentes du Nord, et particulièrement sur celles de Pologne. Londres, 1774.

⁴⁴³ *Laureau*: Eloge de Frédéric II, roi de Prusse. Paris, Clousier, 1787.

⁴⁴⁴ Procédure criminelle instruite au Chatelet de Paris, sur la dénonciation des faits arrivés à Versailles dans la journée du 6 octobre 1789. Paris, Baudouin, 1790 (3 k. egybekötve).

⁴⁴⁵ Lettres secrètes touchant la dernière guerre de main de maître. Francfort, aux dépens de la Compagnie des libraires, 1771 (2 k.).

⁴⁴⁶ Hochfuerstl. Hessen-Casselischer Staats- und Adreß-Calender auf das Jahr Christi 1773. A mű elektronikus változatát lásd https://orka.bibliothek.uni-kassel.de/viewer/image/1395757445221_1773/1/LOG_0003/ (A letöltés időpontja: 2022. április 2.)

⁴⁴⁷ *Cornélius De Pauw*: Recherches philosophiques sur les Egyptiens et les Chinois par l'auteur des recherches sur les Americain. Berlin, C. F. Decker, 1773 (2 k.). A mű első kötetének elektronikus változatát lásd <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5426289t?rk=21459;2> (A letöltés időpontja: 2022. április 2.)

⁴⁴⁸ Itt az 1724 és 1790 között megjelentett *Mercure de France* című periodika 1736-ban megjelent márciusi példányáról lehet szó.

⁴⁴⁹ *Pons-Augustin Alletz*: Cérémonial du sacre des rois de France où l'on voit l'ancienneté de cet acte de religion. Paris, G. Despres, 1775.

⁴⁵⁰ Itt a következő munka egy későbbi kiadásának egyik kötetéről lehet szó: *Claude Vanel*: Histoire des troubles de Hongrie. Paris, Veuve Blageart (G. de Luines), 1685–1688 (6 k.).

⁴⁵¹ *François-Antoine Chevrier*: Histoire de la campagne de mil sept cent cinquante sept, sur le Bas Rhin dans l'Électorat de Hanovre et autres pais conquis. Francfort, 1757. A mű elektronikus változatát lásd <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/chevrier1757/0005> (A letöltés időpontja: 2022. április 2.)

⁴⁵² Itt az 1776 és 1790 között megjelentett *État de la Maréchaussée* című periodika 1786 januári kiadványáról van szó.

- [409.] *Suite de la clef ou journal historique sur les matieres du tems le mois de mars, avril et août 1735 et janvier 1736.*⁴⁵³
- [410.] *Mercure de France par une société de gens de lettres les nos 27 et 36 de l'année 1785. Les nos 22. 27. Deux 28. 29. 30. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. et 44. de l'année 1786*
- Les nos 20. 21. 24. 29. 32. et 35. de l'année 1788. Les nos 29 et 30 de l'année 1789.⁴⁵⁴
[p. 12]

Manuscripts

- [1.] De la progression que l'on doit suivre dans l'instruction du titre 13 pour servir de supplement à l'ordonnance sur deux colonnes.⁴⁵⁵
- [2.] *Memoire raisonné sur les parties les plus essentielles de la tactique redigé par le baron de Perch capitaine de dragons.*⁴⁵⁶
- [3.] *Historia regni Sultani Murad Khan filii Sultani Selim Khan eturcico in Gallicum et è Gallico in latinum a J. Bapt. Quntrand linguarum orientalium alumno conversa. Cette histoire est à la suite en françois et en Arabe. 1733.*⁴⁵⁷
- [4.] *Lettres de ministres, marechaux, princes et autres depuis 1759 jusqu'en 1763.*⁴⁵⁸
- [5.] *Lettres de M. d'Argenson, ministre de la guerre de 1743 à 1746.*⁴⁵⁹
- [6.] *Lettres de Marechaux de fr. Princes Ministres Cardinaux Eveques 1751 à 1758. Noms des royaumes des provinces et des seigneurs qui se trouvent avoir des possessions dans differens etats sur deux colonnes.*⁴⁶⁰
- [7.] *Accueil de lettres ecrites à la Cour 1756.*⁴⁶¹

⁴⁵³ Itt az 1717 és 1776 között megjelent *Suite de la Clef ou Journal historique sur les matières du tems* című periodika 1735–1736-os kiadványairól van szó.

⁴⁵⁴ Itt az 1724 és 1790 között megjelent *Mercure de France* című periodika 1785–1789-es kiadványairól van szó.

⁴⁵⁵ A kéziratot nem sikerült azonosítanom a könyvtár jelenlegi állományában.

⁴⁵⁶ A kézirat megtalálható a meaux-i városi könyvtár kéziratárában: MLM, série MS 46 *Mémoire raisonné sur les parties les plus essentielles de la tactique rédigé et présenté à Monseigneur le Marquis de Monteynard Ministre et Secrétaire d'Etat au Département de la Guerre par le Baron de Pirch Capitaine de dragons à la suite de la Légion Corse*, 147 o.

⁴⁵⁷ A kézirat megtalálható a meaux-i városi könyvtár kéziratárában: MLM, série MS 113 *Historia regni sultani Murad-Khan, filii sultani Selim-Khan, e turcico in gallicum et e gallico in latinum a Joanne-Baptista Guintrand, linguarum orientalium alumno, conversa, cura reverendissimi patris Romain, linguarum orientalium alumnorum praefecti, anno Domini 1733*, 184 l.

⁴⁵⁸ A kéziratot nem sikerült azonosítanom a könyvtár jelenlegi állományában.

⁴⁵⁹ A kézirat megtalálható a meaux-i városi könyvtár kéziratárában: MLM, série MS 109 *Dépêches du comte d'Argenson, secrétaire d'État de la guerre, au comte de Bercheny, seigneur de Lusancy, maréchal de camp, commandant le régiment de hussards de ce nom, du 22 mai 1743 au 30 décembre 1746 comte d'Argenson*, 353 l.

⁴⁶⁰ A kéziratot nem sikerült azonosítanom a könyvtár jelenlegi állományában.

⁴⁶¹ Itt valószínűleg erről a meaux-i városi könyvtár kéziratárában található kéziratról van szó: MLM, série Ms. 110 *Livre-copie des lettres écrites au Roi, à la Reine, à Stanislas Leczinsky, aux différents ministres de la guerre, etc., de novembre 1746 au 9 octobre 1756. États de service du comte; pièces de compte pour les régiments commandés par lui, etc. / Par le comte de Bercheny, 420 l.* A kéziratgyűjtemény egy része másolatban megtalálható az Országos Széchenyi Könyvtár Kéziratárában is (Quart. Gall. 55).

- [8.] Differens comptes rendus à M. Bercheny sur son regiment de hussards.⁴⁶²
 [9.] Livre d'ordre à commencer du 1er juillet 1776.⁴⁶³
 [10.] Unterrichtung von die. &c.⁴⁶⁴
 [11.] Recueil de lettres sur les campagnes de 1745 et 1746.⁴⁶⁵
 [12.] Figures faites à la main sur la tactique militaire.⁴⁶⁶
 [13.] Ordonnances du roy pour regler l'exercice de toutes les troupes à cheval et particulierement des hussards du 1er may 1777 sur deux colonnes françois et allemand.
 [14.] Livre des campagnes d'Hannovre détaillées suivant les bulletins des quartiers generaux lequel appartient à M. de Soudeilles officier au Rgt. du Roy.⁴⁶⁷

Pages		Pages	
1.	77 volumes	7.	47 volumes
2.	109 vol.	8.	75 vol.
3.	74 vol.	9.	61 vol.
4.	139 vol.	10.	92 vol.
5.	85 vol.	11.	77 vol.
6.	<u>101 vol.</u>	12.	<u>15 vol.</u>
	585		367
	Total		952 volumes

Tels sont les seuls livres imprimés manuscrits et autres dependants de la bibliothèque de Bercheny de Lusancy et contenus dans ces douzes pages d'inventaires, cottées paraphées et recapitulées cy dessus. Lesquels livres formant la quantité de neuf cent cinquante deux volumes tant reliés que brochés ont été inventoriés par nous soussignés commissaires du Museum du district de Meaux conformement à l'instruction du comité d'instruction publique. Meaux ce dix neuf nivos l'an troisième de la republique.

Signatures

Il resulte du récollement fait par nous commissaires soussignés avec le citoyen Carange-re conservateur du Museum de Meaux en presence du citoyen Pourcelle administrateur nommé à cet effet, des livres décrits au present catalogue contenant ceux de la Bibliothèque de l'Emigré Berceseny 1° que les n° 425. 269. 238. 304. 95. 244. 268. 296. 408. et 400. sont en deficit.

⁴⁶² A kéziratot nem sikerült azonosítanom a könyvtár jelenlegi állományában.

⁴⁶³ A kéziratot nem sikerült azonosítanom a könyvtár jelenlegi állományában.

⁴⁶⁴ A német nyelvű kézirat megtalálható a meaux-i városi könyvtár kéziratárában: MLM, série MS MS 47 Unterrichtung (1782–1783), 286 o.

⁴⁶⁵ A kéziratot nem sikerült azonosítanom a könyvtár jelenlegi állományában.

⁴⁶⁶ Itt valószínűleg erről a meaux-i városi könyvtár kéziratárában található kézitról van szó: MLM, série MS 48 Plans de manoeuvres de cavalerie (103 dessins de manoeuvres des unités de hussards). Francia nyelvű kézirat hadgyakorlati szakmunka, különféle lovassági manőverezést bemutató rajzokkal. Fontos forrás ez a Berchény-huszárezred története szempontjából. Az is elképzelhető, hogy Bercesényi László marsall vagy valamelyik fiának a művéről van itt szó.

⁴⁶⁷ A kézirat megtalálható a meaux-i városi könyvtár kéziratárában: MLM, série MS 111 Livre des campagnes d'Hannovre détaillés suivant les bultins des quartiers généraux. Lequel appartient à Mr. de Soudeilles officier au regiment d'infanterie du Roy, 350 o.

2° que les ouvrages ci après sont dépareillés depuis la confection du catalogue et que quatre vol. sur 20 manquent au n° 379 que trois vol. du n° 224. deux vol. du n° 354 et le premier du n° 327 sont aussi en deficit.

3° que le n° 29 a été retiré comme livre de liturgie sur la demande du commissaire Lucy, commissaire nommé à cet effet par le département.

Et 4° que les numeros 16. 196. et 243. ont été pretés en lecture.

Le surplus a été par moi administrateur soussigné remis sous la garde et conservation du commissaire Carangeot pour les représenter quand et à qui il appartiendra. A Meaux le 12 thermidor an 6 de la République

BIBLIOGRÁFIA ÉS RÖVIDÍTÉSEK

- Badach* 2004. Stanislas, un roi en Pologne en Lorraine. Ed. *Artur Badach*. Versailles, 2004.
- Bois* 2006. Dialogue militaire entre Anciens et Modernes. Ed. *Jean-Pierre Bois*. Rennes, 2004.
- Boissau* 2006. *Le Général Boissau, Raymond*: Ladislas Bercheny Magnat de Hongrie Maréchal de France. Paris–Budapest–Szeged, 2006.
- Boyé* 1920. *Boyé, Pierre*: Le petit fonds Zaluski de la bibliothèque publique à Nancy. *Bulletin de la Société d'archéologie lorraine*, 15. (1920) 112–119. o.
- Caffier* 2003. *Caffier, Michel*: Dictionnaire des littératures de Lorraine. Metz, 2003.
- El Hage* 2011. *El Hage, Fadi*: Histoire des maréchaux de France à l'époque moderne. Paris, 2011.
- Esterhazy* 1905. *Esterhazy, Valentin*: Mémoires. Ed. *Ernest Daudet*. Paris, 1905.
- Fischbach* 1879. *Fischbach, Gustave*: La fuite de Louis XVI, d'après les Archives Municipales de Strasbourg. Paris, 1879.
- Forster* 1925. *Forster Gyula*: Gróf Berchényi László Franciaország marsallja. Budapest, 1925.
- Forster* 1929. *Forster Gyula*: Utóhang Gróf Berchényi László Franciaország marsallja történetéhez. Budapest, 1929.
- Gaber* 1974. *Gaber, Stéphane*: Un bibliophile polonais à la cour de Stanislas: Joseph-André Zaluski. *Le Pays lorrain*, 2. (1974) 65–82. o.
- Gaber* 1975. *Gaber, Stéphane*: Le fonds Zaluski de la bibliothèque publique de Nancy. *Annales de l'Est*, 27. (1975) 2. sz. 157–165. o.

- Guibert* 2004. *Guibert, Jacques de: Essai général de tactique. Ed. Jean-Pierre Bois. Paris, 2004.*
- Hourcade* 1979. *Hourcade, Philippe: Eustache Le Noble et Saint-Simon, historiens de Rakoczi et de la Guerre des Mécontents. Cahiers Saint-Simon, n° 7 (1979) 15–25. o.*
- Lebert* 1903. *Lebert, Fernand: La bibliothèque de la ville de Meaux et les bibliothécaires. Bulletin de la Société littéraire et historique de la Brie, III. (1903) V. sz. 5–240. o.*
- Markiewicz* 2003. *Markiewicz, André: Les livres du roi : la bibliothèque personnelle de Stanislas léguée en 1766 à la bibliothèque publique de Nancy. In: Stanislas et son Académie. Ed. Jean-Claude Bonnefont. Nancy, 2003. 37–55. o.*
- Mikes* 1794. *Mikes Kelemen: Török országi levelek, mellyekben II-dik Rákótzai Ferentz Fejedelemmel Bújdosó Magyarok' Történetei más egyéb emlékezetes dolgokkal együtt barátságossan eléadatnak. Szerk. Kultsár István. Szombathely, 1794.*
- MLM Médiathèque Luxembourg de Meaux (Meaux-i Luxembourg Városi Könyvtár, Meaux)
- Montecuccoli* 2017. *Montecuccoli, Raimondo: Mémoires ou Principes de l'art militaire. Ed. Tóth Ferenc. Budapest–Paris, 2017.*
- ÖStA Österreichisches Statsarchiv (Osztrák Állami Levéltár, Bécs)
- Penke* 2000. *Penke Olga: Filozófikus világtörténetek és történetfilozófiák. Budapest, 2000.*
- Poulet* 1910. *Poulet, Henri: Les volontaires de la Meurthe aux armées de la Révolution. Paris–Nancy, 1910.*
- Reisz T.* 2003. *Reisz T. Csaba: Magyarország rövid földrajza. A Compendium Hungariae geographicum ismertetése. Fons, X. (2003) 2. sz. 291–318. o.*
- Rupelle* 1977. *Rupelle, Jacques de la: Le maréchal de Bercheny de Szekes. Vivat Hussar, 12. k. (1977) 3–209. o.*
- SHD Service Historique de la Défense (Francia Hadtörténeti Levéltár, Vincennes)
- Surreaux* 2013. *Surreaux, Simon: Les Maréchaux de France des Lumières. Histoire et dictionnaire d'une élite militaire dans la société d'Ancien Régime. Paris, 2013.*
- Thaly* 1868. *Székesi gróf Bercsényi Miklós levelei Károlyi Sándorhoz. Szerk. Thaly Kálmán. Pest, 1868.*
- Tolnai* 1987. *Egy erdélyi gróf a felvilágosult Európában (Teleki József utazásai, 1759–1761). Szerk. Tolnai Gábor. Budapest, 1987.*

- Tóth* 1997. *Tóth Ferenc*: A magyar huszárok dicsérete Franciaországban, avagy Lancelot Turpin de Crissé gróf egy magyar vonatkozású, kiadatlan kézírata. *Fons*, 4. (1997) 3. sz. 253–300. o.
- Tóth* 2000. *Tóth, Ferenc*: Ascension sociale et identité nationale, Intégration de l’immigration hongroise dans la société française au cours du XVIIIe siècle (1692–1815). Budapest, 2000.
- Tóth* 2009. *Tóth, Ferenc*: Notes de lecture en marge des Mémoires. Les lectures des mémorialistes francophones hongrois au cours de l’Ancien Régime. In: La réception des Mémoires d’Ancien Régime : discours historique, critique, littéraire. Ed. *Jean-Jacques Tatin-Gourier*. Paris, 2009. 101–122. o.
- Tóth* 2010. *Tóth Ferenc*: Magyar vonatkozású dokumentumok a d’Argenson család levéltárában I. *Hadtörténelmi Közlemények*, 123. (2010) 4. sz. 886–908. o.
- Tóth* 2016. *Tóth Ferenc*: Magyar huszárok francia földön – Hussards hongrois en France. Budapest, 2016.
- Tóth* 2019. *Tóth Ferenc*: Az erényes politikus példaképe. Bercsényi László gróf francia életrajza egy 18. századi lotaringiai politikai értekezésben. *Magyar Könyvszemle*, 135. (2019) 2. sz. 234–240. o.
- Tóth* 2021. *Tóth Ferenc*: Rejtőzködő hungarikumok a Bibliothèque Nationale de France kéziratárában. *Magyar Könyvszemle*, 137. (2021) 3. sz. 345–366. o.
- Tóth* 2007. *Tóth Gergely*: Bél Mátyás „Notitia Hungariae novae...” című művének keletkezéstörténete és kéziratának ismertetése. Budapest, 2007.
- Tott* 2008. *Tott, François Baron de*: Emlékiratai a törökökről és a tatárokról. Szombathely, 2008.
- Turpin de Crissé* 1754. *Turpin de Crissé, Lancelot*: Essai sur l’art de la guerre. Paris, 1754.
- Voltaire* 2020. *Voltaire*: Histoire de la guerre de 1741. Szerk. Jacques Maurens. Paris, 2020.
- Wenck* 1966. *Wenck, Gérard*: Les hussards en émigration. *Vivat Hussar*, 1. k. (1966) 71–95. o.
- Wrede* 1901. *Wrede, Alphonse F. von*: Geschichte des K. und K. Wehrmacht. III. Band 2. Hälfte. Wien, 1901.
- Windisch* 1953. *V. Windisch Éva*: Rákóczi Ferenc ismeretlen hadtudományi munkája. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 57. (1953). 1. sz. 29–56. o.

- Zachar* 1986. Jenev A Portyázó, avagy a kisháború sikerrel való megvívásának mestersége korunk géniusza szerint. Hága, 1759. Ford. és szerk. *Zachar József*. Budapest, 1986.
- Zachar* 1987. *Zachar József*: Franciaország magyar marsallja, Bercsényi László. Budapest, 1987.

Ferenc Tóth

EX LIBRIS COMTE DE BERCHENY

The Latest Research on the History of the Library Owned by the Bercsényi Family in France

(Summary)

Count László Bercsényi's name is best remembered primarily because of his military career and his role in uniting the Hungarian emigration to France after the Rákóczi War of Independence. At the height of his career, he was also awarded the title of Marshal of France as the only Hungarian, but the library created by him and his successors was no less unique within cultural history. This publication deals with the library, which perfectly reflects the culture of the famous Hungarian-born general and his family, once in their castle that still stands today in the village of Luzancy. The library had been confiscated during the Revolution when a detailed list of books was also prepared, which, together with some of the books, is in the manuscript collection of the city library in nearby Meaux. The catalogue was already published by Gyula Forster in a work dedicated to László Bercsényi. The author of this publication seeks to reconstruct the items on this detailed book list with the help of thorough bibliographic research. In the course of further research in the city library of Meaux, with the help of the *ex libris* of László Bercsényi and his sons, some original pieces of their former library were also identified. Based on the published list, the author would like to outline the contents of the collection with a comprehensive description – highlighting the works related to military science and Hungary – and to reassess its significance by placing it in the contemporary context of French and European cultural history. The library, created by László Bercsényi and further enriched with the help of his successors, gives an idea of multifaceted interests and opposing influences in which religious literature and the notions of enlightenment and libertarianism coexist side by side. Based on the intriguing mosaic of Hungarian-related works, a unique collection of Hungarikums emerges, which can be considered both as an intellectual depository accumulated by the leading family of Hungarian emigration to France or even as a family collection that laid the foundation for a later national library.

Ferenc Tóth

EX LIBRIS COMTE DE BERCHÉNY

Neue Forschungen über die Geschichte der Bibliothek der Familie Bercsényi in Frankreich

(Resümee)

Der Name von Graf László Bercsényi ist vor allem für seine militärische Laufbahn und seine Rolle bei der Vereinigung der ungarischen Emigration in Frankreich nach dem Freiheitskampf von Rákóczi bekannt. Auf dem Höhepunkt seiner Karriere war er der einzige Ungar, dem der Titel eines Marschalls von Frankreich verliehen wurde, aber auch die kulturhistorische Bedeu-

tion der von ihm und seinen Nachfolgern geschaffenen Bibliothek ist nicht zu vernachlässigen. Diese Quellenpublikation befasst sich mit einem wichtigen Spiegelbild der Bildung des berühmten Generals ungarischer Abstammung und seiner Familie, nämlich ihrer Bibliothek, die während der Revolution aus ihrem noch heute bestehenden Schloss im Dorf Luzancy beschlagnahmt wurde. Als die Bibliothek während der Revolution beschlagnahmt wurde, wurde ein detailliertes Verzeichnis der Bücher erstellt, das zusammen mit einem Teil der Bücher im Manuskriptarchiv der Stadtbibliothek im nahe gelegenen Meaux zu finden ist. Das detaillierte Verzeichnis der Bücher wurde bereits früher von Gyula Forster in einem László Bercsényi gewidmeten Werk veröffentlicht. Der Verfasser der vorliegenden Publikation versucht, die Posten auf der Liste durch gründliche bibliografische Recherche zu rekonstruieren. Jüngste Forschungen in der Stadtbibliothek von Meaux haben mit Hilfe der Exlibris von László Bercsényi und seinen Söhnen auch zur Identifizierung einiger Originalstücke in ihrer ehemaligen Bibliothek geführt. Auf der Grundlage des veröffentlichten Verzeichnisses möchte der Verfasser den Inhalt der Sammlung in einer umfassenden Darstellung skizzieren, militärwissenschaftliche und Werke mit ungarischem Bezug hervorheben und ihre Bedeutung im Kontext der Kulturgeschichte Frankreichs und Europas in dieser Zeit neu bewerten. Die von László Bercsényi geschaffene und von seinen Nachfolgern weiter ausgebaut Bibliothek offenbart ein breites Spektrum an Interessen und entgegengesetzten Einflüssen, in dem religiöse Literatur und die Ideen der Aufklärung und Freizügigkeit nebeneinander Platz finden. Das interessante Mosaik ungarischer Werke offenbart eine besondere Sammlung ungarischer Artefakte, die als Fundgrube geistiger Schätze betrachtet werden kann, die von der führenden Familie ungarischer Emigranten in Frankreich zusammengetragen wurden, oder aber als Familiensammlung, die später den Grundstein für eine nationale Sammlung bilden sollte.

Ferenc Tóth

EX LIBRIS COMTE DE BERCHÉNY

Recherches récentes sur l'histoire de la bibliothèque de la famille Bercsényi de France

(Résumé)

Le nom du comte László Bercsényi est surtout connu par la postérité pour sa carrière militaire et son rôle dans le rassemblement de l'émigration hongroise en France après la guerre d'indépendance de Rákóczi. Au sommet de sa carrière, il fut le seul Hongrois à recevoir le titre de maréchal de France. Néanmoins, la bibliothèque que le célèbre général d'origine hongroise et ses descendants ont créée a également son importance dans l'histoire de la culture. Cette publication de source traite de cette bibliothèque qui fut confisquée durant la Révolution dans leur château toujours existant dans la commune de Luzancy. Au moment de la saisie de la bibliothèque, une liste détaillée des ouvrages fut établie. Cette liste détaillée et certains livres se trouvent dans la collection de manuscrits de la bibliothèque municipale de Meaux. La liste avait déjà été publiée par Gyula Forster dans un écrit consacré à László Bercsényi. L'auteur de la présente publication tente de reconstituer les éléments de la liste au moyen d'une recherche bibliographique approfondie. Les recherches récentes à la bibliothèque de Meaux ont également permis, avec l'aide des *ex libris* de László Bercsényi et de ses fils, d'identifier certains des originaux de leur ancienne bibliothèque. Sur la base de la liste publiée, l'auteur souhaite donner un aperçu global de la collection, avec une attention particulière aux ouvrages de science militaire et à ceux ayant trait aux Hongrois, et réévaluer son importance dans le contexte de l'histoire culturelle de la France et de l'Europe à cette époque. Créée par László Bercsényi et enrichie par ses descendants,

la bibliothèque englobe à la fois la littérature religieuse, les idées des Lumières et du libertinage reflétant ainsi un large éventail d'intérêts et des influences contraires. L'intéressante mosaïque d'ouvrages ayant trait aux Hongrois révèle une collection exceptionnelle de *hungarikums* qui peut être considérée comme un ensemble de trésors intellectuels amassés par la principale famille de l'émigration hongroise en France ou une collection familiale à la base d'une future collection nationale.

Ференц Тот

ЭКСЛИБРИС ГРАФА ДЕ БЕРЧЕНИ

Новейшие исследования об истории библиотеки семьи Берчени во Франции

(Резюме)

Имя графа Ласло Берчени сохранилось для потомков впервые очередь из-за его военной карьеры и роли, которую он сыграл в поддержке венгерской эмиграции во Францию после войны за независимость Ракоци. На пике своей карьеры он был единственным венгром, получившим титул маршала Франции, но нельзя пренебрегать культурно-историческим значением библиотеки, созданной им и его преемниками. Эта публикация источника занимается одним из важных отражений образованности знаменитого генерала венгерского происхождения и его семьи, их библиотекой в их дворце, которая до сих пор стоит в деревне Лузанси, и была конфискована во время революции. При конфискации библиотеки во время революции, был также сделан подробный список книг, которые вместе с некоторыми книгами находятся в рукописной библиотеке городской библиотеки в ближайшем городе Мо. Подробный список книг уже был опубликован и Дьюлой Форстером в работе, посвященной Ласло Берчени. Автор настоящей публикации пытается реконструировать тезисы списка с помощью тщательного библиографического исследования. Во время новейших исследований в городской библиотеке Мо с помощью экслибриса Ласло Берчени и его сыновей также удалось идентифицировать некоторые из оригинальных произведений их бывшей библиотеки. Основываясь на опубликованном списке, автор хотел бы всесторонне изложить содержание сборника с подробным описанием, выделив военную науку и работы, связанные с Венгрией, и переоценить его значение в контексте с бывшей истории французской и европейской культуры. Библиотека, созданная Ласло Берчени и увеличенная с помощью его преемников, дает картину многогранных интересов и противоположных влияний, в которой религиозная литература уживается с идеями просвещения и свободы. На основе интересной мозаики работ, относящихся к Венгрии, вырисовывается особая коллекция венгерских артефактов, которую одновременно можно представить как интеллектуальное сокровище, накопленное ведущей семьей венгерской эмиграции во Франции, или даже как семейную коллекцию, которая заложила основу для более поздней национальной коллекции.